

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

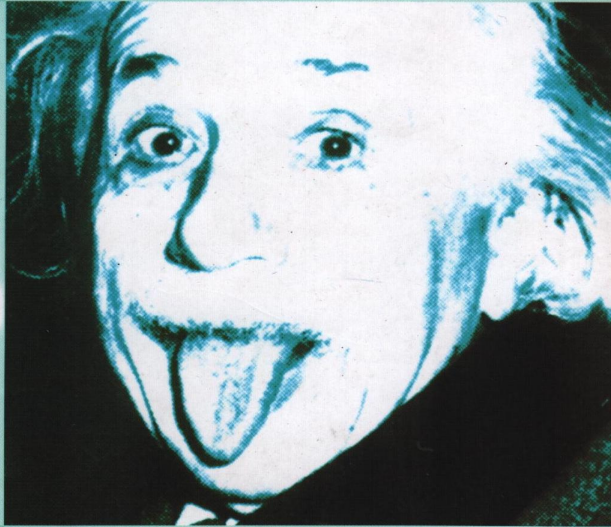
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

EINSTEIN'IN BUZDOLABI

TUHAFA HİKAYELER

STEVE
SILVERMAN

- Tarihin en tuhaf cinayet planı
- Tarihin en yapış yapış felaketi
- Göl delikten akıp gidiyor!
- Ayak şeysi, adı her neyse işte...
- Hey, dükkan açık kalmış!
- İkinci Dünya Savaşı'nın en tuhaf silahı
- Bir seçim nasıl tüm seçmenleri öldürdü?

aykırı

ARAŞTIRMA

© PEGASUS AJANS

EINSTEIN'İN BUZDOLABI

Tuhaf Hikayeler

Steve Silverman

KİTABIN ÖZGÜN ADI

Einstein's Refrigerator

TÜRKÇESİ

Ali Ercivan

YAYIN YÖNETMENİ

Saim Koç

EDITÖR

Seyfi Öngider

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Gülşen Sayın • Betül Genç

KAPAK VE SAYFA DÜZENİ

Uğur Alkapar

İstanbul, 2003

ISBN 975-8337-63-7

BASKI

Kitap Matbaacılık

Tel: 0212. 567 48 84

GÜNCEL DİZİSİ-8

AYKIRI YAYINCILIK

Caferağa Mah. Sakız Sok. 6/7 34710 Kadıköy-İstanbul

Tel: 0216. 449 98 05 Faks: 0216.348 00 69

email: aykiri@aykiri.net

www.aykiri.net

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
-------------	---

BÖLÜM 1

ŞAKA YAPIYOR OLMALISIN!

KAFASIZ TAVUK MIKE	8
GAZMAN	12
COLLYER KARDEŞLER	15
MICHAEL MALLOY	21
TAVUK FIRLATIÇISI	29
BALONLA YOLCULUK	33

BÖLÜM 2

AMANNN!

BOYÜK BOSTON ŞEKER PEKMEZİ TRAJEDİSİ	38
CITICORP KULESİ	41
PEIGNEUR GÖLÜ FACIASI	48
YAĞMUR ADAM	52

BÖLÜM 3

YARATICI DEHA

KEDİ KUMU	60
EINSTEIN'IN BUZDOLABI	63

AYAK ŞEYSİ	.67
AMERİKA'NIN İLK METROSU	.70
VAZELİN	.79
HEDY LAMARR	.82
FERMUAR	.89
NIKOLA TESLA	.95

BÖLÜM 4 **HİMM...**

GEORGE WASHINGTON	.104
İMPARATOR I. NORTON	.108
ÜNİVERSİTE İÇİN BİRKAC KURUŞ	.113
FU-GO	.116
YARASA BOMBALARI	.122

BÖLÜM 5 **İNANILMAZ KURTULUŞ HİKAYELERİ**

TİTANİK	.130
POON LIM	.136
PELÉE DAĞI	.142

BÖLÜM 6 **AY İNANMIYORUM!**

NIAGARA ŞEALESİ-BÖLÜM I	.148
NIAGARA ŞEALESİ-BÖLÜM II	.150
EL-KUVEYT	.152
BEBEK YARIŞI	.154

GİRİŞ

Kitabıma hoş geldiniz! Çoğunuzun giriş bölümünü hızla geçeceğini bildiğim için lafı fazla uzatmayacağım, merak etmeyin!

Okumak üzere olduklarınız, bana ait *Lüzumsuz Bilgiler Web Sitesi*'nin en iyilerinden oluşuyor. Bu web sitesini, insanların İnternet'te ticari bir şey yapılamayacağını düşündükleri zamanlarda, İnternet'in patlamasından hemen önce açmıştım. Ben sadece yeni çıkan HTML kodlarını öğreneyim diye alıştırma yapıyordum. Yazdıklarımı kimsenin görüp takip edeceğini düşünmemiştim. Bir web sayfasına ne konacağı konusunda en ufak bir fikrim bile yoktu. Arkadaşıma e-postayla yolladığım birkaç çılgın öyküye bir baktım. Biraz kopyala yapıştır, biraz da basit web sayfası kodlarıyla site doğmuş oldu. '*Lüzumsuz Bilgiler*' başlığı ise daha iyisini bulma umuduyla bir kenara atıldı.

Aynen beklediğim gibi, başta web siteme pek bakan olmadı. İlk iki yıl boyunca toplam ziyaretçi sayım 13 bini zar zor geçiyordu. Bir 4 Temmuz tatilinde anne babamı ziyarete gittim ve üç gün sonra döndüğümde ziyaretçi sayısının iki katına çıktığını gördüm. Farkına vardım ki, e-posta mesajlarımdan biri yoluyla Yahoo benimkini haftanın sitesi seçmişti. İşte her şey böyle başladı. Arkasından milyonlarca ziyaretçi ve ödüller geldi. Web sitesinin trafiği gittikçe artıyor.

Size garanti veririm ki, bu kitaptaki her öykü kesinlikle gerçektir. İnsan o kadar sıra dışı bir hayvan ki, harika ve gerçekten

acayip öykülerle dolu bir tarih yazmış. Konular üzerine yaptığım araştırmalar çok zaman alıcı oldu çünkü her öykü gerçekten pek çok gariplik taşıyordu. Çoğu zaman öykünün en çok bilinen versiyonu doğru olanı değildir. Kaynaklardan topladığım bilgileri birbirine zıt ya da yetersiz gördüğümde en iyi etkiyi hangisinin yaptığını hissettiysem, onu seçtim. Okurlar da ufak tefek hatalarımı gösterme ve başka bilgi kaynaklarına yönlendirme konusunda, sağ olsunlar, yardımcı oldular.

Öykülerin konularını seçerken izlediğim yol hemen her zaman aynıdır. Beni şaşırtan ufak bir bilgi parçasına rastladığımda onu öğrencilerime sunarım. Lisede uzun yıllardır fen dersi verdiğim için, öğrencilerin memnun edilmesi en zor dinleyici kitlesi olduğuna hiç şüphem yok. Bu yolla öykülerin bazılarının boş olduğu ortaya çıkar ve ben listeden silerim. Öğrencilerimin beğendikleri ise uzun konu listemde yerini alır. Bu konudaki bilgileri topladıkça bir dosya oluştururum. Son aşama en zordur: Öykünün yazımı.

Burada adını hiç duymadığınız insanlara teşekkür etmeliyim: Aileme, arkadaşlarıma, öğrencilerime, bana daima destek ve bilgelik sözcükleri sunan okurlarıma. Ayrıca yakın arkadaşlarım Barbara Roosevelt ve Jamie Keenan'a yararlı öneriler yaptıkları ve yazılarımı düzelttikleri için teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu öykülerden herhangi birinin hayatınızda bir değişiklik yapacağını sanmıyorum. Ophra Winfrey'in programında yer vermek isteyeceği türden ilham verici öyküler değil tabii bunlar. (Ophra Winfrey Amerika'nın en popüler talk-showcusu -ç.n.) Yine de öykülerin sonunda yüzünüzde bir gülümseme belirirse amacıma ulaşmış olacağım. Haydi şimdi arkanıza yaslanın, biraz süt ya da çayla kurabiyelerinizi alın ve rahatlayın. Tarihin gölgede kalan tarafından size gelen bu öykülerin keyfini çıkarın.

BÖLÜM I

ŞAKA

YAPIYOR

OLMALISIN!

KAFASIZ TAVUK MIKE

O GERÇEKTEN KAFASI KESİLMİŞ HALDE ETRAFTA KOŞUŞTURAN BİR TAVUKTU

E-posta mesajı yeterince masum görünüyordu. Bir okur soruyordu: “Aşağıdaki *link*teki öyküyü hiç duydunuz mu?” ve başka bir web sayfasına *hyperlink* vermişti. Üzerine tıkladım ve tamamen uydurma olması gerektiğine inandığım bir öyküyle karşılaştım. Tek problem şuydu: Öykü tamamıyla gerçek gibi görünüyordu.

Bu öykü Tavuk Mike hakkında. Mike, tabii ki bildiğiniz sıradan tavuklardan değildi. Hem de hiç sıradan değildi. Yazdık ya, Mike kafasız bir tavuktu. Daha da ayrıntılı bilgi vermek gerekirse Mike kafası olmayan bir horozdu.

Şunu belirtmeliyim ki, Mike her zaman kafasız bir kuş değildi. Aslında Fruita, Colorado’da kafasıyla birlikte yüzde yüz normal bir hayvan olarak doğmuştu.

10 Eylül 1945 tarihinde Mike’ın beş buçuk aylık kısa yaşamını çekilmez hale getirecek bir şey oldu. O gün Mike ölüm cezası aldı. Sahipleri Llyod ve Clara Olsen, kümesteki hayvanların birazını katletmenin, birazını satmanın, kalanları da kendileri için kesmenin zamanı geldiğine karar verdiler. Bu niyetle küme geldiler.

Dikkat et Mike!

Tahmin edebileceğiniz gibi tavukların kafasını koparma işi-
ni Bay Olsen, hayvanları yolup temizlemeyi de Clara yapıyordu.
Tak! Bıçak iner ve Mike'ın kafası kopar.

Mike'ın kafası şüphe götürmez bir şekilde ölmüştü. Ancak
geri kalanı için aynısı söylenemezdi.

Şu anda ne düşündüğünüzü biliyorum. Tavukların kafası ke-
silmiş bir şekilde ortalıkta koşuşturabildikleri bilinen bir gerçek-
tir. İngilizce'de buna dair bir atasözü bile vardır. Ancak kafası
kopmuş bir tavuğun birkaç dakikadan fazla yaşamayacağını da
herkes bilir.

Mike'ın hayat oyununun kurallarını bilmediği besbelliydi.
Kafası yerde duruyordu ama o sorunsuz bir şekilde ayakta durup
hiçbir şey olmamış gibi dolanabiliyordu. Sonraki gün Mike ha-
la yalpalayarak geziyordu. Lloyd onu besleyip ne kadar hayatta
tutabileceğini görmeye karar verdi. Açık olan yemek borusun-
dan bir göz damlalığıyla, öğütülmüş yem ve sudan oluşan bir
karışım vererek Mike'ı besledi. Taşlığının verilen yemi öğüte-
bilmesi için yemek borusundan minik çakıl parçaları attı. Mike
günler geçtikçe kilo alıyordu.

Zavallı kuş hiç zorlanmadan yüksek çitleri bile aşabiliyordu.
Ötmesi ise boğazından çıkan guruldama şeklindeydi. Mike ol-
mayan kafasındaki olmayan gagasıyla tüylerini yolmaya bile ça-
lışıyordu. Kafasının işlevlerini saymazsak, görünüşe göre, Mike
öteki tavukların yaptığı her şeyi yapabiliyordu. Vücudunun
önemli bir kısmının eksik olduğunun farkında bile değildi.

Kafasız tavukların her gün karşımıza çıkmadığını kabul ede-
ceğinize eminim. İşportacı geleneklerine göre bu tuhaf durum-
dan para kazanılabilirdi. Böylece Hope Wade adında bir yatı-
rımcı gelip Lloyd'u gösteri dünyasında iyi bir yer edinebileceği-
ne ikna etti. *Mucize Mike* -sahne ismi buydu- Amerika'nın tüm
batı yakasını baştan aşağı turladı. Kafası, bir konserve kavano-
zunda Mike'la birlikte seyahat ediyordu (Aslında Mike'ın kafa-

sını bir kedi yemişti ve kavanozdaki başka zavallı bir tavuğa aitti.) Kafasının kesilmesinden tam altı hafta sonra Life dergisi Mike'ı haber yaptı ve ünü daha da yayıldı. Kafasız Mike'ı görmek için herkes 25 sent ödeyebilirdi. Popülaritesinin zirvesindeyken ayda 4.500 dolar kazandırıyordu. O zaman için bu para küçük bir servetti.

Ortada para varsa, daima taklitçiler de bulunur. Mike'ın geldiği kasabadan başkaları da aynı şeyin olması umuduyla tavuklarının kafasını kesiyordu. Taklitçi horozlardan birinin adı *Şanslı* idi ve bir soba borusuna girip ölene dek tam on bir gün yaşadı. Şanslı o kadar da şanslı değildi anlayacağınız. Birkaç gün yaşayan başka kafasız tavuklar da oldu.

Peki Mike nasıl hayatta kalabiliyordu? Bilim insanları Mike'ı incelediler ve Bay Olsen'in tavuğun kafasını koparıırken pek başarılı bir iş çıkarmadığını gördüler. Kafanın çoğu kopmuştu ancak bir kulak yerinde duruyordu. Bıçak şah damarı iskalamıştı ve bir pıhtı Mike'ın kan kaybından ölmesini önlemişti. Anlaşılan, tavuğun reflekslerinin birçoğu, büyük ölçüde sağlam kalmış olan beyin sapından kaynaklanıyordu. Mike aynı zamanda birçok hayvan sever dernek tarafından da incelendi ve acı çekmediği açıklandı.

Mike'ın en çok karşılaştığı sorun, kendi sümüğü yüzünden nefes alamayışıydı. Olsenler sümüğü çekmek için şırınga kullanıyorlardı. Fakat bir gün kader darbesini indirdi. Fruita'daki evine dönmekte olan Mike, geceyi Olsenlerle birlikte Phoenix'teki bir otel odasında geçiriyordu. Gecenin bir vaktinde Mike'ın öksürüklerini duyan Olsenler, şırıngayı önceki gün gösteri yaptıkları alanda unuttuklarını fark ettiler. Mucize Mike artık yoktu.

Mike'ın bu dünyadan gecikmeli ayrılışının tam tarihi hiçbir zaman kayıtlara geçmedi. Yıllar sonra, Lloyd'un verdiği bilgilere dayanarak, Mucize Mike'ın 1947 Mart'ında öldüğü kabul edildi. On sekiz ay boyunca kafasız yaşamak bir dünya rekoru

sayılabilirdi. Ancak Lloyd kazayla hayvanın ölümüne sebep olduğunu kabul etmek istemedi ve Mike'ı sattığını iddia etti. Bu küçük zararsız yalan yüzünden, Mike ile ilgili birçok öyküde, onun 1949 sonlarına kadar ülkeyi turlamaya devam ettiğinden bahsedilir.

Ama durun, öykümüz henüz bitmedi! Mike adına bir tatil günü bile var! 17 Mayıs 1999'da, Mike'ın memleketi Fruita'da, kentin en ünlü şahsiyeti onuruna ilk 'Kafasız Tavuk Mike Günü' düzenlendi. Etkinlikler arasında kafasız bir tavuk gibi koşma yarışı, yumurta fırlatma, tavuğun kafasını takma oyunu, gıdaklama ve klasik tavuk dansı bulunuyordu. Bir şeyler yemek isteyenler içinse tahmin ettiğiniz gibi tavuk, tavuk salatası ve benzerleri mevcuttu. Ayrıca Tavuk Tombalası adlı oyunu da unutmayalım. Bu oyunda, tavukların üzerine pisledikleri kutulardaki numaralar seçiliyordu.

İlginizi çektiyse, *Kafasız Tavuk Mike Günü* her yıl kutlanıyor. Kulağa çok tuhaf gelse de, aslında iyi vakit geçirmeniz mümkün. Bunların hepsi, Mucize Mike adlı şanslı bir hayvanın hayatını kutlamak amacıyla gerçekleştiriliyor.

GAZMAN

OSURUKTAN TAYYARE SELAM SÖYLE O YARE

İşsiz misiniz? Yeni bir iş mi arıyorsunuz? Elimdeki tam size göre bir iş olabilir!

Osurarak büyük paralar kazanmanız mümkün. Kenara çekil Howard Stern! (Howard Stern, Amerika'nın belden aşağı espri-leriyle ünlü bir radyo programcısıdır -ç.n.)

Ancak, işinizde iyi olmanız gerek. İnsanlar öyle amatör bir osurukçuyu izlemek için para ödemezler. Bir profesyonel olmanız gerek. Joseph Pujol gibi örneğin ya da halk arasında bilinen ismiyle '*Le Pétomane-Gazman*'.

Başta bu öykünün gerçekliğinden pek emin olmadığımı öncelikle söylemeliyim. Birkaç yıl önce bir Fransız beyefendisiyle yemek yedim. Ona öyküyü anlatmayı bitiremeden lafımı kesti ve Pujol'un gerçekten de çok ünlü bir Fransız olduğunu doğruladı.

Öykümüze başlayalım.

Küçük Joey, 1 Haziran 1857 tarihinde, Fransa'nın Marsilya şehrinde doğmuştu. Gizli yeteneğini keşfetmesi uzun sürmedi. Genç bir çocukken, ailesiyle deniz kıyısına giderlerdi. Bir gün, yüzerken, nefesini tutup suya dalmaya karar verdi.

Bu dalış tarihe geçmeli. Birdenbire, buz gibi soğuk suyun içine işlediğini ve bağırsaklarına dolduğunu hissetti. Kulağa eğlen-

celi geliyor! Çok korkan küçük Joey denizden çıkıp annesinin yanına koştı. Aniden, suyun vücudundan dışarı çıkıp sahile boşaldığını hissetti. Oh, ne utanç verici!

Pujol büyüdüğünde askere çağrıldı. Burada, erkeklerin tipik iğrençlik muhabbetlerinden biri sırasında, çocukken yaşadığı deneyimden bahsetti ve elbette, göstermesini istediler.

Bir sonraki çarşı izinlerinde, Pujol denize gidip tekrar denedi. İşe yaramıştı!

Pujol bu yeteneğini geliştirmeye başladı. Bir leğen su ile gizlice provalar yaptı. Anal ve karın kaslarını gererek içine aldığı ve dışarıya bıraktığı su miktarını kontrol edebilir hale geldi. Suyu dört beş metreye kadar püskürtebiliyordu.

Kısa sürede bir sonraki aşamaya geçmek için hazırды: Su yerine hava kullanmak. Osuruk sanatı işte böyle doğmuştu!

Pujol, terhis olduktan sonra, aile fırınında çalışmaya başladı. Geceleri ise mahalle barlarında şarkı söylüyor, trombon çalıyor ve komedyenlik yapıyordu. Diğer üflemeli enstrümanındaki ustalığını, özel arkadaş gruplarında sergiliyordu. Herkes bu numarayla da şovuna eklemesi için ısrar ediyordu.

Gösterisini mükemmelleştirdikten sonra Marsilya'da bir yer tuttu, büyük bir tanıtım kampanyası yaptı ve sonuçta her gece kapalı gişe oynadı.

Pujol sahneye ipek ve kolalanmış beyaz keten giysiler içinde çıkıyordu. Açılış konuşmasını tamamladıktan sonra öne eğiliyor, dizlerinin üstüne çöküyor ve kıcı seyirciye dönük olarak bir dizi taklide başlıyordu. Surat ifadesi hiç değişmiyordu. Ama aynı şeyi seyirci için söylemek mümkün değildi. O kadar çok gülüyorlardı ki korsesi sıkkan bazı kadınlar baygınlık geçiriyordu. Salonda her gösteri için sağlık ekibi bulundurulması zorunluluğu getirilmişti.

Küçük, zarif bir osuruk salarak küçük bir kızı taklit ediyordu. Kayınvalidesini taklit etmek içinse uzunca osuruyordu. Top

atışını, makineli tüfekleri ve gök gürültüsünü de unutmayalım. Müzik bile çalabiliyordu. Gösterisi bir buçuk saat sürüyordu.

Oldukça yetenekli bir adam! Bu ustalığını kıskanmıyor değilim.

Gösterinin finalinde, seyirciyi de kendisine eşlik etmeye çağırıyordu. Büyük bir osuruk orkestrası. Müthiş kokuyor olmalı!

Elbette, kuşkucu davrananlar da vardı. Pujol, sahtekar olmadığını ispatlamak için tıbbi testlerden geçmek zorunda kalmıştı.

Pujol, Fransa'da o günlerin en çok para kazanan şovmeni idi. Ancak, sonunda emekli oldu ve fırıncılığa geri döndü. Ailesine baktı ve 1945 yılında, 88 yaşındayken öldü. Sorbonne'daki tıp fakültesi, vücudunu incelemek için 25 bin frank önerdi ama ailesi bu teklifi geri çevirdi.

Ve böylece dünyanın en büyük osurukçusunun yaşamı sona erdi. Her şey havaya karıştı.

COLLYER KARDEŞLER

PEKİ AMA LANGLEY NEREDEYDİ?

Yol açın Frasier ve Niles Crane kardeşler. Bir rakibiniz var. Sizin asla olamayacağınız kadar tuhaf iki kardeş gerçekten yaşad.

Bahsettiğim iki kardeş gerçekten en iyi şartlarda dünyaya geldiler. New York'un en köklü ailelerinden birinin soyundan geliyorlardı. Ataları Amerika'ya *Mayflower* günlerinde *Speedwell* gemisiyle gelmişlerdi. Babaları Dr. Herman L. Collyer, Manhattan'ın zengin ve tanınmış bir jinekologuydu. Anneleri Susie, klasiklere meraklı, eğitilmiş bir kadındı. 1881 yılında doğan ilk oğulları Homer, mühendislik eğitimi gördü. 1885'te doğan Langley ise Columbia Üniversitesi'ni bitirip denizcilik avukatı oldu.

Ancak 1909 yılında oğlanların talihi döndü. O dönem için oldukça sıra dışı gözüксе de, karı koca ayrılma kararı aldılar. Baba evden ayrıldı ve yirmili yaşlarındaki iki çocuk da anneleriyle birlikte yaşamayı seçtiler. Hayat çok kötü değildi. Beşinci Cadde, 128. Sokakta bulunan üç katlı bir konakta yaşıyorlardı.

Fakat her şey değişti. Anneleri öldü. Harlem bölgesi yozlaşmaya başladı. Yoksulluk yaygınlaştı. Suç oranı arttı. Collyer kardeşler de, bütün bunların sonucunda, kendilerini dış dünyadan iyice soyutladılar.

Kabul edelim. Dünya ile iletişimi koparmak insanları oldukça tuhaflaştırabilir. Homer ve Langley gibi insanları ünlü yapan da böyle bir tuhaflıktır.

Zaman içinde pencereleri tahtayla kapladılar. Davetsiz misafirleri uzak tutmak için evin her köşesine bubi tuzakları yerleştirdiler. Konağın hava gazı, suyu ve elektriği kesildi. Bir ara, Langley, bir araba motorunu enerji kaynağı olarak kullanmayı denedi. Dört blok ötedeki bir parktan su alıyorlardı. Yemek yapmak ve koca evi ısıtmak için bir gaz sobası kullanıyorlardı. Langley, 1933 yılında kör kalan Homer'ın tedavisi için, haftada yüz adet portakal, kepekli ekmek ve fıstık ezmesinden oluşan bir diyet hazırladı. Bana sorarsanız, pekala işe yarayabilir.

Çok tuhaf.

1942 yılında, Collyer kardeşler gazetelere konu oldular. Evlerinin ipoteğini ödeyemedikleri için banka kapılarına dayandı. Bowery Bankası, tahliye prosedürünü uygulamaya koydu ve evi boşaltmaları için bir ekip gönderdi. Langley Collyer işçilere bağışmaya başlayınca polis çağırılması gerekti. Ön kapıyı kıran polisler, yabancıların girmesini engellemek için yapılmış çöpten bir duvarla karşılaştılar. Langley, 6.700 dolarlık bir çek yazdı ve borcu kapatarak ipoteği kaldırdı.

Herkesin mülkünü terk etmesini istedi ve Collyer kardeşler hakkında son duyulan şey bu oldu.

21 Mart 1947 Cuma günü, sabah saat onda, Charles Smith adlı bir adam polis merkezini arayıp “Beşinci Cadde’deki 2078 numaralı binada ölü bir adam var” ihbarını yapana dek. Charles Smith’in gerçek kimliği bugün bile gizemini koruyor.

Olay yerine gönderilen devriye polisi binaya girmeyi başaramadı. Ne kapı zili ne de telefon vardı. Konağın tüm kapıları kilitlenmişti. Bodrum pencereleri kırılmıştı ama demir parmaklıklar içeriye girilmesini engelliyordu. Yedi kişilik bir acil durum ekibinin çağırılması gerekti.

Peki siz olsanız, bu durumda ne yapardınız? Evde muhtemelen bir ceset var ama içeri giremiyorsunuz. İlk akla gelen kapıyı kırmak olacaktır ki, onlar da bunu yaptılar. Ancak antreye yığılmış eski gazetelerden, şiltelerden, yarım bir dikiş makinesinden, üst üste yığılmış sandalye ve kutulardan, parçalanmış bir üzüm cenderesinden ve çeşit çeşit çöpten oluşan duvar yollarını kapıyordu.

Polisin ön kapıdan kolaylıkla içeri giremeyeceği ortadaydı.

Bunun üzerine başka bir yol denemeye karar verdiler. Bir merdiven bulup binaya yasladılar. Bu kez ikinci kattaki bir pencereden içeri girmeyi deneyeceklerdi.

Ama şans onlardan yana değildi. Kardeşler pencerenin önünde daha da büyük bir yığın oluşturmuşlardı. Polis bütün çöpleri teker teker ayıklayarak sokağa atmaya başladı. İplerle bağlanmış sayısız eski gazete ve boş karton kutu, bir bebek arabasının iskeleti, bir tırmık, birbirlerine bağlanmış iki şemsiye ve daha yığınla ıvır zıvır çıkarıldı.

Pencerenin önündeki yığın biraz temizlendiğinde bir devriye polisi içeri girmeyi başardı. El fenerinin de yardımıyla daha birçok çöpü ittirerek ilerleyen polis, Homer Collyer'i başını dizlerinin arasına almış bir şekilde yerde otururken buldu. Ufak tefek yaşlı adamın donuk gri saçları omuzlarına dökülüyordu. Üstünde sadece eski, yırtık pırtık bir bornoz vardı.

Tetkike katılan Dr. Arthur C. Allen, bulunan cesedin Homer Collyer'e ait olduğunu ve yaklaşık on saat önce öldüğünü teyit etti. Açıklaması şöyleydi: "Ölüm sebebini tespit etmekle sorumlu kişi olarak, eksiksiz bir incelemenin sonucunda şunu söyleyebilirim ki, kendisi sadece ölmemiş, gerçekten de ölmüştür." Tamam, bunlar birebir kullandığı kelimeler olmayabilir.

Binanın dışındaki kalabalık altı yüz kişinin üzerine çıkmıştı ve herkes Langley'in nerede olduğunu merak ediyordu. Acaba şehirde mi geziniyordu? Hala evde saklanıyor olabilir miydi? Polise ipucunu veren o muydu? Kimse kesin olarak bilmiyordu.

Ertesi pazartesi günü polis evde kayıp kardeşi aramaya başladı. Bulabildikleri tek şey daha çok çöp oldu: gaz lambaları, bir at arabası tentesi, paslanmış bir bisiklet, üç tane oyuncak bebek, bir bebek arabası, paslanmış bir yatak, bir gaz ocağı, sayısız eski gazete, çıplak kadın resimleri ve daha bir sürü şey.

Peki ama Langley neredeydi?

Ertesi gün eve dönen polis, parçalanmış bir patates soyacağı, boncuklu bir abajur, eski bir araba şasisi, çocuk oyuncakları ve yeni gazete, dergi ve tahta yığınları buldu.

Peki ama Langley neredeydi?

Üçüncü gün evden daha da çok ıvır zıvır çıkarıldı. İşe yaramayacağına kanaat getirilen her eşya pencereden dışarı fırlatılıyordu. Kıymetli eşyalar ise depoda toplanıyordu.

Peki ama Langley neredeydi?

Dördüncü gün de polis evden çöp çıkarmaya devam etti. Langley'i ararken tasnif edilmiş silahlar ve cephane ile karşılaştılar. Homer'ın öldüğü odada, çeşitli bankalardaki toplam 3007 Amerikan dolarını belgeleyen hesap cüzdanları buldular.

Peki ama Langley neredeydi?

30 Mart Cumartesi günü, Langley'in Atlantic City'ye giden bir otobüse binerken görüldüğü haberi geldi. Kayıp kardeş için sürdürülen arama çalışmaları kısa bir süre için New Jersey sahiline odaklandı. Ancak hiçbir iz bulunamadı.

O halde Langley neredeydi?

Yeniden Pazartesi olmuştu. Polis evden çöp çıkarmayı sürdürüyordu. Üç binden fazla kitap, bir sürü eski telefon defteri, bir atın çene kemiği, Steinway marka bir piyano, eski model bir röntgen cihazı ve yeni gazete yığınları bunların arasındaydı. Evin sadece ilk katından, on dokuz tonun üzerinde eşya çıkarılmıştı!

O halde Langley hangi cehennemdeydi?

Arama çalışmaları devam etti. Her geçen gün evden daha

fazla eşya çıkarılıyordu. Eskimiş tıbbi gereçler, insan modelleri, çeşit çeşit müzik enstrümanı ve elbette daha fazla eski gazete.

Çöp. Çöp. Çöp. Ya Langley neredeydi?

3 Nisan 1947'de polis onu bulduğunu sandı. Güney Bronx'taki Pugsley Irmağı'ndan bir ceset çıkarılmıştı. Ceset kayıp kardeşe benziyordu ama o hafta başında kaybolduğu bildirilmiş Thomas Lynch adlı biri olduğu tespit edildi.

Yeter artık. Langley neredeydi?

Günler geçiyor, evden hala çöp çıkıyordu. 7 Nisan Pazartesi günü itibariyle evden 103 ton işe yaramaz zımbırtı çıkmıştı. Ortalama bir evin ağırlığı bile bu kadar etmez herhalde.

Bir sonraki cümlelerin ne olacağını artık tahmin edebiliyorsunuzdur. Eminim sormamdan da bıktınız ama:

Langley neredeydi?

Neyse ki bunu son kez söyledim. Çünkü 8 Nisan 1947 Salı günü Langley Collyer'in cesedinin yeri sonunda tespit edildi. İster inanın ister inanmayın, kardeşi Homer'ın öldüğü noktadan on adım uzaktaydı. Kısmen çürümeye başlamış olan ceset, büyük ve çirkin bir fare tarafından kemiriliyordu. Bir bavul, üç metal ekmek kutusu ve evet, doğru tahmin ettiniz, yığınla gazete bedenini saklamıştı.

Dedektifler, Langley'in üzerine düşen kendi bubi tuzaklarından birinin altında boğularak öldüğü sonucuna ulaştılar. Felçli ve gözleri görmeyen kardeşi Homer'a yiyecek bir şeyler bulmak amacıyla, tünele benzeyen bu labirentin altından sürünerek geçmeye çalıştığını düşündüler. Kendisini besleyecek kimse kalmayınca da, Homer kaçınılmaz olarak açlıktan ölmüştü.

Kardeşlerin evi gayrimenkul olarak 91 bin dolar, arazi olaraksa 20 bin dolar değerindeydi. 136 ton çöp arasından işe yarar durumda olanlar, açık artırma sonucu iki bin dolardan az bir meblağa satıldı. Bir zamanlar güzel bir yer olan konakları yıkıldı ve bugün park yeri olarak kullanılıyor.

Elimizde cevaplanmamış tek bir soru kaldı. Bütün o gazeteler ne işe yarıyordu? Cevap Langley'in 1942 yılında *New York Herald Tribune* gazetesine verdiği bir röportajda saklı: "Gazeteleri Homer için biriktiriyorum. Yeniden görebildiği zaman eski haberleri okuyabilsin diye."

Ne yazık ki, haberleri okuyabilme şansı hiç olmadı. Bunun yerine, ikisi birlikte gazetelere haber oldular.

MICHAEL MALLOY

TARİHİN EN TUHAF CİNAYET PLANI

Muhtemelen Michael Malloy'un ismini daha önce hiç duymamışsınızdır. Fazla önemli biri sayılmazdı. New York'ta, Bronx'ta yaşayan altmış yaşında işsiz bir itfaiyeciydi. Amerika'ya İrlanda'dan göç etmişti ama bunun anlatacağım öyküyle pek bir ilgisi yok. Bu adam hakkında bilmeniz gereken tek şey alkolik olduğudur. Bir kadeh içki için yapmayacağı şey yoktu.

İşin aslına bakarsanız, Malloy'un başına dert açan da bu içki sorunu oldu. Kendisi, Amerikan tarihindeki en tuhaf cinayetlerden birine kurban gitti.

Şimdi saatlerimizi 1933 yılının Ocak ayına ayarlayalım ve Anthony 'Tony' Marino adlı bir adamın yasadışı içki sattığı mekanını ziyaret edelim. New York'a yolunuz düşerse eskiden bu içki dükkanının bulunduğu yeri mutlaka ziyaret edin. 3804, Üçüncü Cadde. Kime sorarsanız sorun buranın bir çöplük olduğunu söyleyecektir. Pis ve rutubetli olduğunu söylemem kafanızda canlandırmanız için yeterli olacaktır.

Yasadışı içki ticareti üzerindeki rekabetin en şiddetli olduğu dönemdi ve Marino'nun acele nakit paraya ihtiyacı vardı. Müşterisi olan, Francis 'Frank' Pasqua adlı, vaktinin çoğunu kendisini alkolle mumyalamaya adanmış bir cenaze kaldıracısı ile birlikte maddi sorunlarına mükemmel bir çözüm buldular. Herhan-

gi biri adına hayat sigortası yaptırıp sonra da zavallı adamdan kurtulacaklardı.

Dükkanın arka tarafındaki kırık bir poker masasının kenarına tünemiş iki adam, büyük odaya geçtiler. Gözleri hemen Michael Malloy adlı müşteriye takıldı. Malloy mükemmel bir seçimdi çünkü çok az akrabası ve arkadaşı olan bir ayyaştı. Kimse yokluğunu hissetmezdi.

Planlarını uygulamaya koydular. Nicholas Mallory takma ismiyle Malloy adına üç poliçe çıkartıldı. İlki Metropolitan Life'tan alınan 800 dolarlık bir hayat sigortasıydı. Prudential Life'tan alınan diğer iki poliçenin her biri 494 dolar değerindeydi. Tüm sigortalar için bir çifte tazminat maddesi geçerliydi: Malloy kaza sonucu ölürse ödenen meblağ iki katı olacaktı.

Artık tek yapmaları gereken Malloy'dan kurtulmaktı. Bunun için en kolay kısmı olduğunu düşündüler. Normalden biraz daha fazla içmesi yeterdi. Zaten gidiciydi.

Ama yanıldılar.

İlk adımları, Malloy'un mekanda para ödemedi de içmesine izin vermek oldu. Bu sayede ilk hafta boyunca her gün, gece yarlarına kadar içki şişelerinde balık oldu Malloy. Yakın gelecekte gazetelerde 'Cinayet Ekibi' olarak anılacak iki adam, Malloy'un ölüm haberini beklemeye başlamışlardı.

Ancak Malloy her gün bara gelmeye ve daha çok içmeye devam etti.

Cinayet Ekibi'nin üyeleri bir sorunla karşı karşıya olduklarını fark etmişlerdi. Hayat sigortası ve alkole yığınla para yatırmalarına rağmen Malloy'un ölüme gider gibi bir hali yoktu.

Bunun üzerine içkisine zehir katmaya karar verdiler.

Mekanda barmen olarak çalışan Joseph 'Red' Murphy işsiz bir kimyagerdi. İstenmeyen müşterilerden kurtulmak için içkile-re ufak miktarlarda sakınleştirici katardı. Yüz dolar karşılığında, Malloy'un ortadan kaldırılmasına yardım etmeyi kabul etti. Tek

sorun sakinleştiricinin bitmiş olmasıydı. Bunun yerine 1927 T-model Ford arabasının antifrizini kullandı. Ancak her gece içki-sine katmasına rağmen antifriz (o dönemin arabalarında kullanılan antifriz, zehirli bir çeşit alkoldü) hiçbir işe yaramıyordu. Her gün geri gelen Malloy hep daha fazla içki istiyordu.

İlerleyen günlerde Malloy'un içkilerine neftyağı, atlar için kullanılan bir ağır kesici ve hatta fare zehri bile koydular. Bu maddelerin herhangi biri ortalama bir insanı öldürmeye yeterdi ama ağır bir alkolik olan Malloy'un vücudu tüm bu zehirlere bir şekilde direnebiliyordu.

Alkolden sersemlemiş Pasqua'nın aklına, viskide bekletilmiş istiridye veya deniztarağı yediğı için ölen bir adam hakkında duydukları geldi. Bana sorarsanız, bunu her gün yapan ve hiç sorun yaşamayan bir sürü insan var. İşi şansa bırakmamak için eşit miktarda istiridye ve deniztarağını zehirli antifrizin içinde beklettiler. Malloy bu nefis yemeğın tamamını mideye indirdi ve ertesi gün, hepsini şaşırtarak mekana geri döndüğünde aynı yemekten daha fazla istiyordu.

Cinayet Ekibi, kesin sonuç vereceğine güvendikleri yeni bir fikir ürettiler. Bir kutu konserve sardalye açıp yaklaşık bir hafta boyunca çürümeye bıraktılar. Gerçekten kötü bir koku yaymaya başladığındaysa, nefis bir sardalyeli sandviç hazırladılar. Elbette, mineral katılmamış sandviç eksik bir sandviç sayılacağı için, Marino teneke kutunun dibini kazıdı ve lezzetli talaşları da sardalyeye ekledi. Son malzeme olarak da bu uydurma karışımın içine ince kıyılmış metal parçaları eklediler.

Eminim sonucu tahmin edebilirsiniz. Malloy sandviçi mideye indirdi, parmaklarını yaladı ve oradan ayrıldı. Peki öldü mü? Tabii ki hayır. Ertesi gün daha fazlasını istemek için geri döndü.

Birçok kişi bu noktada pes ederdi ama hayır, Cinayet Ekibi üyeleri vazgeçmediler.

Ekibe dördüncü bir ortak alındı. Hershey 'Harry' Green,

Bronx'ta taksicilik yapan bir başka düzenli müşteri idi. Malloy'u yine sızana kadar içirdiler. Daha sonra Green'in taksisine bindirdikleri adamı Claremont Park'ta ıssız bir bölgeye götürdüler. Güçsüz bedenini çıkarıp çalılarının arkasına yatırdılar. Çırılçıplak soydukları vücudunu bütünüyle ıslattılar. İyi bir banyonun hiçbir sarhoşa zarar verdiği görülmemiştir. Fakat o gece ısı sıfırın altındaydı ve hepsi Malloy'un sabaha kadar donarak öleceğinden emindi.

Ama yenilmez Michael Malloy ölmedi. O her nasılsa kurtuldu ve ertesi gün bara geldiğinde hafif bir soğuk algınlığından şikayet etti.

Artık bir uzmanın yardımına başvurmanın sırası gelmişti. İşini tamamlaması için yüz dolar karşılığında Anthony 'Sert Tony' Bastone adlı bir kiralık katil tuttular.

Sert Tony, bu işi bitirmeye karar verdi. Ölümüne kaza süsü verecek bir planı vardı, bu şekilde sigortadan alınacak para iki katına çıkacaktı.

Plan, Green'in taksisiyle Malloy'u ezmekti. Her zamanki gibi adamı sarhoş edip taksiye bindirdiler. Tenha bir kavşağa gelince arabadan çıkardılar. Green aracı seksen kilometre hızla üzerine sürdü. Ancak, Malloy son anda kendini yana atmaya başladı. Bu adamda da tam bir İrlandalı şansı varmış!

Bu kez Malloy'u arka koltuğa oturup daha uzak bir yere götürdüler ve sonunda amaçlarına ulaşmış Malloy'u arabayla ölüme ezdiler.

Ya da en azından Cinayet Ekibi onun öldüğünü sanmıştı. Adamın ezildiğini görmüşlerdi. Bu sefer de becerememiş olmaları mümkün değildi. Yoksa mümkün müydü?

Cinayet ekibi her gün gazetelerde ölüm ilanları arasında Malloy'un takma adını aradı. Daha sonra Bronx'taki trafik kazalarıyla ilgili haberleri taradılar. Ama boşuna.

Şayet ölmemişse, Malloy'un hastanede olması gerekirdi. Kö-

tü yaralandığını biliyorlardı. Red Murphy'yi tüm hastane ve morglarda sevgili 'kayıp kardeşini' aramak üzere görevlendirdiler. Ama boşuna.

Malloy'un öldüğü açıktı. Ancak ölümünü belgeleyemedikleri sürece sigortadan para almaları mümkün değildi.

Bu yüzden Joseph Patrick Murray adlı bir başka adamı temizlemeye karar verdiler. Murray de onların aradığı gibi biriydi. Kimsenin eksikliği duymayacağını düşündükleri biri. Ekip, Murray'i sarhoş edip aynı taksiyle ezme taktiğini uyguladı. Murray'in üzerinden geçtiler. Sonra dönüp işi garantiye almak için bir kez daha ezecekleri sırada yaklaşmakta olan bir motosikletin ışıklarından ürkip oradan uzaklaştılar.

Esas mesele Murray'i kendi yarattıkları Nicholas Mallory olarak yutturabilmektir. Pasqua, Mallory'nin adresine gönderilmiş mektupları Murray'in cebine yerleştirmişti. Ayrıca bir kaza durumunda cesedin Malloy, pardon Mallory'ye ait olduğunu teşhis etmek üzere Pasqua'nın çağırılması gerektiğini belirten bir kartı da unutmamışlardı.

Tahmin edebileceğiniz gibi, bu plan da ters tepti. Murray kurtulmayı başardı ve Lincoln Hastanesi'nde elli beş gün boyunca tedavi gördü.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, ilk 'kazadan' üç hafta kadar sonra Michael Malloy hiçbir şey olmamış gibi bara geri döndü. Sağ salim kurtulmayı başarmıştı.

Arkadaşları sağlık durumuyla yakından ilgilendiler. (Tabii, ne demezsin!) Bunca zamandır nerede olduğunu sorduklarında, Malloy kendisine bir arabanın çarptığını anlattı. (Sizce bu cevap onları şaşırtmış mıydı?) Beyin sarsıntısı geçirmiş, kafatası çatlamış, omzu kırılmıştı. Uzunca bir süre Fordham Hastanesi'nde kalmış ama idari bir hata sebebiyle hastane kendisini kaydetmemişti.

Cinayet Ekibi'ni bir telaştır aldı. Sert Tony ne yapılması ge-

rektiğini açıkladı. Malloy'u öldürmeleri gerekiyordu. Zekice numaralar bulmaya çalışmayacak; adamı temizleyip sigorta parasını alacaklardı.

Bastone, Malloy'u kimin daha çok içeceğine dair bir iddiaya çağırdı. Her zamanki gibi, zavallı adamcağızın içkisine büyük ölçüde zehirli madde kattılar ve sonuçta Malloy bilincini yitirdi.

Ekibin altıncı ve son üyesi Daniel Kreisberg, elli papel karşılığında plana dahil edildi. Birinin canını almak için düşük bir meblağ. Kreisberg ile Murphy, Malloy'u 1210 Fulton Caddesi'nde kiraladıkları bir odaya götürdüler. Red Murphy, bir ucunu duvardaki gaz vanasına taktığı bir hortumun diğer ucunu Malloy'un ağzına yerleştirdi. Ancak hortumun uzunluğu yetmeyince Malloy'u yataktan indirip duvara doğru sürüklemeleri gerekti. Kreisberg gazı açtığı anda, daha sonra mahkemede ifade edeceği gibi dışarı kaçan gazın çıkardığı 'cızırtılı sesi' duyabiliyordu. Haftalar önce yapmayı amaçladıkları şeyi sonunda başarmışlardı. 22 Şubat 1933 tarihinde Malloy'u öldürdüler.

Cesetten kurtulmak için kolay kısmıydı. Öykünün başlangıç kısımlarını hatırlıyorsanız, Pasqua bir cenaze kaldıracıydı. Bu noktadan sonra her şeyle o ilgilendi. Malloy'un alkole bağlı akciğer iltihabı sebebiyle öldüğüne dair sahte bir evrak hazırlaması için eski bir belediye meclisi üyesi olan Dr. Frank Manzella'ya başvuruldu. Pasqua cesedi on dolarlık ucuz bir tabuta yerleştirip Westchester Bölgesi'ndeki Ferncliffe yoksullar mezarlığına gömdü. Elbette hizmeti karşılığında da 400 dolarlık bir fatura çıkardı.

Bu tabii ki hikayenin sonu değil. Ekibin ganimeti bölüşme konusunda tartışmaya başladığı anlaşılıyor. Taksi şoförü Green aracında meydana gelen hasarın karşılanması gerektiğini söylüyordu ve bu konuda yabancı insanların da fikrini almaya başladı. Sert Tony ile Kreisberg de cinayetdeki rollerini başkalarına anlattılar. Çenesi düşük suçlulara dair bütün hikayelerde olduğu

gibi, anlatılanlar polisin kulağına gitmekte gecikmedi. İki haftalık soruşturma sonunda tutuklamalar başladı.

Soruşturma sürecinde polisin bir yıl önce ölmüş Mabelle Carlson isimli bir kuaförden haberi oldu. Carlson, 17 Mart 1932'de ölmüştü. Ölüm sebebi, şiddetli ve kronik alkoliklik ile birleşen ölümcül zatürree olarak belirlenmişti. Daha sonra, Marino'nun Carlson'a bilincini kaybedene dek içki içirdiği ortaya çıktı. Kadını odasına çıkarmış, yere yatırmış ve çıplak soy-muştu. Bütün vücudunu ıslatmış ve buz gibi gecede pencereleri açmıştı. Dayanıklı Malloy'dan farklı olarak, kadın donarak ölmüştü. 800 dolarlık hayat sigortasının tek varisinin Marino olduğu anlaşıldı. Bu hikaye, biraz önce okumuş olduğunuz bir diğ-gerine dehşet verici ölçüde benzemiyor mu?

Hikayenin ayrıntıları dava sırasında ortaya çıktı. Yukarda anlatılmış olanlara iki ilginç ayrıntı daha eklendi. İlk olarak, Malloy'un başına çok şiddetli bir darbe almış olduğu tespit edildi. Eğer gaz zehirlenmesinden kurtulmuş olsaydı, muhtemelen sol gözü kör kalacaktı. İkinci olarak, Cinayet Ekibi'nin Malloy'u makineli tüfekle öldürmeyi planladığı ortaya çıktı. Ancak, bir Malloy klasiği olarak, adamımız çetenin kurduğu tuzaktan yakasını kurtarmıştı.

Sonuçta cezalar açıklandı. Taksi şoförü Harry Green itiraf ettiği için daha az ceza aldı. Dr. Frank Manzella suç ortaklığından hapse girdi. Frank Pasqua, Anthony Marino ve Daniel Kreisberg, 7 Haziran 1934 tarihinde Sing Sing hapishanesinde elektrikli sandalyede idam edildiler. Joseph Murphy de (Murphy, Marino, Malloy, Mallory, Murray -bu hikayede ne kadar çok M var!) 5 Temmuz 1934 tarihinde elektrikli sandalyeye oturdu.

Peki Sert Tony Bastoné'a ne oldu? Anlaşılan sigorta parasının paylaşılması konusunda anlaşamamışlardı. Michael Malloy'un ölümünden yaklaşık bir ay sonra aynı barda vurularak öldürüldü. Elbette tüm sanıklar mahkemede Malloy'u Bastoné'un

zoruyla öldürdüklerini söylediler. Oraya gelip kendini savunamayacak olan birini suçlamak çok kolay tabii.

Ya sigorta parası? Ekip, Metropolitan Hayat Sigortası Şirketi'nden 800 dolar aldı. Ancak iki Prudential poliçesinin karşılığını talep etmek için geç kaldılar. Esas varis Murphy, Sert Tony cinayetinin tanığı olarak gözaltında olduğu için, ortakları da planlarına dikkat çekmemek amacıyla harekete geçmek istememişlerdi.

İyi bir Hollywood komedisinin senaryosu gibi geliyor değil mi? Bu hikayeye kimse inanmaz...

TAVUK FIRLATICISI

TÜYLER UÇUŞACAK!

Günün birinde, İnternet'te, Federal Havacılık İdaresi'nin (FHI) tüm yeni uçak motoru tasarımlarının geçmesini zorunlu kıldığı tuhaf bir test hakkında absürd bir öykü okuduğunuzu düşünün. Buna göre bir top aracılığıyla motorlara tavuklar fırlatılacaktır.

Böyle çılgınca bir öykünün gerçek olmasının imkansız olduğunu bilseniz bile biraz araştırırsınız. Bu öykünün İnternet üzerinde bir süredir dolaşmakta olduğu ortadadır. Sonunda hayal kırıklığı içinde araştırmaktan vazgeçer ve bu hikayenin palavra olduğuna kanaat getirirsiniz.

Ertesi akşam, televizyonun karşısına geçmiş zap yaparken, inanılmaz bir şekilde, bambaşka bir gerekçeyle, bir uçağın motoruna fırlatılan tavukları görüyorsunuz. Böyle bir şeyin gerçekten yapıldığını kanıtlayan bir görüntü kaydı.

Eh, hayat böyle tuhaf rastlantılarla dolu işte. Bu olay benim başıma geldi. Böylesine akıl almaz bir meselenin iki gün üst üste karşınıza çıkma olasılığı nedir ki?

Bu noktaya nasıl geldiğime dair girizgahı okuduktan sonra eminim ki Tavuk Fırlatıcısı işini merak ediyorsunuzdur.

Anlatmaya başlıyorum o halde...

Hiç yolda arabanızla giderken ön camınıza şanssız bir kuş tosladı mı?

Pat!

Ama arabalar uçaklara göre çok daha yavaşlardır. Mach 1 (yani ses hızı) ile giderken bir kuşa çarptığınızı düşünün. Hasar çok daha fazla olacaktır. Eğer uçağınızın tasarımında bazı sorunlar varsa ciddi bir zarar görebilirsiniz.

Burada bahsettiğimiz hiç de önemsiz bir konu değil. Amerikan Hava Kuvvetleri her yıl uçaklarına 2500 ile 3000 arasında kuş çarptığını tahmin ediyor. Bunun maddi karşılığı da yılda elli ile seksen milyon dolar arasında bir rakama tekabül ediyor. Kimi durumlarda bu kazalar can kaybıyla bile sonuçlanabiliyor. (Bu konuyla ilgili bazı okuyucularımın göndermiş olduğu kanlı fotoğrafları burada sizinle paylaşmamayı tercih ediyorum.)

Bu zararın önüne geçmenin bir yolunu bulmak gerektiği ortadaydı.

Tavuk Fırlatıcısı'nın ilk nasıl ortaya çıktığını kesin olarak tespit etmek mümkün değilse de, aletin ilk olarak 1970'lerin başlarında Vietnam Savaşı sırasında popüler olduğu anlaşıyor. Hava Kuvvetleri'nin F-111 uçaklarının donanımı arazi-gözleme radarlarıydı ve bu yüzden yerden ancak birkaç yüz metre yükseklikte uçabiliyorlardı. Bunun nasıl bir soruna yol açtığını anlamışsınızdır. Alçak irtifada seyrediyorsanız, çok sayıda kuşa çarpıp ciddi hasar görmeniz kaçınılmazdır.

Vietnam Savaşı sırasında meydana gelen bu zararın sonucunda, dünya çapındaki sivil uçuşlar için de geçerli olmak üzere, uçak üreticileri tasarımlarının kuş darbelerine karşı dayanıklılığını kontrol etmeye başladılar.

Bir kuş darbesinin sebep olacağı hasarı tespit etmek için gerçek bir uçağa yüksek hızla gerçek bir kuş fırlatmaktan daha iyi bir yol olabilir mi?

Aslında test uçaklarına herhangi bir kuş fırlatabilirlerdi. Ördük veya hindi kullanabilirlerdi mesela. İnsanın aklına kuğu veya pembe flamingolar da geliyor ama bu birçok kişinin tepkisi-

ni çekerdi. Kabul edelim, iş en uygun kuşu seçmeye geldiğinde, ilk akla gelen değersiz tavuklar oldu. Çünkü tavuklar hem ucuz hem de boldu. Bu yüzden de kuş testi için idealdiler.

Hayvanlara nasıl eziyet edildiği hakkında bağırıp çağırmaya başlamadan önce, testlerde sadece ölü hayvanları kullandıklarını belirtmemi izin verin. Birilerinin sofrasına gidecek bu kuşlar önce Tavuk Fırlatıcısı için roket oluyorlardı.

Evet, bunlar kesinlikle kahraman tavuklardı. Sadece birilerinin karnını doyurmakla kalmayıp, aynı zamanda hayat kurtarıyorlardı. (Ne yazık ki kurtardıkları kendi hayatları değildi.)

Anlaşılan bu tavuk toplarının çoğu sıkıştırılmış hava ile çalışıyordu. Ne yazık ki, kuşlar topun içine ufak geldikleri için, *sabot* adı verilen (Fransızca'da 'ayakkabı' anlamına gelen bir kelime) bir kaba yerleştirilirdi. Silah ateşlendiğinde, *sabot* (genelde tahta, köpük veya fiberglastan yapıldı) mekanik olarak serbest bırakılır ve kuş tehlikeli bir rokete dönüşürdü.

Ördek! Üstümüze geliyor!

Tavuk Fırlatıcısı'nı kullanmanın kesin kuralları vardı. Öncelikle, kuşun ya iki kilo (askeri testlerde) ya da dört kilo (FHI testlerinde) ağırlığında olması gerekirdi. İkinci olarak, buzları çözülmüş veya taze olmalıydı, İnternet'teki bazı saçma hikayelerde anlatıldığı gibi donmuş değil. Üçüncü olarak, tüyleri yolunmuş olmamalıydı -mümkün olduğunca gerçekçilik sağlamak için.

Tavuklar *sabota* yerleştirilip büyük bir hızla toptan fırlatılırlardı. Bir tavuğu fırlatabilecek kadar büyük olan her araca havan topu denebilir bence. Farklı toplar farklı süratte fırlatılırlardı ama hepsinin hızı saatte 225 ile 300 kilometre arasında olurdu. Saatte 900 kilometrenin üzerinde hızlara ulaşıldığına dair raporlar da var ama bu rakamları doğrulamak mümkün değil.

Tavuklar uçağın çeşitli bölgelerine fırlatılırdı. Hedefler de çoğunlukla ön camlar, kırılğan kanat parçaları ve motorlar olurdu.

Motorlar için yapılan denemelere insan kendi gözüyle görmeden inanamıyor. Tüm yeni motorlar FHI belgesi almak için bu ‘tavuk testini’ (ve daha birçok testi) geçmek zorundaydılar. Tavuk pervaneye çarptığı an un ufak olurdu. Parçalanan tüyler ve vücut parçaları her yöne dağılırdı. Kulağa ne kadar iğrenç geldiğini biliyorum ama türbin bıçağının aynı şeyi yapıp birçok insanın hayatını sona erdirmesinden iyidir.

Bir daha tatil için tropikal bir cennete gitmek üzere uçağa bindiğinizde, sizlerin can güvenliği için kendi hayatını feda etmiş olan o kahraman tavuklara teşekkür etmeyi unutmayın.

BALONLA YOLCULUK

UÇAN HALIMLA UZAKLARA

Yüzlerce televizyon kanalında bir tane bile seyretmeye değer program bulamadığınız geceler oldu mu hiç? O gecelerden birinde *Çöplük Savaşları: Uçan Makineler* adlı bir şov programına rastladım. Programda bir grup çamaşır makinesi tamircisi ile bir grup psikolog en iyi uçan makineyi yapabilmek için yarışıyorlardı. Kurallar son derece basitti. Her ekibin çöplükte buldukları malzemelerden bir uçan makine yapmak için on saati vardı. Bir insanı en uzun süre havada tutmayı başaran ekip yarışmayı kazanıyordu.

Beni bir düşüncedir aldı. On saat içinde bir uçak yapmayı başardığımı farz edelim. Öyle bir şeyin içine binerek hayatımı riske atmak ister miydim? Hiç sanmıyorum. Daha sonra Larry Walters adlı adamı düşünmeye başladım. Yıllar önce kendi uçuş cihazını üretmiş ve gökyüzünde alışılmadık bir yolculuğa çıkmıştı.

Çöplük ekiplerinden farklı olarak, Larry, tüm yaşamını bu uçuşu planlayarak geçirdi. Her şey 9-10 yaşlarındayken ailesi onu Disneyland'e götürdüğünde başlamıştı. Larry, bir çalışanın elinde gördüğü kocaman Mickey Mouse balonlarından büyülenmişti. O an, günün birinde böyle balonlarla birlikte gökyüzünde uçmak istediğine karar verdi.

Gençlik yılları boyunca, hidrojen gazı doldurduğu küçük balonlarla deneyler yaptı. (Hatırlarsanız, *Hindenburg* hidrojen ile doldurulduğu için patlamıştı. O yaştaki bir genç için hiç de güvenli bir şey sayılmaz.) Daha sonra Vietnam'da ordu aşçısı olarak görevini yaparken planını tamamladı.

2 Temmuz 1982 tarihinde, yıllar süren bekleyişin ardından, planını uygulamaya karar verdi. *Inspiration* (İlham) adını verdiği aracını, California'nın Long Beach bölgesindeki varoşlarda yaşayan kız arkadaşının annesinin evinin arka bahçesinde inşa etmeye başladı. Elli beş helyum silindiri kullanan Larry, yerel bir ordu mağazasından tedarik ettiği iki metre çapında kırk iki adet balon şişirdi. Yerden elli metre yükseklikte gezinen balonların nasıl bir manzara oluşturduğunu gözlerinizin önüne getirin! Şahane bir manzara olsa gerek.

Bu uçuşa yıllar boyunca hazırlandığı için Larry her türlü acil duruma karşı da hazırlıklıydı. Pusulası, altimetresi (Yüksekliği gösteren alet- ç.n.), radyosu, el feneri, ilk yardım çantası, çakısı, her şeyi vardı. Larry çok yaratıcıydı. İçi su dolu sekiz plastik kabı denge için gemisinin kenarlarına takmıştı. Bir başka deha ürünü olarak, yere yumuşak bir iniş yapabilmek amacıyla tek balonları vurmak için yanına silah da almıştı.

Muhtemelen Larry'nin uçan makinesinin en tuhaf yanı, sepetinin tasarımıydı. Doğrusunu isterseniz, insanın dikkatini asıl çeken, bir sepetin olmayışındı. Larry bunun yerine Sears'tan 109 dolara aldığı tahta iskemleyi tercih etmişti.

Larry sırtına paraşütünü geçirdi ve *İlham*'ına atladı. Aracı ip- le bir arkadaşının otomobiline bağlamıştı. Amaç, Larry'nin yüksekliğinin bir buçuk metreyi aşmamasını sağlamaktı. Bağımsız bir şekilde uçmadan önce aracını sınamış olacaktı. Ancak Larry'nin yükselişi beklediğinden daha hızlı olunca ip koptu.

Larry gökyüzüne doğru yönelmişti!

Asıl uçuş planı, en fazla üç bin metre irtifada Mohave çölü-

ne doğru yaklaşık beş yüz kilometre yol kat etmekte. Ancak beklediğinden çok daha hızlı yükselince planlarını değiştiren Larry, yolculuğun keyfini çıkarmaya karar verdi. Arada görüşünüzü engelleyen uçağın duvarları olmadan o yükseklikten nasıl bir manzara izleyebileceğinizi düşünün! İnanılmaz olmalı.

Larry'nin endişe ettiği nokta iniş değil, havanın soğuyacağı ve nefes almanın zorlaşacağı kadar yükseğe çıkmaktı. Yaklaşık 45 bin metreye çıktığında, biraz alçalma zamanının geldiğine karar verdi. Önceden planladığı gibi, balonlara ateş etti ve yedi tanesini patlattı. O sırada, tam altimetresine bakmak için biraz eğilmişken şiddetli bir rüzgar sandalyesini salladı ve silah kucağından düşürdü. Yere düşen silahın uzaklaştıkça ufalığını izlemekten başka elinden gelen bir şey yoktu. (Birin k kafasına düşse nasıl bir davaya sebep olabileceğini düşünsenize!) Her ne kadar aracını her türlü olasılığa karşı hazırlıklı tasarlamışsa da Larry silahını kaybedebileceğini hiç düşünmemişti. Silahı telle araca bağlamış olsaydı hiç sorun yaşamayacaktı halbuki.

Yine de, silahını kaybetmek bile Larry'nin moralini bozmadı. Aracı biraz daha yükseldi. Elli bin metreye çıkmıştı. Kafanızdan ufak bir matematik hesabı yaparsanız Larry ve tahta sandalyesinin yerden elli kilometre yükseklikte olduğunu anlayacaksınız. Larry bir ara Los Angeles Havaalanı'nın sahasına bile girdi ve hem Delta hem de TWA pilotları tarafından fark edildi.

Bir süre sonra *İlham* yavaş yavaş alçalmaya başladı. Her nedense, son altı yüz metrede hızı da artmaya başladı. Larry tüm ağırlıkları atarak hızını azaltmaya çalışıyordu. Sonunda bir evin çatısına çarptı ve oradan yuvarlanıp aracının ipleri elektrik tellerine takılınca da yerden iki buçuk metre yükseklikte asılı kaldı. İndirilmesi için bölgede elektriklerin yaklaşık yirmi dakika süreyle kesilmesi gerekti. Çarpılmadığı için şanslıydı. Larry sandalyesini daha sonra mahallesinden bir çocuğa verdi ve balonlarının parçalarını imzalayarak dağıttı.

Larry uçuşunu başarıyla ve kazasız belasız atlatmış olsa da, Federal Havacılık İdaresi durumdan memnun değildi. 17 Aralık tarihinde, Larry'yi -uçuş belgesi olmayan bir araçla havalanmak dahil- dört uçuş kuralını ihlal etmekten dört bin dolar para cezasına çarptırdılar. Tüm birikimini bu uçuşa harcamış olan Larry cezayı ödeyebilecek durumda değildi. Pazarlıklar sonunda, FHI ceza tutarını, sadece güvenli olmayan bir araçla uçmak suçunun karşılığı olarak, bin beş yüz dolara indirdi. (Bundan sonra Wright Kardeşlere özenip deneysel uçak tasarımları yapmaya kalkacak kimse çıkmaz herhalde.)

Uçuşuyla ilgili haberler tüm dünyaya yayıldıkça Larry kısa sürede şöhret oldu. Çeşitli televizyon programlarına katıldı. Fakat uçuşu ona hiçbir maddi getiri sağlamadı. İnternet ortamında hikayesi yayıldı. 1997 yılında, 'Lüzumsuz yere gösterdiği aptallık' için İnternet üzerinden verilen Darwin ödülüne layık görüldü.

Ne yazık ki, Larry 1993 yılının Ekim ayında intihar etmişti. Hiçbir intihar notu bulunmadı ama yıllar önce gerçekleştirdiği uçuşun bununla bir ilgisi olduğu sanılmıyor.

Bu öyküyle ilgili üzücü bir ayrıntı daha: Larry teorik olarak balonla yapılan uçuşlar için yükseklik rekorunu kırmıştı ama uçuşu resmi olmadığı ve onaylanmadığı için rekoru da kabul edilmiyor.

BÖLÜM 2

AMANNN!

BÜYÜK BOSTON ŞEKER PEKMEZİ TRAJEDİSİ

TARİHİN EN YAPIŞ YAPIŞ FELAKETİ

Bu hikayeyi çok gençken dinlemiştim ama doğrusu kaynağını hatırlamıyorum. Hep uydurma olduğuna inandığım o hikayelerden biriydi. Yirmi yıldan uzun bir süre sonra yeniden karşına çıkana dek.

Elbette (başlıktan da anlayabileceğiniz gibi) 15 Ocak 1919 tarihinde Boston, Massachusetts'in büyük kısmını kaplayan Büyük Şeker Pekmezi Seli'nden bahsediyorum.

Bu dönemde şeker pekmezi Amerika'nın en çok kullanılan tatlandırıcısıydı. Her tür kurabiye, pasta, ekmek ve özellikle de içki yapımında kullanılıyordu. Popülerliğine bağlı olarak, Boston sahil şeridinde yayılmış birçok şeker pekmezi fabrika ve depoları mevcuttu. Ne de olsa Boston, ABD'nin damıtma merkezi kabul ediliyordu.

Şimdi anlatacağım hikayede bu tesislerden sadece birini ele alacağız: Boston'un kuzey sınırında, bugün dünyaca ünlü Faneuil Hall, Quincy Market ve New England Akvaryumu'nun bulunduğu bölgedeki geniş bir depo.

Bu, ufak bir şeker pekmezi tankı değildi. Dökme demirden tankın çapı yirmi beş metre, yüksekliği ise on beş metreyi bulu-

yordu. Kapasitesinin 2.2 ile 2.5 milyon galon arasında olduğu tahmin ediliyordu.

Ve hepimiz bu hikayenin sonunun nereye varacağını biliyoruz.

O gün aniden duyulan gök gürültüsüne benzer bir çatlama sesiyle yarılan tankın içindeki  eker pekmezi  ehrin sokaklarına doğru akmaya başladı.

 eker pekmezi dalgasının beş ila on metre yüksekliği bulunduğu ve tankın çevresindeki bölgede saatte kırk ila elli beş kilometre hızla ilerlediği tahmin ediliyor. Derinlik ise sadece (sadece!!!) bir iki metre kadardı. Bu dalgadan ka manız mümkün değildi. (Gözümün  n ne Godzilla'dan kaçmak için sokaklarda koşuşturan insanlar geliyor.)

Yoluna çıkan her şeyi yıkıp geçen bu selden kurtuluş yoktu. Her yaklaşan bu yapış yapış *tsunaminin* içine batıyordu. İddiaya girerim üstünüzdeki giysileri bile söker alırdı bu sel.

Selde yirmi bir kişi öldü ve yüz elli kişi de yaralandı. Kimi pekmezin içinde boğulmuştu, kimi ise körfeze s r klenmişti. Sanırım bu şanssız insanların ölümlerinin şekerden olduğunu söyleyebiliriz. Allah kimseye göstermesin.

Dalga milyonlarca dolarlık da maddi zarara yol açtı. Evler ve dükkanlar yerle bir oldu. Hatta,  eker pekmezi tanklarından bir parçanın kolonları devirmesi sebebiyle, üzerinden tren geçen bir köprü de kısmen yıkıldı.

Sel durduktan sonra, temizlik başladı. At arabalarını saplandıkları yapışkan maddenin içinden  ıkaramayınca atları vurmaları gerekti. Yangın musluklarından gelen tazyikli su bile pekmezi temizlemeye yetmeyince,  ehre körfezden taşınan deniz suyu püskürtüldü.

 ehrin arnavut kaldırım taşlarıyla d şeli sokaklarını, sinemalarını, işyerlerini, otomobillerini ve evlerini  eker pekmezinden tamamen arındırmak altı aydan fazla sürdü. Boston Körfezi de

bu süre boyunca hep kahverengi kaldı. Fotoğrafçılar için iyi bir fırsattı herhalde.

İster inanın ister inanmayın, sonraki otuz yıl boyunca da sokaklardan ve kaldırım taşlarının arasından şeker pekmezi çıktığına dair haberlerle karşılaşıldı. Kimileri çok sıcak günlerde şehirde hala o kokuyu alabileceğinizi söylerler.

Peki tüm bu pislige ne sebep olmuştu?

Kimse kesin olarak bilmiyor ama iki teori var:

İlkinde göre, muhtemel içki yasağı ihtimaline karşı stok yapmak amacıyla depo aşırı doldurulmuştu. Tank yeterince dayanıklı olmadığı için aşırı baskı sonucu çatlamıştı.

Alternatif bir görüş ise, o günkü hava şartlarına dayanıyordu. Bir önceki gün sıcaklık sadece iki dereceydi. Ancak kaza günü, mevsim normallerinin üstüne çıkarak kırk dereceye yaklaşmıştı. Birçok kişi bu ani değişim sonucunda şeker pekmezinin genleşmesiyle tankın aşırı basınca maruz kaldığını düşünüyor.

Sebepler her ne olursa olsun, bu hadise hukuk sistemini yıllarca meşgul etti. Deponun sahibi olan ABD Endüstriyel Alkol Şirketi aleyhine yüzün üzerinde dava açıldı. Şirket, tankın patlamasının bir sabotaj sonucu gerçekleştiğini iddia ediyor ve kesinlikle sorumluluk kabul etmiyordu. Şirketin bu iddiasını destekleyecek hiçbir kanıt bulunmadığından, mahkeme 1925 yılında kazanın sadece yapısal dayanıksızlıktan kaynaklandığına karar verdi. İçki fabrikası yaklaşık bir milyon dolar para cezası ödemeye mahkum edildi.

Bu kaza hiç şüphe yok ki Bostonluların zihinlerinde uzun yıllar boyunca yapışıp kalmaya devam edecektir.

CITICORP KULESİ

CITIBANK'IN EĞİK KULESİNE DİKKAT EDİN

Son yirmi yıl içerisinde New York'ta bulunduysanız, Citicorp Kulesi'ni muhakkak biliyorsunuzdur. Bu binanın gözünüzden kaçmış olması mümkün değil. Üçgen çatılı tek gökdelen olduğundan, sanki Bay Pisagor'un (dik üçgen teorisiyle ünlü olduğu için) şahsına ithafen inşa edilmiş.

Ancak bu devasa yapının az daha Manhattan Island halkının üzerine yıkılacağını pek az kişi biliyor gibi. Eğer New Jersey'de bir üniversite öğrencisinin dikkatini çekmemiş olsaydı, on binlerce insan tek bir felaketle yaşamlarını kaybedebilirlerdi.

Öncelikle bu süper binanın geçmiş hakkında biraz bilgi verelim.

Sanırım Otis'in emniyet asansörünü keşfedişine kadar gitmemiz mümkün. Fakat o hikayeyi bir başka sefere saklamak daha doğru olacak. Biz şimdilik 1977 yılına dönelim. Güçlü New York şehri iflasın eşiğine gelmişti ve suç oranı da giderek yükseliyordu. Kimse bu şehirde gelecek görmüyordu. Bazıları hala görmüyor.

1977 yılının umut verici olaylarından biri Citicorp Kulesi'nin açılışıydı. Bu elli dokuz katlı mühendislik harikası, parlattığı hızla sönen şehir için yeni bir umut ışığıydı. 175 milyon dolara mal edilmiş bina, boyutuna göre son derece hafifti ve mühendislik açısından birçok yenilik içeriyordu.

Her ne kadar uzaktan bakıldığında gökdelenin en göze batan özelliği çatısı olsa da, aslında en ilgi çekici kısmı temeliydi. Öyle gözüküyor ki binanın tasarımını yapanlar alışılmadık bir engelle karşılaşmışlar. Binanın bir köşesinde St. Peter's Lutheran Kilisesi bulunuyor. Kilise, Citibank binasının kilisenin tam tepesindeki hava sahasına taşmasına izin vermiş ama kilisenin üstünde kurulu olduğu arsayı bırakmamış. Bu 'hava sahası hakları' karşılığında Citibank o köşedeki eski köhne bina yerine yeni bir kilise yapmayı kabul etmiş.

Ne yapmalı? Ne yapmalı?

Bırakın mükemmel çözümü mühendisler bulsunlar. Adamlar basitçe o köşedeki taşıyıcı kolonları kesip binanın kilisenin yirmi beş metre üzerinde havada asılı kalmasına sağladılar. Hatta, bunu gerçekleştirdikleri sırada, tüm köşelerdeki destekleri kaldırmaya karar verdiler. Ufak bir matematiksel hileyle destek kolonları dört taraftan birden binanın iç kısmına doğru çekildi. Evet, bina bugün her biri gökdelenin duvarlarının orta kısmında yer alan dokuz katlı dört adet zayıf ayağın üzerinde duruyor. (Korkutucu, değil mi?)

Peki. Artık biraz daha günümüze yaklaşma vakti geldi. 1978 yılının Haziran ayındayız. Citicorp Kulesi bir yıldır ayakta. Büyük açılış kutlamaları sona ermiş ve proje üzerinde çalışmış olan herkes yeni işlere yönelmiş.

Projenin şef yapı mühendisi William LeMessurier'in ofisindeki telefon çalıyor.

Zıııı! Zııııı!

Arayan biraz önce bahsettiğim New Jerseyli üniversite öğrencisi. Profesörü ona bir ödev vermiş. Öğrencilerin bayıldığı o yazılı araştırma ödevlerinden biri. Citicorp Kulesi üzerine araştırma yapması ve elde ettiği bulguları kelimelere dökmesi gerekiyor.

Öğrenci, LeMessurier'e destek kolonlarının yanlış yerlere

konulduğuna dair profesörünün iddiasını aktarıyor. Kolonların binanın ortasına değil köşelerine yerleştirilmiş olması gerekirmiş. (Ah, sahi mi?)

Tabii LeMessurier öğrenciye kolonları binanın her cephesinin tam ortasına yerleştirmelerinin gerekçelerini açıkladı ve bunun tamamen güvenli olduğunu belirtti. Hatta kolonların bu şekilde yerleştirilmiş olmalarının, binayı dört bir yandan esen şiddetli rüzgarlara karşı da daha dayanıklı kıldığını açıkladı. Rüzgar kırk beş derecelik bir açıyla gelerek binanın her iki cephesini de aynı anda vuruyordu.

LeMessurier telefonu kapattığında binanın tasarımına güveni tamdı ve yıkılabileceği ihtimalini kesinlikle düşünmüyordu. Bu konuyu, kendi verdiği bir yapı mühendisliği dersinde de kullanmaya karar verdi. New York şehrinin yapı kuralları sadece dikey rüzgarların hesaplanmasına dayandığı için, dört bir yandan esen rüzgarlar hiç hesaplanmıyordu. Bunun üzerine, LeMessurier oturup hesap yapmaya başladı.

LeMessurier'in en çok ilgilendiği konu binanın benzersiz tasarım özellikleriydi. En basitinden bir inşaat yapmış olan herhangi biri bilir ki, bir dikdörtgeni sağlamlaştırmanın en güvenilir yolu ortasından diyagonal bir destek geçirmektir. LeMessurier bunu büyük bir ölçekte yapmıştı. Binanın iskeletini sağlamlaştırmak için bir dizi diyagonal çelik kiriş (biraraya geldiklerinde V şeklinde bir sıra oluştuyorlardı) yerleştirilmişti.

LeMessurier'in hesapları, dört yandan esen bir rüzgar karşısında binanın kirişlerinin yüzde kırk oranında artan bir basınca maruz kalacağını gösteriyordu.

Bu artan basınç binanın özgün tasarımı sayesinde kolaylıkla sindirilebilirdi. Ancak ortada bir sorun vardı. LeMessurier birkaç hafta önce Pittsburgh'da yeni bir kulenin planları üzerinde çalışırken, Citicorp Kulesi tasarımının azıcık değiştirildiğini öğrenmişti. Müteahhit, diyagonal destekler için LeMessurier'in

önerdiği kaynaklanmış mafsalları değil, daha zayıf olan bulonları (bir tür cıvata -ç.n.) kullanmıştı. Bulon ile birleştirmek çok daha ucuz olduğu gibi, binanın tamamlanmasını da çabuklaştıracaktı. Mühendislik açısından bu makul bir seçimdi ve LeMessurier'e danışmak gereksizdi.

Ne yazık ki, LeMessurier'in hesapları bunu doğrulamıyordu. Anlaşılan bulonların kullanılmış olması, basınçtaki o basit yüzde kırklık artışı yüzde yüz altmışa çıkarıyordu.

Aaa!

Cıvatalar böyle büyük bir gücü kaldırabilir miydi?

LeMessurier cevabı 26 Temmuz 1978'de buldu. Western Ontario Üniversitesi'nde kulenin maketiyle rüzgar tüneli testleri yapılmıştı. Citicorp yapısının dayanıklılığının ne kadar azalacağı hesaplandığında, LeMessurier binanın beş dakika müddetle sürekli yüz kilometre hızla esen bir rüzgara maruz kaldığı takdirde yüzde 50 ihtimalle yıkılacağını saptadı. Her on altı yılda bir rastlanan bu tip bir rüzgara halk arasında kasırga denir.

Büyük bir AAA! duyalım. Felakete ramak kalmış.

LeMessurier için karar anıydı. Sessiz kalıp binayla ilgili hiçbir sorun yaşanmamasını umut edebilirdi. Ne de olsa ortaya çıkıp sorunu açıklamak kendisine de zarar verecekti. Davalar sebebiyle büyük ihtimalle iflasa sürüklenecek ve profesyonel saygınlığını yitirecekti.

New York'un şansına, LeMessurier doğru yolu seçti ve kendini feda etmeyi göze aldı.

LeMessurier'in görüştüğü sigorta şirketinden avukatlar, sorunun değerlendirilmesi için başka mühendislere de danıştılar. Citibank yetkililerinin de durumdan haberdar edilmesi gerektiğine karar verildi ama bir büyük şirketin üst düzey yöneticileriyle irtibat kurmak sanıldığı kadar kolay değildi. Bir Citibank şubesine gidip "Bina yıkılacak ve binlerce New Yorklu ölecek!" diye bağırarak da şehir genelinde paniğe yol açabilirdi. Bunun

yerine, LeMessurier'in büyük isimlere ulaşmak için yönetici kadrosundaki tüm kademeleri dolaşması gerekecekti.

En sonunda, binanın mimarı Hugh Stubbins, Citicorp başkan yardımcısı John S. Reed'den bir randevu koparmayı başardı. Reed'in mühendislik geçmişi de vardı ve gökdelenin tasarım ve inşasıyla yakından ilgilenmişti. Durumun aciliyetinin hemen farkına varan Reed, Citibank Yönetim Kurulu Başkanı Walter Wriston ile bir görüşme ayarladı.

LeMessurier, Citicorp yönetici kadrosuna, binayı sağlamlaştırmak için bir planı bulunduğunu ama zamanın kısıtlı olduğunu söyledi. Ağustos ayının başındaydılar ve fırtına mevsimi hızla yaklaşıyordu. Binanın bu fırtınalara dayanabileceğinin garantisi yoktu.

LeMessurier'in önerisi, binanın iki yüz adet tehlikeli ek yerinin her birine kaynak yapılarak H harfi şeklinde çelik 'bandajlar' monte edilmesiydi. Bu şekilde bina, bin yılda bir rastlanacak rüzgarlara bile dayanabilirdi.

LeMessurier'in önünde bir engel daha vardı. Bina çok hafif olduğu için, en ufak bir rüzgarla aşırı sallanmaya meyilliydi. O da kulenin sallanmasını hafifletmek için, ayarlı kütle dengeleyici (damper -ç.n.) bir alet tasarladı. Türünün ilk örneği olan dengeleyici Newton'ın İlk Kural'ına dayanıyordu -atalet prensibi. İçi yağ dolu çelik bir eleğin içinde kayan dört yüz ton ağırlığında beton bir bloktan oluşan alete binayı kurtarması için güvenilemezdi belki ama güçlü rüzgarlara karşı daha dayanıklı olmasına muhakkak yardımı olurdu. Dengeleyicinin işleyişinin bir elektrik kesintisi sırasında sekteye uğramaması için destek jeneratörleri yerleştirilmişti.

Citibank, paniğe sebep olmamak için bu haberin gizli tutulması gerektiğinin farkındaydı. Ancak bir şekilde Manhattan'ın merkezini en kısa sürede boşaltmaları gerekiyordu.

Üç kurumla bağlantıya geçildi: Kızıl Haç, Ulusal Meteoroloji Servisi ve Belediye Acil Durum Birimi.

Kızıl Haç'ın yaptığı hesaba göre, yıkılma durumunda meydana gelebilecek domino etkisi şehir merkezinde 156 bloğu etkileyebilirdi. Yetkililer, insanların Citicorp Kulesi çevresinde tüm etkinliklerini gizlilik içinde saptadılar. Bu verileri elde etmek için, Kızıl Haç gönüllülerine bir pazarlama anketi gerçekleştirecekleri söylendi. O günlerde, yüksek performanslı bilgisayarlardan çok önce, Kızıl Haç gönüllüleri ellerinde çizelgelerle sokak sokak, blok blok şehri dolaştılar. Bilgileri hangi amaçla topladıkları hakkında hiçbir fikirleri yoktu.

Citibank, 8 Ağustos Salı günü, rüzgara karşı direnç sistemlerinin sağlamlaştırılacağını ve projede görevli mühendislerin endişeye mahal olmadığına dair garanti verdiklerini halka duyurdu.

İnşaat başladı.

Her gece işyerleri boşaldıktan sonra, ateşe dayanıklı alçıtaşından duvarlar sökülüyor ve kaynakçılar beş santimetre kalınlığında plakaları yerleştiriyorlardı. Sabaha karşı dört gibi kaynakçıların işleri bittiğinde temizlik ekibi çalışmaya başlıyordu. Ertesi sabah işyerlerine dönen çalışanların binada herhangi bir çalışma yapıldığını fark etmesi çok zordu -hemen her şey normale dönmüş oluyordu.

Fakat ufuk çizgisine doğru bakınca tuhaf bir şey dikkati çekiyordu. Kaynak yapılırken çıkan ateş açıkça seçiliyordu. Bu tuhaf kıvılcımlar ilk kez 9 Ağustos tarihinde Wall Street Journal'da konu edilmişti. Ancak takibi yapılmadı. Her şey sır olarak kalmaya devam ediyordu.

Ta ki, New York Times LeMessurier'in ofisini arayıp neler döndüğüne dair bilgi isteyene kadar. LeMessurier sırlarının ortaya çıkacağını fark etmişti. Ancak şansı yaver gitti. Saat altıda mesaja cevaben aradığında, New York Times çalışanlarının tam da o sırada greve gittiğini öğrendi. Sırları yine ortaya çıkmadı.

Ulusal Meteoroloji Servisi, günde dört kez RCA Binası'nda hava tahmini raporları veriyordu.

1 Eylül’de Ella Kasırgası’nın Doğu Yakası’na doğru ilerlediği ve New York’a yaklaşmakta olduğu rapor edildi. Binayı yerle bir edecek fırtına bu olabilir miydi? Şehri boşaltmaları gerekir miydi? Neyse ki, kesin bir karar vermeleri gerekmeden, kasırga denize yöneldi ve alarm durumu sona erdi.

Çalışmalar, şiddetli bir fırtına yaşanmadan, Ekim ayının ortasına dek sürdü. Doğrusunu söylemek gerekirse, bugüne kadar da Manhattan’da şiddetli bir fırtına görülmedi.

Şüphesiz, bina kurtarıldı (inanmıyorsanız gidip kendiniz bakın) ve Plan No: 828 olarak bilinen şehrin tahliye edilmesi seçeneğine hiç başvurulmadı.

Binlerce insanın hayatını kurtaranın, bir üniversite öğrencisinden gelen tek bir telefon olduğunu düşününce...

PEIGNEUR GÖLÜ FACIASI

GÖL DELİKTEN AKIP GİDİYOR!

21 Kasım 1980 tarihine dönelim. Bu gün size hiç de önemli değilmiş gibi gözükebilir. Ancak, Louisiana'da New Iberia yakınlarında yaşıyorsanız, bu tarihte meydana gelmiş bir dizi tuhaf olayı unutmanız mümkün değildir.

Bu gün de her zamanki sıradan bir gün gibi başlamıştı. (Galiba bütün tuhaf hikayeler böyle başlıyor.) Güneş, Peigneur Gölü üzerinde yeni yeni yükseliyordu. 1300 dönümlük bir alana yayılmış olmasına rağmen derinliği bir metreyi geçmeyen bu gölün üzerindeki Jefferson Adası, Live Oak Gardens botanik parkına ev sahipliği yapıyordu. Fakat bu doğal güzellikle çelişkili biçimde, adanın çevresine petrol ve gaz kuyuları sıralanmıştı.

Burada karşımıza, test amacıyla 20 Numaralı Kuyu'yu açmakta olan, Texaco tarafından tutulmuş Wilson Kardeşler Şirketi çıkıyor. İlk 374 metre boyunca sondaj işlemi sorunsuz geçmesine rağmen, 375. metrede işleri sarpa sarmaya başladı.

Beş kişilik gece ekibi mesaileri sırasında bir sorunla karşılaşınca sabah saat altıda işbaşı yapacak yedi kişilik gündüz ekibini beklemeye karar verdi. Saat altı buçuk olduğunda sondaj aracı hafifçe eğilmeye başlamıştı. Ekiptekiler, aracın ayakları altındaki zeminin çökmekte olduğunu düşündüler. Sorunu Texa-

co'nun New Iberia'daki bölge merkezine bildirdiler. Tüm ekip-ler platformu tahliye etmeye ve iki yüz metre kadar uzaktaki sa-hile yönelmeye karar verdiler.

Peigneur Gölü'nün suyu yavaşça dönmeye başlayarak, devasa bir girdap oluşturdu. Gölün dibinde geniş bir krater meydana gel-mişti. Sanki biri dev bir küvetin dibindeki tıkaçı çekmiş gibiydi.

Krater giderek genişledi ve sonunda altmış metre çapına ulaştı. Su giderek daha hızlı bir şekilde delikten aşağı akıyordu. Yirmi kilometre kadar ilerde Delcambre Kanalı ile Mexico Kör-fezine bağlanan göl, kanaldaki suyun da bir metre alçalmasına ve akıntının tersine dönmesine yol açtı. Kanal suyunun kratere boşaldığı noktada yirmi metre yükseklikte eyaletin en büyük şe-lalesi oluşmuştu.

Girdap, Texaco'nun beş milyon dolar değerindeki sondaj platformunu, civardaki bir başka sondaj aletini, bir römorkörü, kanaldaki on bir adet tekneyi, bir tekne yükleme dokunu, Jeffer-son Adası'nın bir kısmını ve botanik bahçeleriyle birlikte limon-lukların bir bölümünü, bir karavanı, kamyon ve traktörleri, bir park alanını, tonlarca çamur, ağaç ve daha kimbilir neleri kolay-lıkla içine çekip yuttu. Bu arada Texaco kuyusunun sondaj ça-lışmasının yapıldığı noktada bir doğal gaz yangını çıktı. Ayrıca inanılmaz bir şekilde delikten aşağı akan yaklaşık altı milyon lit-re suyu da unutmayalım. Ciddi bir doğal ve ekonomik felaket söz konusuydu.

Eminim bu duruma neyin sebep olduğunu merak ediyorsu-nuzdur. Dünyanın içi boş olmadığına göre, bütün o su nereye gitti?

Aslında açıklaması oldukça basit: Texaco, bir tuz kubbesinin hemen kenarında sondaj yapıyordu. Ne yazık ki, tuz kubbeleri tuz madenlerinin yuvasıdır. Evet, sondaj çalışması çok yakında çalışan Diamond Crystal Tuz Madeni'nin üçüncü tabakasına ka-dar ulaşmıştı.

Texaco elbette tuz madeninin farkındaydı. Yakınlarında olduğunu biliyorlardı ama tam olarak deldikleri yerde olduğunu bilmiyorlardı. Texaco, ordudan mühendislerle gereken bağlantıyı kurmuştu. Onlar da Diamond Crystal ile. Ancak ne yazık ki, gerekli iletişim sağlanamamış ve bu felaket meydana gelmişti.

Tabii bir tuz madeninde tatlı su oldukça büyük bir sorun yaratır. Su gelip de tuz ile temas ettiğinde, tuz erir. Ve tabii ki, madendeki sodyum klorürün (tuz) çoğu gider ve tavanı taşımak için geriye sadece tuz sütunları kalır. Bu madendeki tünellerin çoğu dört şeritli bir otoyol genişliğinde ve yirmi beş metre yüksekliğindeydi. Bu sütunlar da eriyince yüzeydeki toprak içeri dolmaya başladı. Dolayısıyla, Texaco'nun ufak deliği tuzun erimesiyle birlikte büyüdü de büyüdü.

Felaket meydana geldiği sırada madende elli işçinin bulunduğu belirtmem gerek. Çalışmakta olan bir elektrikçi önce ayaklarının ıslanmaya başladığını sonra da yukardan gelen su seslerini fark etmişti. Hemen alarm verdi. Neyse ki, bir önceki cumartesi günü güvenlik çalışması yapmış olan madenciler duruma hakimdi. Işıklar üç kez açılıp kapatıldı ve tahliye zorunluluğunu bildirmek için anons yapıldı.

Dokuz madenci, dört yüz metre derinlikteki üçüncü tabakada çalışmaktaydı. Hemen madendeki çelik kafese atladılar ve güvenli alana çekildiler.

Kalan kırk bir madenci ise dört yüz elli metre derinlikte dördüncü tabakada çalışıyordu. Hızla üçüncü tabakaya koştular ama asansörlere giden koridorun bellerine kadar suyla dolduğunu gördüler. El arabalarını ve mazotlu araçları kullanarak üç yüz metreye ulaşmayı ve yüzeye çıkan bir asansörü yakalamayı başardılar.

Ucuz atlatmışlardı. Ama yüzeyde hepsini bekleyen çok daha zorlu bir felaket vardı. Birdenbire işsiz kalmışlardı. İki gün sonunda, maden tamamen suyla doldu ve tüm ağır teçhizat kullanılmaz hale geldi.

Telef olan üç köpeği saymazsak hiç can kaybı olmamıştı. Leonce Viator Jr. adında bir adam olay sırasında yeğeni Timmy ile dört metrelik alüminyum teknesiyle balık avına çıkmıştı. Su altlarından o kadar çabuk çekilmişti ki, çamura saplanıp kaldılar ve yürüyerek döndüler. Şans kesinlikle onlardan yanaydı. Böyle hikayelerde bir köpek öldüğünde insanların daha fazla üzüldüğünü fark ettiniz mi hiç? Ölen bir insan olunca pek etkilenmiyorlar sanki.

Maden Güvenliği ve Sağlık İdaresi'nden federal uzmanlar, tuz kubbesinin çöküşünden kimi sorumlu tutacaklarını bilemediler. Çünkü tüm kanıtlar delikten aşağı gitmişti. Tabii, böyle bir felaketin sonucunda sayısız davanın açılması kaçınılmaz. Diamond Crystal, Texaco'yu dava etti. Texaco, Diamond Crystal'e karşı dava açtı. Live Oak Gardens hem Diamond Crystal'e hem Texaco'ya dava açtı. Kadının biri, tuz madeninden kaçarken yaralandığı için (ezilen kaburgalar ve incinen bir sırt) Texaco ile Wilson Kardeşler'e 1.45 milyon dolarlık bir tazminat davası açtı. Sonunda, Texaco ve Wilson Kardeşler, mahkeme dışında anlaşma sağladıkları Diamond Crystal'e 32 milyon, Live Oak Gardens'a ise 12.8 milyon dolar ödemeyi kabul ettiler.

Neticede, tuz madeninin üzerindeki toprak sağlamlaştırıldı ve yaşam normale döndü. Live Oak Gardens kalan topraklar üzerinde yeniden inşa edildi. Kaza sonrasında beklenen doğal felaketler hiçbir zaman gerçekleşmedi. Teknelerden dokuzu mantar gibi yerden bitiverdiler. Sondaj aletleri ve römorkörü ise bir daha gören olmadı. Tuz madeni kalıcı olarak kapatıldı ama işçilerin çoğu uygun işler bulmayı başardılar. Şiddetli su akıntısının taradığı Delcambre Kanalı yarım metreyle bir metre arasında derinleşti. Ve bir metre derinliğindeki Peigneur Gölü şimdiki dört yüz metre derinliğinde!

Bu hikayeden çıkarılacak ders ne mi? Bir daha kuyu açacağınız zaman, birilerinin altınızda ne olduğunu iyice araştırduğundan emin olun!

YAĞMUR ADAM

BİR ŞEYİ ÇOK FAZLA İSTEMEYİN

Bana mı öyle geliyor, emin değilim ama sanki her yaz bir kuraklık yaşıyoruz. Sonbahar, kış ve ilkbaharda ne kadar çok yağmur yağmış olursa olsun, haberleri sunan adamlar her yazın başında yaklaşımakta olan bir su krizini bildiriyorlar.

Vergi mükellefleri olarak, politikacılarımızın bu sürekli tekrarlayan soruna bir çözüm bulmalarını talep etmek hakkımız. Ne kadar para gerekiyorsa harcayın ve çözün bunu.

Herhalde şimdi oturmuş kafanızı kaşıyorsunuzdur. Başkentteki adamların su sorununu nasıl çözebileceklerini merak ediyorsunuzdur. Ben burada size sadece teoride bir çözümün var olduğunu değil, bu çözümün daha önce uygulandığını da göstereceğim.

Charles Mallory Hatfield adlı adamı ele alalım. Vefatının üzerinden çok zaman geçmiş olan Charlie, teknik olarak bir *pluvi-kültürist*ti.

Pluvi-kim? Ne?

Bu, bilim dilinde “yağmur yağdıran” anlamına geliyor. Gerçi Hatfield “nem yükseltici” terimini tercih ediyordu. Hatfield, evimiz olarak kabul ettiğimiz bu mavi gezegene ayak basmış belki de en ünlü yağmur adamdır.

1875 yılında Kansas, Fort Scott'ta doğmuştu. Ailesi

1880'lerde Güney California'da bir çiftliğe yerleşti. Dokuzuncu sınıftan sonra, New Home Dikiş Makineleri Şirketi'nde satış elemanı olarak çalışmak üzere okulu bıraktı. Bu dönemde, yağmur yağdırmak üzerine ilk deneylerine başladı. 1902'ye gelindiğinde, yirmi üç kimyasal maddenin gizli karışımı (bazıları bunların hidrojen ve toz çinko olduğu sonucuna varmıştır) ve galvaniz ile kaplı buhar tankları kullanarak oluşturduğu yağmur yağdırma teknikleri mükemmel düzeye ulaşmıştı.

1904 yılı Şubat ayında, Los Angeles halkına, o yılın Aralık ayından bir sonraki Nisan ayına kadar geçen sürede kırk beş santimetre yağmur yağdıracağı sözünü vermişti. Altı metrelik tahta bir kulenin üzerine tüneyen Hatfield gökyüzüne gizli reçetesinin meyvelerini bıraktı. Hemen ardından yağmur yağmaya başladı. Meteoroloji Dairesi, yağmurun çok daha büyük bir fırtınanın öncüsü olduğunu bildirdi bildirmesine ama bu Hatfield'in kendine pay çıkarmasını engellemedi. Başarısı sayesinde bölgede bir tür yerel kahraman statüsüne yükseldi ve 'Yağmur Adam' lakabıyla tanındı.

Aralık ayında, kuraklık çeken bölgeye daha fazla yağmur indirmesi için yeniden tutuldu. Nisan sonuna kadar en azından kırk beş santimetre yağmur sözü vermişti bir kere. Mart ortasına gelindiğinde, hedefine sadece bir iki santimetre kalmıştı. Çabaları karşılığında bin dolarlık para ödülü ve paha biçilmez bir şöhret kazandı. Konferanslar serisine başladı ve yanlış bir şekilde profesör olarak lanse edildi.

1905 yazında, Alaska'da büyük bir kuraklık baş göstermişti ve madenciler durumlarından yakınıyorlardı. Tuhaf olan, içecek su bulamadıkları veya ekinler büyümediği için değil, altın toplamak için suya ihtiyaç duyduklarından üzgündüler. Alaska'daki altının çoğu tortu şeklinde durduğu için, şiddetli su akıntılarının altın parçacıklarını nitelsiz taşlardan ayırması gerekiyordu.

Bölgenin ciddi bir sorunu olduğu ortadaydı. O halde kimden yardım isteyeceklerdi?

Hayalet Avcılarından, elbette.

Ah hayır... Yanlış hikaye.

Tabii ki, madenciler Amerika'nın bir numaralı nem yükselticisiyle ilişkiye geçtiler -Charles Hatfield.

Hatfield'in Alaskalılarla yaptığı anlaşma gayet basitti. Yedi kişilik bir kurul Hatfield'in ne kadar yağmur yağdırması gerektiğine karar verecek ve eğer bu hedefe ulaşırsa kendisine on bin papel ödenecekti. Başarısız olduğu takdirde, sadece ulaşımı ve masrafları karşılanacaktı.

Hatfield, 1906 yılının Haziran ayı başında dükkanı açtı. Kulelerini kurdu ve ev yapımı birasından bol miktarda hazırladı. Bu sihirli iksirini karıştırdı da karıştırdı. Kaynattı, kaynattı, çalıştı, çabaladı. Duman bulutları gökyüzüne yükseliyordu. Yine de, Temmuz ortasına gelindiğinde ancak birkaç damla yağmur düşürebilmişti. Doğrusunu isterseniz, o yıl tarihteki en kurak Temmuz aylarından biri olarak kayıtlara geçti. Alaska sakinlerinin sabrı taşmaya başlamıştı. Sonunda Hatfield resmen kentten kovuldu ama bu arada masrafları karşılığında bin yüz dolar almayı da unutmadı.

Hatfield'in kariyeri mahvolduğuna göre bunun hikayemizin sonu olduğunu düşünebilirsiniz ama acele etmeyin. Kabul edersiniz ki kimse başarısız olduğu işleri özgeçmişine eklemmez. Birçok insan hala onun yeteneğine inanıyordu ve Hatfield'a yeni işler yağmaya devam etti.

1915 Aralık ayında, San Diego Girişimciler Kulübü üyeleri Hatfield ile bağlantı kurdular. Ne istediklerini tahmin edebilirsiniz: Her daim güzel kalan haş-iki-o elbette. San Diego'da 1897'de inşa edilmiş olan Morena barajı, düşük yağmur oranları sebebiyle hiçbir zaman tam kapasite çalışmamıştı. Şehir planlamacı'ları, ancak bol miktarda su tedarik edilmesiyle tam kapasiteye ulaşılacağını biliyorlardı elbette.

Hatfield şehre şu şartları içeren bir anlaşma önerdi: Eğer yüz

santimetreden az yağmur yağdırırsa, hiçbir ücret talep etmeyecekti. Yüz ile yüz elli santimetre arasında yağmur düşerse, santimetre başına bin dolar ödeme yapılacaktı. Yüz elli santimetreden sonrası da bedava olacaktı.

Şehir, Hatfield'in uçuk teklifiyle ilgilenmeyince o da teklifi ni değiştirdi. Barajı, on bin dolar karşılığında, tamamen doldurmayı önerdi. Bunu bir yıl içerisinde başaramazsa, şehrin ona hiçbir borcu olmayacaktı. Kaybedecek bir şeyi olmayan şehir meclisi teklifi kabul etti.

Ama insanın ne istediğine çok, çok, çok, çok dikkat etmesi gerekir.

1916 yılının Ocak ayı başında, Hatfield ve kardeşi Paul, Morena Barajı yakınlarındaki yüksek platformların üzerinde her zamanki gibi buhar tanklarını kurdular. Kısa sürede bulutlar gökyüzünü kapladı ve yüklerini boşalttılar.

Yağdı...

Yağdı...

Yağdı...

Sanırım anlamışsınızdır.

Ani sağanak ile bölgede seller meydana geldi. Evler ve çiftlikler sular altında kaldı. Bölge sınırlarının içindeki ve dışındaki yollar metrelerce derinlikte suyla kaplandı. Şehre yardım ulaştırmak neredeyse imkansızdı. 20 Ocak günü yağmur durdu ama sadece birkaç gün için.

Ve yağmaya devam etti...

Gökten o kadar çok yağmur düştü ki, hem Otay hem Sweetwater barajları sadece tam kapasiteye ulaşmakla kalmadılar, sonunda taştılar. 27 Ocak 1926 akşamı, Aşağı Otay seti yıkıldı ve yaklaşık on üç milyar galon su vadiye boşalıp oradan da denize yöneldi. Akıntıya kapılan yaklaşık yirmi kişi (farklı kaynaklara göre rakam değişiyor) hayatını kaybetti. Evler temellerinden söküldü. Raylar büyük ölçüde tahrip olduğu için demiryolu hiz-

metleri aksadı. Bölgedeki 112 köprüden ikisi hariç hepsi yıkıldı. Telefon ve telgraf hatları tahrip olduğu için iletişim bütünüyle kesildi.

Şaşırtıcı olan, Hatfield kardeşlerin vadide sebep oldukları tahribattan bihaber olmalarıydı. Sonunda yağmur sakinleşmeye başladığında, Morena barajı kapasitesini doldurduğu için, anlaşma şartlarını yerine getirmişlerdi.

Kardeşler, teçhizatı sökerken, bir grup öfkeli çiftçinin peşlerinde olduğunu öğrendiler. En kısa sürede toparlanıp, Benson kardeşler takma ismiyle paralarını almak için San Diego'ya gittiler.

Tabii, şehir meclisi ödemeyi yapmaya yanaşmadı. Anlaşılan, yağmur yağdırma işlemini uygulama fırsatı bulmanın heyecanı içinde Charles hiçbir belgeyi imzalamamıştı. Eyvah! Ortada yazılı bir anlaşma olmaması, şehrin hiçbir ödeme yapmak zorunda olmadığı anlamına geliyordu. Hatfield hepsini dava etmekle tehdit edince, şehir kendisine kabul edemeyeceği bir öneri getirdi. On bin doları ödeyeceklerdi; şayet sel sonucu ölmüş altmış kişinin ve üç buçuk milyon dolarlık maddi zararın sorumluluğunu üstlenirse. Hatfield da aptal olmadığı için teklifi geri çevirdi ve mahkemeye başvurdu.

Neticede, iki farklı mahkeme kararıyla, Hatfield'in büyük selinin Tanrının işi olduğu karara bağlandı. Yağmuru o yağdırmadığına göre, çabaları için herhangi bir tazminat alması da söz konusu değildi. Hatfield'in davalarından birinin 1938 yılına kadar, yani zaman aşımından düşene dek kitaplarda bahsi geçti.

Hatfield parasını alamamış olsa da, San Diego'ya yağmur yağdırmaktaki başarısı dünya çapında duyuldu. Çok çeşitli yerlerden hizmetini talep edenler çıktıysa da, o mesleğini çoğunlukla California bölgesinde sürdürdü. 1929 yılında, Honduras'taki büyük bir orman yangınına on gün içinde söndürmek üzere anlaştı. Büyük Kriz'in başlamasıyla birlikte yağmur

adamlık görevini mecburen bırakan Hatfield, Los Angeles'ın Eagle Rock banliyösüne yerleşti. Dikiş makinesi satıcılığına geri döndü.

Yaşamı boyunca, beş yüzün üzerinde başarılı yağmur yağdırma işlemine imza attığını iddia etti. 1956 yılında, başrolünde Burt Lancaster'ın oynadığı *The Rainmaker* (Yağmur Yağdıran) adlı Hollywood filminin galasına davet edildi. (Filmin kimden esinlendiğini tahmin edebilir misiniz?) 12 Ocak 1958'de, 82 yaşında öldüğünde, yağmur yağdırma sırlarını da mezara götürdü. Gerçekten yağmur yağdırabiliyor muydu yoksa sadece bir başka şarlatan mıydı, hiç bilemeyeceğiz.

BÖLÜM 3

**YARATICI
DEHA**

KEDİ KUMU

VURGUN NEDİR?

Yılda milyar dolarlar civarında paranın döndüğü bir sektörün çıkışı, 1948 yılı Ocak ayının soğuk bir gününde yaşanan tesadüfi bir karşılaşmayla başlamıştı. Evet, işte o gün, Michigan'daki Cassopolis kentinde, Kay Draper isimli bir kadın ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldı: Kedisinin tuvalet kabına koyduğu kum donmuştu.

Bunun üzerine Kay tuvalet kabını kül ile doldurmaya karar verdi. Ancak karşısına bambaşka bir sorun çıkıverdi: O küçük patiler kaşla göz arasında evin her tarafında küçük siyah izler bırakıyordu. Külün çözüm olmadığı ortadaydı. Kay de, bir başka yaygın seçenek olan, talaşı kullanmaya karar verdi. Bu da pek işe yaramadı. Bunun üzerine bir kömür, buz ve talaş şirketi işle-ten komşusu, Lowe ailesine gitti.

Bir saniye! Bir saniye! Bir talaş şirketi mi? İnsanlar bu lü- zumsuz maddeyi satıyorlar mıydı gerçekten? Hikayemize kısa bir ara verelim isterseniz.

Doğru okudunuz. Talaş. İnanmakta güçlük çekebilirsiniz ama bir zamanlar bu maddenin piyasası bile vardı. Onu emici bir endüstriyel madde olarak satıyorlardı. Üstüne yağ mı dökül- dü? Biraz talaş koyun, hemen emsin. Ancak tahmin edebileceği- niz gibi, talaş ve yağın ciddi bir düşmanı vardı: Ateş! Bu yüz-

den, Lowes yeni bir emici madde sürdü piyasaya: Fuller Toprağı olarak bilinen fırında kurutulmuş kil.

Şimdi kaldığımız yerden öykümüze devam edebiliriz. Kedisinin tuvalet kabı için kum arayan Kay Draper, Lowe malikanesini ziyaret ediyordu...

Karşısına, Amerikan Deniz Kuvvetleri'nde mecburi hizmetini tamamladıktan sonra babasının yanında çalışmaya başlayan 27 yaşındaki Ed Lowe çıktı. Aile işini büyütmeye çalışan Ed, tavuk çiftliği sahiplerini kümeslerde Fuller Toprağı kullanmaya ikna edememişti. Tüm iyi satıcılar gibi Ed'in çantası da ürünü ile doluydu.

Olayların nasıl gelişeceğini anlamışsınızdır.

Ed kili tavuk çiftliklerine satamamıştı ama çok iyi kedi kumu olacağı konusunda Kay'ı bir şekilde ikna etmeyi başardı. (Daha önce hiçbir kedide denediğinden değil.)

Kay kısa süre sonra daha fazla kil için yeniden kapısını çaldı. Arkadaşları da Fuller Toprağı için sıraya girdiler. Ed büyük bir balık yakaladığının farkına varmıştı. On paket hazırladı ve üzerlerine keçeli kalemle -evet bildiniz- *Kedi Kumu* yazdı.

Ürün öyle bir gecede patlamadı. İki kiloluk ilk paketlerin fiyatı altmış beş sentti ama kimse satın almadı. Ed, evcil hayvan dükkanının sahibine paketleri bedava dağıtmasını söyledi. Adam da öyle yaptı. Müşteriler ürünün ne kadar işe yaradığını görünce, para ile satın almaya da başladılar.

Ed ürünü tanıtmak amacıyla tüm ülkede kedi gösterilerine katıldı, evcil hayvan dükkanlarını dolaştı. Kedi sahipleri ürüne bayıldılar ve gerisi de tarihe geçti.

Golden Cat (Altın Kedi) olarak bilinen özel bir yatırım grubu, 1990 yılında Ed'in şirketini iki yüz milyon dolar ve hisse senetleri karşılığında satın aldı. Ed emekli oldu ve başka girişimcilere yardımcı olmak amacıyla servetinin bir kısmını Edward Lowe Vakfını kurmaya harcadı. Ed Lowe, ne yazık ki, 4 Ekim 1995 tarihinde vefat etti.

Kedi Kumu'nun başarısı, evcil hayvan sahiplerinin kedilerini temiz bir şekilde evde barındırabilmelerini sağladı. (Kokudan hiç bahsetmeyelim isterseniz.) Bunun sonucunda, kedi mamalarından temizlik malzemelerine ve oyuncaklara kadar bütün bir endüstri atağa kalktı.

Bugün, Ed Lowe'un piyasaya sürdüğü geleneksel kedi kumu hala yaklaşık yüzde 55 oranla piyasanın aslan payını elinde bulundurmakta. Onu yüzde 40 satış payıyla parçalı kum izliyor. Parçalı kum, sodyum bentonit veya attapulguş (ilk kez Attapulguş, Georgia'da bulunduğu için) gibi killerden yapılır. Bu özel killeri kedinin dışkısına yapışır ve tuvalet kabından temizlenmesi daha kolay olur.

Kedi kumu piyasasından geriye kalanlar birçok farklı ürün arasında paylaşılmıştır. Bu ürünlerin arasında hemen her şey mevcuttur: Katı silis parçaları, sedir parçaları, gazete parçaları, turunçgillerin kabukları, yer fıstığı kabukları, mısıır taneleri ve ırmik buğdayı. Hepsi kullanılır. (Belki birileri emici olmayan ve kullanıp attığımız plastikleri de kullanmanın bir yolunu bulur.)

Kümes malzemesi olarak düşünölen bir ürün, Washington'da kendi lobisi olan, yaklaşık bir milyar kilo ağırlığında ve yedi yüz elli milyon dolarlık bir endüstriye dönüştü.

İşte buna vurgun denir!

EINSTEIN'IN BUZDOLABI

GERÇEKTEN DE MODERN BUZLUKLAR TASARLADI

Einstein.

Tek bir ismin insanın zihninde bu kadar çok imgeyi canlandırması şaşılacak şey. Deha. Bilim adamı. İzafiyet kuramı. $E=mc^2$. Dağınık saçlar.

Ancak pek az insan Einstein'ın birkaç yılını buzdolaplarını geliştirmeye adanmış olduğunu bilir. Ve bu, dünya çapında tanınan bir bilim adamı olmasından yıllar *sonra* gerçekleşmişti.

Nobel Ödüllü, dünya çapında şöhret ve deha sahibi bir insan neden buzdolabı üretmek gibi sıradan bir proje için vaktini harcamaya tenezzül eder ki diye düşünebilirsiniz.

Aslında Einstein yaptığı işi oldukça ciddiye almıştı. Birçok kaynağa göre, 1920'lerin başında bir gün Almanya'da oturan Einstein, gazetede tüm fertleri ölen bir ailenin haberini okudu -anne, baba ve çocukları. Buzdolabından sızan zehirli bir maddenin hepsini uyuklarında öldürdüğü anlaşıyordu.

Birçok kişinin hala buzluk kullandığı bir dönemden bahsettiğimizi unutmayın. Yeni mekanik buzdolapları yaygınlaşıyordu ama, yukarda okuduğunuz kısa anekdottan da anlaşılacağı gibi, henüz güvenli değillerdi. O zamanlar kullanılan tüm soğutucular (amonyak, sülfürdioksit ve metil klorhidrat) son derece zehirli maddelerdi ve sızıntı durumunda ölüme yol açabiliyorlardı.

Einstein daha sağlıklı bir yol bulunabileceğinden emindi. (Einstein'ın Süper Deha üniformasını giyip, Süperman-vari bir edayla uçarak insanlığı kurtarmaya çalıştığını gözümün önüne getirebiliyorum.)

Bu noktada resme Leo Szilard isimli bir adam giriyor. Szilard, çoğu kişi tarafından nükleer çağın babası olarak kabul edilir ama o dönemde henüz kariyerinin başlarındaydı. Büyük miktarda güç üretilmesini sağlamakta kullanılacak nükleer zincirleme reaksiyon onun öngörüsüydü. (Nükleer Silahlara Hayır hareketinin yüzyıl başlarında henüz kendini gösteremediği anlaşıyor.) Szilard zincirleme reaksiyonun kitle imha silahlarının üretilmesinde kullanılabileceğini fark ettiğinde, Einstein'dan Başkan Roosevelt'e o ünlü mektubu yazmasını istemişti. (Manhattan Projesi'ni tetikleyen o mektup.)

Bu iki büyük bilim dehası bir araya geldiler ve buzdolaplarıyla ilgili problemin sadece zehirli soğutucular olmadığı sonucuna vardılar. Esas sorun buzdolaplarının doğaları gereği mekanik olmalarıydı. Azıcık mekanik deneyimi olan biri bilir ki, hareket eden parçalar her türlü sistemde aşınma ve kopmalara sebep olur. Hareket eden parçaları ortadan kaldırırsanız, sistem belki de hiç teklemeyecektir.

İki büyük fizikçi, termodinamik bilgilerini herhangi bir mekanik hareket içermeyen bir soğutma sistemi geliştirmek için kullanabileceklerini fark ettiler.

Çok çeşitli tasarımlar üreten Einstein ve Szilard, daha umut verici gözüken üç fikir üzerinde yoğunlaşmaya karar verdi. Modern soğutma sistemleri mekanik kompresörler kullandığına göre, birbirinden bağımsız üç bilimsel ilkeye dayanan buzdolapları tasarladılar: Elektromanyetizm, emme ve yayılma. Tasarımlarının hiçbirinin hareket eden parçalar içermediğini unutmayın.

Szilard, 1926 yılının başlarında, ikisinin birlikte sahip olacağı birçok patentten ilkinin resmen aldı. Einstein ilk çalışma yılla-

rının büyük bölümünü İsviçre Patent Dairesi'nde geçirmiş olduğundan, gerekli işlemleri pahalı avukatlara ihtiyaç duymadan gerçekleştirdiler.

Elbette patent iyidir ama dolar kazanmak daha da iyidir. Aynı yıl, Szilard, Alman şirketi Barnag-Meguine ile bir anlaşma bağladı. Ne yazık ki, bir yıl bile geçmeden mali sıkıntılar içine düşen şirket, sonu belli olmayan birçok araştırma projesini bırakmak zorunda kaldı.

Einstein ismini duyan birçok imalatçının projeyi sürdürmeye can attığı muhakkak. Birkaç ay içinde, iki bilim adamı İsveç şirketi AB Electrolux ve Alman şirketi AEG ile anlaşma imzaladılar. AB Electrolux, Einstein ve Szilard'a patentleri karşılığında 750 dolar ödedi Bugünün parasıyla 10 bin dolar. Ancak şirket tasarımların üretime geçmesini hiç düşünmedi. Tipik bir şirket mantığıyla, Electrolux'ün patentleri almasının tek sebebi kendi tasarımlarıyla rekabete girmesini önlemektir.

Ancak, AEG (açılımı Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft, belki bilmek istersiniz dedim), ilerde Einstein-Szilard adıyla tanınacak elektromanyetik pompayı bir buzdolabında kullanmak üzere imal etmeye başladı.

ALARM! TEHLİKE ALARMI! TEKNİK BİLGİ GELİYOR!

En basit şekliyle, indüksiyon pompası şöyle çalışıyordu. Kaynak yapılarak kapatılmış, paslanmaz çelikten bir kabın içine sıvı metal doldurulmuştu. Silindirin etrafına dolanmış tel bobinleri, sıvıyı çevreleyen elektromanyetik alanın değişmesine olanak sağlıyordu. Ve lisede fizik okumuş herkesin bileceği (en azından bilmesi gerektiği) gibi, değişken bir elektromanyetik alanın içine yerleştirilen bir metal, alana dik bir açıyla hareket edecektir. Bir başka deyişle, sıvı metal, akım ile hiç temas etmeden pompalanacaktır. Hareket eden sıvı metal, soğutucuyu sıkıştıran bir piston işlevi görecektir. Isı, modern buzdolaplarının arkasında olduğu gibi, bir dizi kondansatör tarafından yayılacaktır.

**ALARM DURUMU SONA ERDİ!
BU HİZMETİ SİZE ULUSAL TEKNOLOJİ UYARI SİS-
TEMİ ULAŞTIRMİŞTIR.**

Öykümüze dönecek olursak:

31 Temmuz 1931 yılında, Einstein-Szilard buzdolabı çalışmaya başladı. Sanki büyülu gibi işliyordu, yalnız biraz gürültülüydü.

Peki sonra?

Proje birkaç sebepten ötürü sona erdi. Tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz bir etkendi. Ayrıca buzdolabı tasarımları sürekli olarak gelişmekteydi. Ama esas darbe 1930 yılında keşfedilen Freon'dan geldi. Freon zehirli olmayan bir soğutucuydu ve böylece sızıntı tehlikesi ortadan kalkmış oluyordu. Yeni bir buzdolabı tasarımına da ihtiyaç kalmamıştı.

İlginçtir ki, bütün bunlar Einstein-Szilard sisteminin sonu olmadı. Pompa daha sonra nükleer reaktörlerin soğutma sistemlerinde kullanıldı.

Sonuçta, iki bilim adamı, altı ülkede kırk beşin üzerinde patent almışlardı. Dehalarının buzdolabı sektörüne yaptığı büyük katkılar çoğu kişi tarafından unutuldu. Yine de diğer başarıları yirminci yüzyılın doruk noktaları arasında hep anılacaktır.

AYAK ŞEYSİ

ADI HER NEYSE İŞTE...

Falanca kullandı. Filanca kullandı. Herkes kullandı. Eminim ki siz de kullanmışsınızdır. Sadece bir sefer de değil. Evet, ben bile kullandığımı itiraf etmeliyim.

Burada bahsettiğimiz şey, Kuzey Amerika'da en yaygın kabul görmüş ölçü aracı.

Muhtemelen bir cetvelden bahsettiğimi düşünüyorsunuz ama hayır. Hepimiz cetvel kullandık tabii ama standart bir cetvel tasarımından söz edemeyiz. Hepsî düz bile değildir.

Bahsettiğim evrensel araç, ayakkabı satıcılarının ölçünüzü tespit etmek için ayağınızı içine soktuğu şu zamazingo.

Neden bahsettiğimi biliyorsunuz. Üzerinde işaretler olan ve ayağınızı içine soktuğunuz o çok soğuk metal şey.

Bütünüyle metal tasarımı sayesinde oldukça ağır bir alet bu. (Eminim bunu kardeşlerinin kafalarını yarmak için kullanan afacanlar vardır.) Bir düşünün, bu zımbırtı herhalde Amerika'da ucuz plastik taklidi yapılmamış tek şey.

Peki adının ne olduğu hakkında en ufak bir fikriniz var mı? Ayakkabı sektörünün dışındaki çok az insan bunu bilir. Halbuki aletin üstünde gayet dikkat çekici bir şekilde yazmaktadır. Tabii kullandığınız sırada ayağınız ismi kapatıyor.

Bu aletin adı (davullar lütfen!):

Brannock Aleti.

Brannock Aleti'nin patenti 1927 yılında Syracuse Üniversitesi öğrencilerinden Charles F. Brannock tarafından alınmış. (Neden bu ismi seçmiş acaba?) O zamanlar, Brannock'un babası Otis, aşağı Syracuse bölgesindeki Park-Brannock ayakkabı mağazasının ortağıymış. Genç Brannock ortada büyük bir sorun olduğunu fark etmiş. Bir müşterinin ayağına hangi ayakkabının uyacağını anlamak için satıcının iki seçeneği varmış: Ölçü için kullandıkları işlenmemiş bir tahta sopaya başvurmak ya da uyan bir tane bulana kadar bütün ayakkabıları denemek. Daha iyi bir yol bulunabileceğini düşünen Brannock, sorunu çözmek için geceler boyu uykusuz kalmış. Çocukluğundan kalma maketleri kullanarak bir prototip hazırlamış ve gerisi de bir ayakkabıcılık efsanesi.

Merak ediyorsanız söyleyeyim, ölçü sistemi doğrusal. Örneğin, erkek için 1 ölçü, 72/3 inç, yaklaşık 19.5 santimetre. Her 1/3 inch'te (0.8 santimetre) ölçü artar.

Genişlik için de aynı prensip geçerlidir. Her 3/16 inch'te (0.47 santimetre) bir ölçü değişir. Amerikan sisteminde dokuz genişlik ölçüsü vardır, aslında genişlik ayak uzunluğuna göre değişir: AAA, AA, A, B, C, D, E, EE ve EEE.

Brannock Aleti bugün ayakkabı endüstrisi için bir standart oluşturmaktadır.

Düşünecek olursanız, Brannock Aleti'nin bir özelliği daha var; gelişigüzel yere atsanız da kötü gözükmeyecek az sayıda şeyden biri. Bir ayakkabı, bir parça kağıt veya herhangi bir şeyi yere atsanız pislik olarak kabul edilir. Ama Brannock Aleti değil. O yerde durmak için yaratılmıştır adeta.

Bu şeyi öldüremezsiniz de. Yok edilmesi mümkün değildir; gerçi sıkı bir patlamanın yeterli olacağı kanısındayım. Kullanıldıkça üzerindeki numaraların silindiğini fark ettim ama otuz kırk yıldır aynı aleti kullanan dükkanlar var. Keşke arabam da o kadar dayansaydı.

Ayak ölçme aletinin büyük başarısına rağmen, Charles Brannock 1981 yılına kadar ayakkabı mağazasını işletmeye devam etti. Ta ki bina, Hotel Syracuse'ün genişletilmesi amacıyla satılana dek. Charles Brannock 1993 yılında, seksen dokuz yaşındayken hayata gözlerini yumdu.

O dönemde şirketi Sal Leonardi satın aldı. (Onu tanıyanınız var mı?) Küçük bir fabrikası olan Leonardi, yeni bir sektöre el atmayı bekliyordu. Yaklaşık bir milyon adet satılmış olan Brannock Aleti çok az değişime uğradı. Ancak şirket sipariş üzerine modeller hazırlamaya başladı ve şimdilerde dijital bir model üretmeyi bile düşünüyorlar.

Bu durumda, bir daha alışveriş merkezine gittiğinizde arkadaşlarınızı etkilemek isterseniz, onları bir ayakkabı mağazasına sokun. Yerde duran metal ölçüm aletini işaret edin ve herkese ne kadar kültürlü olduğunuzu kanıtlayın. Buna Brannock Aleti denir...

Dipnot: EEE grubunun bir üyesi olarak çok kalın ayaklarım olduğu muhakkak. Yakın gelecekte ayak modeliği yapmam pek olası gözüküyor. Arkadaşım Brett'in ayakları ise muhteşemdir. Yıllar önce, güneşlenirken, yabancı biri gelip ona ne kadar güzel ayakları olduğunu söylemişti. Adam, Brett'in ayaklarının yüzlerce fotoğrafını çekti. Evet, bu dünyada gerçekten de çok tuhaf insanlar var!

AMERİKA'NIN İLK METROSU

BÜYÜK BİR SIRDİ

Büyük şehirlerin hemen hepsinde, trafik sorununa çözüm arandığı dönemler olmuştur. Bugün, leş kokulu otobüsler ve her tarafları boyanmış trenler makul sayılabilecek bir çözüm sağlıyorlar. Ama ya on dokuzuncu yüzyılda bu sorunla karşılaşan şehirlerde ne yapılıyordu?

On dokuzuncu yüzyılda kalabalık bir şehirde yaşamanın nasıl olacağını bir düşünün. Toplu taşımacılık araçlarına sahip olmayan milyonlarca insan. Unutmayın ki, motorlu araçlar da henüz icat edilmemişti. Sokaklarda sadece acayip kokulu pislikler bırakan bir sürü at arabası vardı. Burnunuzu kapatmayı unutmayın!

New York şehrinde de benzer bir taşımacılık sorunu mevcut-
tu ve malum, kullanışlı bir çözüm üretilemiyordu.

Bu noktada devreye Alfred Ely Beach giriyor. Bu adamı tanımıyorsanız dert etmeyin, zaten çoğu kişi tanımaz.

Bilmeniz gereken, Alfred'in 1846 yılında, arkadaşı Orson D. Munn ile birlikte *Scientific American* adlı yeni bir yayının haklarını satın aldığıdır. Kısa sürede editörü olduğu bu yayını bugün de bildiğimiz büyük bir dergiye dönüştürmüştür.

Muhtemelen, böyle bir dergiyi satın alacak parayı nereden bulduğunu merak ediyorsunuz. Madem bilmek istiyorsunuz, size anlatacağım.

Beach çalışma hayatına, şehrin ilk günlük gazetesi *New York Sun*'da başladı. Sıfırdan başlayarak sıkı çalışması sonucu yükseldiğini söylemek isterdim ama bu yalan olur. Gazete babasıydı. 1848 yılında gazetenin idaresi Alfred ile ağabeyi Moses'e geçti.

Alfred genç yaşında hem büyük bir bilim dergisinin hem de önde gelen bir gazetenin başına geçmişti. Her gün, gazetedeki ofisinin penceresinden, şehrin sokaklarındaki keşmekeşi izledi. Bir at arabası curcunası. Adımınıza dikkat edin! Tabii ki, bu sorunun bir çözümü olmalı diye düşündü. Ve hatta iki çözüm birden buldu.

İlki, yer seviyesinden yükseğe köprü yollar inşa etmek ve fazladan trafiği yukardan geçirmekti. Ama bu bayağı masraflı ve kullanışsız olacaktı.

İkinci seçenek ise yeraltına inmekti. 1849 yılında, Broadway'in altında baştan sona bir tünel kazarak ikinci bir yol oluşturma önerisini getirdi. Ancak bu trenler için değil, atlar için bir yol olacaktı. Her yönde birer şerit. Arabaları çeken atlar her köşede durup on saniye bekleyecek ve yollarına bundan sonra devam edeceklerdi. Fakat bu kadar zoraki bir projenin gerçekleşmesi mümkün değildi. En azından henüz.

Beach daha büyük ve daha iyi işlerle ilgilenmeye başladı.

Beach ile Munn, 1846 yılında da Munn&Co. isimli bir patent ajansı açmışlardı. (Al çok meşgul bir adamdı.) Bunu öyle ufak bir iş sanmayın. Birçok önemli kaşif kapılarına geliyordu. Thomas Edison adında bir adam, fonograf adını verdiği uyduruk bir zımbırtıyı ilk kez Beach'e göstermişti. Alexander Graham Bell ve Samuel Morse gibi başka önemli kaşifler de şirketin yardımlarını talep etmişlerdi. 1850 ile 1860 arasında, Beach her iki haftada bir New York'tan Washington'a giderek müşterilerinin işlerini takip ediyordu.

Ee, tabii, yeterince meşgul değilmiş gibi, Beach de arada sı-

rada bir şeyler icat ediyordu. 1856 yılında, New York Crystal Palace Sergisi'nde birincilik ödülü ve altın madalya kazandı. Görme engelliler için, tuşa her basıldığında kağıt haznesinin kendiliğinden ilerlediği bir daktilo icat etmişti. Bu mekanizma günümüzde tüm standart daktilolarda bulunmaktadır.

Aynı dönemde Beach *New York Sun*'ın idaresini tamamen kardeşine bıraktı ve 1853 yılında *People's Journal* adlı yeni bir gazete çıkarmaya başladı.

Gerçekten meşgul bir adammış.

Ancak şehrin karşı karşıya olduğu trafik sorununu izlemeyi sürdürüyordu. Bu arada New York şehrinin nüfusu da sürekli artıyordu. Daha çok insan, daha kalabalık sokaklar, daha sağlıksız yaşam koşulları ve şehrin caddelerinde bir o yana bir bu yana koşuşturan daha çok at. (Doğrusu çoğu zaman trafikte kıpırdamadan duruyorlardı.)

1864 yılının Mart ayında, Hugh B. Wilson isimli bir adam trafik sorununa bir çözüm önerisi getirdi. Michigan demiryolunun yatırımcılarından biri olan Wilson, 1863 Ocak ayında Londra metrosunun açılışına katılmıştı. Londra'nın menfaatine olan pekala New York'un da menfaatineydi. Ne yazık ki, önerdiği maliyet kabul edilmedi. Neden mi? Çok basit: Tammany Hall'da (New York Belediye Binası) suyun başındaki Boss Tweed, şehirdeki taşıma araçlarının gelirinden komisyon alıyordu. Bir metronun yapımına izin vermek onun için ciddi bir gelir kaybı demek olacaktı. Tweed, valinin ofisini idare ediyordu ve dolayısıyla bu öneri daha kurula gelmeden bitmişti.

Bütçe kabul edilse bile bu fikrin başariya ulaşması mümkün değildi.

Londra buharlı lokomotifleri kok kömürü yakıyor ve egzosu, kazanların altına monte edilmiş özel tanklarda biriktiriyorlardı. Ama ne yazık ki, düzgün çalışmıyorlardı. Aslında yolcuların dumanı ciğerlerinde biriktirmeleri gerekiyordu. Egzos yüzünden ölenler oluyordu.

Bir başka deyişle, lokomotifler miyadını doldurmuştu. Elektrikli motorlar henüz yeterli düzeye ulaşmadığı için de metronun hayata geçmesi mümkün değildi.

Ama durun bir saniye! Alfred Beach'i unuttuk!

Beach hala bu katlanılmaz trafik keşmekeşine bir çözüm arıyordu.

Çeşitli bağlantıları sayesinde, 1886 yılında Londra'da başarıyla kurulmuş, hava basıncı ile posta nakleden bir tüp sisteminin haberdar olmuştu. Bunun daha ufak versiyonlarını banka veznedarlarının kullandığını görmüşsünüzdür. Belgeyi küçük bir kabın içine koyarsınız ve hava basıncı onu binanın içinde gideceği yere fırlatır. Hooooppaaa!

İngiliz metrosu yaklaşık bir buçuk metre yüksekliğinde ve üç kilometre uzunluğundaydı. Tek amacı mektup ve paketleri bir yerden başka bir yere olabildiğince çabuk taşımaktı. Ama sizin de muhakkak fark etmiş olduğunuz gibi, insanlar son derece salakça şeyler yapmaya meyillidirler. Bu posta araçlarının içine girip yolculuk etmeye kalkışmak da bunlardan biri olmuştu.

Beach kısa sürede fark etti ki, fikir insan paketleri taşımak şeklinde geliştirilirse, tüm şehrin taşımacılık sorunları çözülebilirdi. Hava basıncı prensibine dayanan bir taşımacılık yönteminin tek çözüm olduğuna kanaat getirdi ve bunu denemeye karar verdi.

1867 yılında, New York'ta 14. Sokak'taki Silah Deposu'nda gerçekleşen Amerikan Enstitüsü Fuarı'nda, Beach fikrini dünya ile paylaştı. Sunduğu model, iki metre çapında bir tüp geçitti. Tübün duvarları iki buçuk, üç santimetre kalınlığındaydı ve üst üste yerleştirilmiş on beş kat tahtadan yapılmıştı. Otuz iki metre uzunluğundaki tüp geçit, binanın çatısına asılmıştı ve 14. Sokak'tan 15. Sokağa kadar gidiyordu. Rayların üzerinde tekerleklerle ilerleyen araba ise, üç metre çapında bir motor tarafından ileri geri hareket ettiriliyordu. On kişi taşıyabilen araba sürekli

hareket halindeydi ve fuarın yıldızı olmuştu. Sergilendiği süre boyunca 170 bin kişi bu modelle yolculuk etti. Beach'in bu keşfiyle Altın Madalya'yı kazanması kimseyi şaşırtmadı.

Yine de bu başarılı prototipi gerçeğe dönüştürmek kolay olmayacaktı. Tünel kazma teçhizatı o dönemde mevcut değildi ve siyaset arenasında hala Boss Tweed'in sözü geçiyordu. Beach önerdiği metro sistemini hayata geçirebilmek için belediyeden onay alması gerektiğini biliyordu. Ama bu Tweed'e yüz binlerce dolar vermek demekti.

Tek çözüm metroyu gizlice inşa etmekti. Havabasıncılı Dağıtım Şirketi isimli bir firma kuran Beach, bir buçuk metre çapında ve yaklaşık bir kilometre uzunluğunda iki tüp geçit kazma projesi önerdi. Bu geçitlerin amacı, Warren Caddesi'nden Cedar Caddesi'ne kadar, Broadway'in altından paket taşımaktı. Geçitler sadece posta iletmek amaçlı olduğu için Tweed itiraz etmedi ve proje kolaylıkla onaylandı. Hatta, bir havalı yüksek tren önerisi sunulmasını bekleyen Tweed, Beach'in fikrini değiştirmiş olmasından memnun bile olmuştu. Beach için bir kararname yayımlandı.

Beach bundan sonra elini çabuk tuttu. Yasama meclisine gidip, kararnamede bir değişiklik talep etti. İnşaat aşamasını kolaylaştırmak ve masrafları düşürmek amacıyla tek ve daha geniş bir tüp geçit yapmak istediğini söyledi. Bu ufak değişiklik hemen kabul edildi.

Eminim gidişatı tahmin edebiliyorsunuzdur.

Beach hiç vakit kaybetmedi ve projesini gizli tutabilmek için her şeyi yaptı. İlk olarak Broadway ile Warren Caddesi'nin köşesinde bulunan Devlin Giyim Mağazası'nın bodrumunu kiraladı.

Tüneli açmak için, her hareketinde kırk santimetre toprak kazabilen hidrolik bir kalkan tasarladı. Makineyi altı kişi çalıştırıyordu; iki kişi hidrolik şahmerdanı çalıştırmak, iki kişi toprağı

dışarı çıkarmak ve iki kişi de tünelin duvarlarını tuğlayla kaplamak için.

Tünel çalışması sadece gece sürdürülüyordu.

Neden sadece geceleri?

Çok basit. Büyük bir şehrin ortasında gizli bir tünel açmaya çalışmak, gündüz saatlerinde neredeyse imkansızdı. Halkın dikkatini mümkün olduğunca az çekmek için sadece geceleri çalışılıyordu. Gizlice dışarı çıkarılan toprak çuvalları da yük arabaları tarafından sessizce taşınıyordu.

Tünel yerin yaklaşık altı metre altında kazılıyordu. Toprağın oldukça yumuşak olduğunu görmüşlerdi. Karşılarına çıkan tek engel eski bir kalenin temelleri olmuştu ama şahmerdan pek bir sorun çıkmadan onu da aştı. Doksan beş metrelik tüp geçit sadece elli sekiz gün içerisinde kazıldı.

Ancak, metronun tamamlanmasına çok kısa bir süre kala, işçi kılığına giren bir gazeteci tünele sızınca, *New York Herald Beach*'in sırrını tüm dünyaya duyurdu. Gazetenin tarifi gerçeğe oldukça yakındı ve böyle bir projenin olabilirliğini eleştiriyorlardı.

Beach karşı saldırıya geçti. 28 Şubat 1870 tarihinde, herkesin görebilmesi için tüneline açtı. 25 sent giriş ücreti karşılığında tüneli ziyaret eden insanlar, yeraltında saklı olanları görünce şaşkına dönüyordu.

Caddedeki mağazaya girdikten sonra bir kat merdiven inince, Beach'in başyapıtıyla karşılaşılırdınız. Beach, hiçbir masraftan kaçınmamıştı. Bu tünelin en zor beğenenleri bile etkilemesi gerektiğinin farkındaydı.

Metronun bekleme bölümü otuz altı metre uzunluğunda ve dört metre genişliğindeydi. Bu kısım avizelerle güçlü bir şekilde aydınlatılmıştı. İçi kırmızı balıklarla dolu bir havuz çağlıyor ve yukardan gelen trafik seslerini perdeliyordu. Freskler, gösterişli avizeler ve buzlu camlar (şam kumaşından perdelerle) du-

varları kaplıyordu. Sarkaçlı büyük dolap saatini ve kuyruklu piyanoyu da unutmayalım. Bu kesinlikle bildiğiniz gibi bir metro değildi. Bugün olsa, her şey yirmi dört saat içinde çalınır, yağmalanırdı.

İzleyiciler altı basamakla tren paltformuna indiklerinde karşılarına tünel çıktı. Tünelin girişinde şu oyma harfler yazılıydı: *HAVA BASINÇLI METRO*. Tünelin girişinin her iki tarafında da, elinde kırmızı, yeşil ve mavi gaz lambaları tutan bronz Merkür heykelleri vardı. Tanrıların habercisi, hızlı rüzgarların sembolü Merkür, gerçekten uygun bir seçimdi.

Metro aracı için de aynı ölçüde cömert davranılmıştı. Gaz lambaları tarafından güçlü bir şekilde aydınlatılan araç, minderli koltuklarla döşenmiş ve bir seferde yirmi iki yolcu taşıyabilecek kapasitedeydi.

Aracın kapıları kapandığında, dev bir pervane (buna Batı Kasırgası adı verilmişti) harekete geçiyor ve aracı saatte on kilometre hızla rayların üzerinde itiyordu. Kaldı ki daha hızlı gitmesi bile mümkündü.

Aman, neredeyse unutuyordum. Beach, kendisine verilmiş yetkiyi suistimal etmiş olmamak için, üç yüz metre uzunluğunda ve yirmi santimetre çapında bir mektup ileti tüpünü de tünelin içine yerleştirmişti. Tüp, caddedeki bir elektrik direğine gizlenmiş kutudan aşağı gelen paketleri, saatte yaklaşık yüz kilometre hızla taşıyordu.

Tünel projesinin maliyeti yaklaşık 350 bin dolardı. Bu meblağın 70 bin dolar kadarı Beach'in kendi cebinden çıkmıştı.

Hava basınçlı metro hemen tuttu. *New York Herald* bile kısa sürede fikrini değiştirerek metronun şehrin her köşesine gitmesi için kampanya başlattı.

Tabii, böyle bir şey hiçbir zaman gerçekleşmedi.

Neden mi?

Boss Tweed yine devreye girmişti. Beach'in metrosunu Cent-

ral Park'a kadar ulaşacak şekilde sekiz kilometre daha uzatma teklifinin bütçesi, yasama meclislerinden geçmiş hatta yükseltilmişti. Ancak bizim Boss Tweed, o dönemin valisi John T. Hoffman'a bütçeyi veto etmesini söyledi. Beach, 1873 yılında Tweed ve tayfası iktidardan düştükten sonra şansını yeniden denedi. Bu kez vali John A. Dix'ti ve bütçe yasal olarak onaylandı.

Fakat şans Beach'ten yana değildi. Bütçe geçtikten birkaç hafta sonra, 1873 mali krizi baş gösterdi. İnsanların metro inşaatından daha önemli dertleri vardı.

Evet, hava basınçlı metro bu şekilde miyadını doldurmuştu.

Beach metro tünelinin atış talim sahası, daha sonraları ise şarap mahzeni olarak kullanılmasına müsaade etti. Ancak hiçbir zaman kar sağlayamadı. Sonunda pes eden Beach tüneli kapattı ve unutulmaya terk etti.

Beach, 1896 yılında, New York City'de herhangi bir metronun inşa edildiğini göremeden öldü.

Ama elbette sonunda bir tane inşa edildi. 1912 Şubat'ında, Degnon İnşaat Şirketi yeni Broadway metro tüneline inşa ederken, Beach'in eski hava basınçlı tüp geçidine çıktılar. İnşaat işçileri metronun oralarda olduğunu bildikleri için kimse fazla şaşırmadı.

Ancak metronun nasıl da hiç bozulmadan kaldığına şaşırmışlardı. Tünel ve ona eşlik eden istasyon mükemmel durumdaydı. Tahta kısımları çürümüş olsa da araç hala rayların üzerindeydi. Hidrolik kalkan hala orada durmuş Beach'in hayalini tamamlamayı bekliyordu.

Bugün olsa, böyle bir keşif muhafaza edilirdi. Ancak ne yazık ki, 1912 yılında öyle olmadı. Eski metro tüneli kazıldı ve yeni BMT City Hall metro hattına katıldı. Kimse kesin olarak bilmesede, istasyonun hala bozulmamış şekilde şehrin sokakları altında bir yerlerde gömülü durduğuna inanılıyor.

1940 yılında, Beach ve eseri anısına bronz bir plaka metro is-

tasyonuna asıldı. Şimdi gidip de onu bulmaya çalışmayın boşuna çünkü yıllar önce kayboldu. Muhtemelen duvar yazılarının altında kalmıştır.

Beach, tarihin unuttuğu büyük düşünürlerden biridir. Bu durum sanki çağının ilerisinde olan kişilerin kaderi gibi.

İlginç bir dipnot: Dünyanın her tarafına yayılmış binlerce Subway (*Metro*) sandviç dükkanından birine gidin. Duvar kağıtlarında Beach'in hava basınçlı metrosunun resimlerini kullandıklarını göreceksiniz.

VAZELİN

TADINDAN YENMİYOR!

Bu hikayeyi kime anlatsam çok beğenildiğini en baştan söyleyerek başlayayım.

Ne de olsa hepimiz Vazelin'in, eee, iyi bir şey olduğunu biliriz.

Öncelikle bu çok amaçlı nanenin bulunuşuna dair biraz bilgi vereyim:

Her şey 1859 yılında Brooklyn, New York'ta başladı. Robert Chesebrough (Chesebrough-Ponds bakım malzemeleri ile ünlüdür) adlı genç bir kimyagerin ofisinde çalıştığını gözünüzün önüne getirin. Genç Robby, döneminin çok yaygın bir sorunuyla boğuşmaktaydı: Yakıt olarak gazyağı satıyordu ama Pennsylvania'daki petrol kuyularındaki büyük grevler geçimini zorlaştırıyordu. Petrolün gelecekte en temel enerji kaynağı olacağını öngörmekteydi.

Ne yapmalı? Ne yapmalı?

İlk akla gelecek şeyi yaptı. At arabasına atlayıp, petrol kuyularının anavatanı olan Pennsylvania'daki Titusville'e doğru yola çıktı. Amacı petrol sektöründe voleyi vurmaktı.

Ancak, sondaj aletlerinde kullanılan parafin benzeri bir yapışkan madde ilgisini çekti. Kuyularda çalışanlar bu maddeden nefret ediyordu, çünkü sondaj aletlerinde tutukluğa sebep olu-

yordu. Fakat sebep olduğu bütün sorunlara rağmen, işe yaradığı bir nokta da bulmuşlardı. Bir yaraya veya çürüğe sürdüklerinde, iyileştiriyordu.

Robby bu maddeden bir miktar alıp Brooklyn'deki laboratuvarına götürdü. İçindeki temel madde olan ve bugün petrol jölesi olarak bilinen saydam maddeyi keşfetmesi uzun sürmedi. Harikalar yaratan bu jölenin patentini 1870 yılında aldı.

Testler için canlı bir deneğe ihtiyacı vardı. Bilim adına karısı ve çocuklarını doğramak söz konusu olamayacağı için, her türlü kesik ve yanığı kendi vücudunda uygulamaya karar verdi. Söz konusu maddeyi sürdükten sonra tüm yaralar, hiçbir enfeksiyon oluşmadan, hızla iyileştiler.

Bir sonraki sorun şuydu: Bu maddeye ne ad vermeli?

Aklına gelmiş olabilecek isimleri tahmin edebiliriz: 'Sarı kaygan madde,' 'Petrol kuyularından çıkan yüz milyon yıllık madde' ya da 'Kay-Kay marka kayganlaştırıcı.'

Hepsi de günümüz için akılda kalıcı isimler olabilir ama o zamanlar insanlar pek akıllı değillerdi. Ebeveynleriniz sizden aptaldılar ve onlar da kendi ebeveynleri için aynı şeyi düşünürlendi ve onlar da...

Robby müthiş bir isim seçti: Vazelin!

Neden Vazelin peki? Doğrusu kimse bilmiyor.

Benim inanmayı tercih ettiğim hikayeye göre, Robby laboratuvarındaki malzemelerini karısının vazolarında tutardı ve o dönem bütün tıbbi ürünler 'in' ekiyle bittiği için (Listerin, Murin vs.) onun da aklına Vazelin geldi. Kimileri bu ismin Yunanca *wasser* (su) ile *elain* (yağ) kelimelerinden türediğini iddia ediyor. Hangisi hoşunuza giderse ona inanın. (Ya da kendi hikayenizi uydurun, kimse sizden daha akıllı olamaz.)

Bu ürünü satmak Chesebrough için kolaydı. At arabasına yüklediği ücretsiz numuneleri bütün New York Eyaleti'nde dağıttı. Altı ay içinde on iki ayrı satış ekibi kurmuştu bile.

İnsanlar bu ürünü her şey için kullandılar: yaralar ve çürükler, mobilyalardan leke çıkarmak, tahta yüzeyleri cilalamak, deri giysileri onarmak, paslanmayı önlemek, kedilerin tüylerinin dökülmesini önlemek ve cinsel yardım için. (Sonuncusunu hayal gücünüze bırakıyorum!) Eczacılar Vazelin'i başka ilaç ve merhemler için bir çıkış noktası olarak kullandılar.

Bay Chesebrough'nun (ona Robby diye hitap etmeyi sürdürmemiz artık mümkün değil) çok zengin bir adam olduğunu varsaymak doğru olur. 1881 yılında şirketi, *Standard Oil*'in eline geçti. 1909 Mayıs'ında, yetmiş iki yaşında, *Standard*'ın zorunlu emeklilik kuralına göre, Chesebrough şirketin yöneticiliğini bırakmaya zorlandı.

Vazelin'in en doğru kullanımı da Bay Chesebrough'ya ait olmalı. İnsanların 'sağlıklı yaşamak için her gün bir kaşık' Vazelin yemesi gerektiğine inanıyordu.

Kendisi, hayata gözlerini yumduğu doksan altı yaşına dek her sabah dolu dolu bir kaşık yemeyi ihmal etmedi.

Bu naneyi yemekten vazgeçmemiş olması çok yazık; belki de yemese 106 yaşına kadar yaşayabilirdi!

HEDY LAMARR

TİPİK BİR SIVRI ZEKALı MUCİT DEĞİL

Hedy Lamarr, İkinci Dünya Savaşı döneminin beyaz perde-deki olağanüstü güzel ve seksi perisi olarak bilinir. Günümüzün Wayne'in Dünyası (*Bir Amerikan komedi filmi- ç.n.*) jargonuyla, tam bir *bebektir*. Ancak, Lamarr'ın yaşamının en etkileyici kısmının güzelliği veya sinema kariyeri ile hiçbir ilgisi yoktu. Hedy Lamar, çığır açmış bir teknolojik yeniliğin patentine sahip tek Hollywood yıldızıdır. Öyle bir keşif ki modern iletişim sistemlerinin temelini oluşturmuştur.

Lamarr'dan sık sık yapılan bir alıntı vardır: “Her kız göz alıcı olabilir. Tek yapmanız gereken öylece durup aptal gözükme-tir.” Beyaz perdede kendisi de bu rolü oynadı ama söz konusu gerçek hayat olunca, Hedy en önemli şeyin zeka olduğunu kanıtlamıştı.

Bilime önemli katkısını ele almdan önce, geçmişine hızlıca bir göz atalım (Hafızanız zayıfsa veya benim durumumda oldu-ğu gibi, onu tanımış olmak için çok gençseniz diye):

Her şeyden önce, Lamarr onun sahne ismiydi. Aslen 9 Kasım 1913 tarihinde, Avusturya'nın başkenti Viyana'da, Hedwig Eva Maria Kiesler adıyla doğmuştu.

Gençlik yıllarında oyunculuk okuluna devam eden Hedy, kısa sürede sinemaya geçiş yaptı. Çoğu film yıldızı gibi onun da

ilk filmlerini kimse hatırlamıyor. Ancak, on yedi yaşındayken çevirdiği bir film onu uluslararası bir yıldız yaptı. Oldukça da sansasyonel bir yıldız. *Haz* isimli Çek filminde Lamarr'ın şehvetli bir aşk sahnesi vardı ve on dakikalık bir yüzme sekansı boyunca çıplak oynuyordu. Yapılacak iş değil doğrusu. Her ne kadar bugünün standartlarına göre yumuşak bir sahne olsa da, çıplaklığı o dönemde ahlaken kabul edilemez olarak değerlendirilmiş ve film Amerika'da uzun yıllar boyu müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklı kalmıştı.

1933 yılında, on dokuz yaşına geldiğinde, ailesi onu Fritz Mandl adlı Avusturyalı bir silah imalatçısıyla evlendirdi. Mandl, Versailles Antlaşması'na karşı gelmek pahasına herkese silah satabilen karanlık bir tipti.

Tabii, silahlarını satmak için Mandl'ın olası müşterilerine iyi vakit geçirtmesi lazımdı. Hitler ve Mussolini gibi adamların da bulunduğu yüzlerce davete katılmak da bunun bir parçasıydı. Mandl'ın olağanüstü ve aynı ölçüde şöhretli karısı bu silah tasarımcısı, alıcı ve imalatçıların gözlerini kamaştırmadıktan sonra davetlere katılmanın ne anlamı kalırdı? Ancak hikayenin gidişatından da anlayacağınız gibi, Hedy bu insanları sadece eğlendirmekle kalmadı. Aynı zamanda onları dinledi ve birçok şey öğrendi.

Dışardan bakan biri, Hedy'nin her şeye sahip olduğunu düşünürdü. Avrupa'nın en zengin adamlarından biriyle evliydi. *Neşeli Günler* (The Sound Of Music) filminin de çekildiği Salzburg'daki ünlü kalede yaşıyordu. Buna, bir insanın hayal edebileceği bütün giysileri, mücevherleri, uşakları ve arabaları da (Mandl'ın sahibi olduğu 1935 model bir Mercedes bundan birkaç yıl önce iki yüz bin doların üzerinde bir fiyata alıcı buldu) katın. Bana ideal bir yaşam gibi geliyor ama hiç de öyle değildi.

Hedy, Mandl için bir eşten çok bir ganimet gibiydi. Kontrol hastası biriydi ve kendi gözetiminde olmadan yüzmesine bile

izin vermezdi. Dört yıllık evliliğin ardından Hedy daha fazla dayanamadı. Kaçmaya karar verdi.

İlk denemesinde, Mandl onu takip etti. Üst katında striptiz şovları düzenlenen bir kulübe saklanmak zorunda kalan Hedy, kapıcıya ağzını sıkı tutması için para ödedi. Fakat Mandl içeri girmek için daha fazlasını ödedi. Hedy odalardan birinde gizlenmek zorunda kaldı. Orada beklerken, erkek bir müşteri içeri girdi ve Hedy'yi geceyi geçirmek üzere para ödediği kadın zannetti. Detaylara girmeden anlatmak gerekirse, Hedy kocasından kurtulmak için adamla seks yapmak zorunda kaldı.

Başarıya ulaşan kaçışı sırasında, söylendiğine göre Hedy hizmetçisini ilaçla uyutmuş (eski numara -kahveye üç tane uykulu hapsi) kadının üniformasını giymiş ve görevli kapısından çıkarak özgürlüğüne ilerlemişti. Yolculuğu Hedy'yi sahneye çıkmaya başladığı Londra'ya kadar götürdü.

Hedy, Hollywood ve yıldızlığa doğru giden *Normandie* gemisine kendini attı. Daha gemideyken MGM'den (Metro Goldwyn Mayer. Hollywood'un köklü yapım şirketlerinden biri -ç.n.) Louis B. Mayer ile sözleşme imzaladı. Ama Mayer, *Haz*'ın sebep olduğu tartışmalara bulaşmamak için isim değişikliğinde ısrar ediyordu. MGM reklam sorumlusu Howard Strickling (1970 yılında *New York Times*'da çıkan makaleye göre) konuyu Hedy'yle görüştü ve ona bir isim listesi sunup seçimini yapmasını istedi. Tahmin edeceğiniz gibi, seçtiği isim Lamarr'dı ve gerisi de bir Hollywood efsanesi. Lamarr, MGM tarafından hemen dünyanın en güzel kadını olarak lanse edildi ve kısa sürede Hollywood'un en gösterişli isimlerinden biri oldu.

Hikayemizin asıl meselesine geliyoruz: Lamarr'ın inanılmaz icadı.

Ama önce, diğer başrol oyuncusunu da size tanıtmak isterim: George Antheil. Antheil, mekanik avangart müziğiyle dünya çapında ün kazanmıştı. Hollywood'a yerleştiğinde, film müzikleri

bestelemeye ve aşk hikayeleri ile endokrinoloji üzerine makaleler yazdığı *Esquire* dergisinde sendikalı bir köşe yazarı olarak çalışmaya başlamıştı. 1937 yılında bir kitabı bile yayımlandı; *Her İnsan Kendi Dedektifidir: Beze Endokrinolojisi Üzerine Bir Çalışma*. Onu bu konunun uzmanı yapan neydi kimse bilmiyor. Belki de bunun sebebi, hormonları baskın bazı genç öğrencilerinin iddia ettiği gibi, ‘piyanist’ kelimesinin çok hızlı söylendiği takdirde ‘penis’ gibi anlaşılmasıdır. Birbirlerine yakın sesler oldukları için, ilkinde uzman olan birinin ikincisi hakkında da bilgi sahibi olduğu düşünülebilir. (Yani, biraz zorluyor olabilirim tabii...)

1940 yılını yaz mevsiminde, Lamarr ile Antheil’in yolları keşti. Hollywood’da komşuydular ve söylendiğine göre bir partide tanışmışlardı. Anlatılanlara bakılırsa, Hedy’nin Antheil ile görüşmek istediği şey müziği değildi. Lamarr ona bezeler hakkında danışmak istiyordu -kesin olarak belirtmek gerekirse, göğüs bezeleri hakkında. Lamarr’ın bilmek istediği göğüslerini nasıl büyütebileceğiydi. (Hikayenin bu kısmı biraz şüpheli değil mi? Bu iddiayı ortaya atan sadece iki yazı var.)

Antheil’in cevabı bilmediği kısa sürede anlaşıldı (şu zehirli silikonlar henüz keşfedilmemişti) ve sohbetin konusu yaklaşan savaş ile torpidolara kaydı. Lamarr, Hitler’den çok korkuyordu (onu gerçekten tanıdığını unutmayın) ve torpidoların radyo sinyalleriyle kontrol edilmesi üzerine kendi ürettiği bir tezden bahsetmeye başladı. O an için, her ne kadar hayata geçirilmesi zor olsa da, radyo sinyalleriyle kontrol fikri kulağa müthiş geliyordu. Tek yapmanız gereken torpidonun kullandığı frekansı bozmaktı ve böylece füze hedefine ulaşamayacaktı.

Antheil ile birlikte piyanonun başında otururken Lamarr’ın ilham perisi geliverdi. Antheil piyanonun tuşlarına basmakta ve o da aynı nota dizisini tekrarlamaktaydı. Fark etti ki, Antheil her seferinde farklı tuşlara basıyor ama yine de kendisiyle iletişim

kurmaya sürdürüyordu. Bunu bir torpidonun radyo kontrolüne uyarlamak mümkün olamaz mıydı?

Ertesi günü, Antheil'in dairesinde projelerini tasarlamakla geçirdiler. Lamarr, düşmanın bozamaması için frekansın rasgele değiştirilmesi gerektiği sonucuna varmıştı. Füzeyi kontrol eden sinyali bozmak için gösterilecek herhangi bir çaba, iletişim ağında sadece ufak bir noktayı bozacak ve kontrol sisteminin bütününe herhangi bir etkisi olmayacaktı. 'Frekans sıçraması' adıyla bilinen kavram bu şekilde doğmuş oldu.

Tabii, böyle büyük çaplı bir projenin uygulanabilmesi bambaşka bir dertti. Geniş vakumlu tüplerden bahsettiğimizi unutmayın, bugünün dünyasına hükmeden minyatür mikroişlemcilerden değil.

Sorunun çözümü Antheil'den geldi. Yakın zamanda, on altı piyanonun aynı anda çalması için *Ballet mechanique*i bestelemişti. Radyo vericisi ile torpido alıcısını senkronize etmek için delikli piyano silindirlerini kullanmayı önerdi. İletilen sinyal, seksen sekiz olası frekans üzerinden gönderilmek için tasarlanmıştı. Yani, bir piyanonun tuşlarına eşit sayıda kanaldan.

Keşiflerinin ayrıntıları üzerinde çalışmak Lamarr ve Antheil'in aylarını aldı. Sonunda, 1940 yılının Aralık ayında, fikirlerinin ayrıntılı bir anlatımını Ulusal Mucitler Konseyi'ne (halkın genelinden fikirler almak üzere hükümet tarafından oluşturulmuş kurul) gönderdiler. O güne kadar kendilerine ulaşan yüz binlerce başvurudan çok azı konseyi heyecanlandırabilmişti ve Lamarr ile Antheil'in projesi de bunlardan biri oldu. Hükümet tarafından, konsey başkanı (General Motors'un yaratıcı kodamanlarından) Charles Kettering yönetiminde, bu fikrin geliştirilmesine yardım edildi. 'Gizli İletişim Sistemi' için 2.292.387 numaralı patent, 11 Ağustos 1942 tarihinde onaylandı. (Hedy, patent için o dönemki kocasının soyadını kullandı: Hedy Kiesler Markey.)

Ne yazık ki, konseyin bazı üyeleri aynı ölçüde heyecanlı değillerdi. Buna şaşırmamak lazım; bir torpidonun içine yerleştirdiğiniz senkronize bir piyano mekanizmasının düzgün bir şekilde çalışma olasılığını hesap edin. Deniz Kuvvetleri, mekanizmanın çok kullanışsız olduğunu açıkladı ve projeyi rafa kaldırdı. Frekans sıçraması kavramı zamanının çok ilerisindeydi. Lamarr ve Antheil de keşiflerinin peşinden daha fazla gitmediler.

Yine de Lamarr orduya yardım etmenin bir yolunu buldu: Savaş bonoları satmak. Yirmi beş bin dolar değerinde bono satın alan herkes, Lamarr'dan bir öpücük kazanıyordu. (Bugün olsa Pamela Anderson da aynısını yapar mıydı?) Doğrusu tek bir gecede yedi milyon değerinde bono satmayı başarmıştı.

Ancak, bütün büyük fikirlerin unutulduğunu söylemek haksızlık olur. 1957 yılında, Sylvania Electronics Systems Division'ın mühendisleri, Buffalo'da (New York) transistörlü elektronik araçlarla, Lamarr ve Antheil'in yıllar önce başarmayı amaçladıklarını sonuçlandırmak üzere çalışmaya başladılar. Nihayet, 1962 yılında (Lamarr/Antheil patentinin geçerliliğinin sona ermesinden üç yıl sonra) frekans sıçraması kavramı ABD hükümeti tarafından Küba'yı kuşatmaya gönderilen gemilerin iletişim sistemlerinde kullanıldı.

Bugün, bu kavram sadece ordu tarafından kullanılmakla kalmıyor (Milstar savunma iletişimleri uydu sistemi gibi) aynı zamanda güncel kablolu İnternet iletişimi ve cep telefonlarının teknolojik temelini oluşturuyor. ABD Patent Dairesi'ni incelediğinizde, sadece 1995 ile 1997 yılları arasında frekans değişimi ile ilgili 1203 patent bulunduğu göze çarpıyor. Lamarr-Antheil patentinin, başka hiçbir şey üzerinde değilse bile, bu teknoloji üzerinde ne ölçüde etkili olduğu belki de hiç bilinmeyecek.

Lamarr'ın kendisi, birçok başka kişiyi zengin etmiş keşfinden tek bir kuruş bile kazanamadı. Bunun yerine, giderek gündemden düştü. 1933 ile 1965 arasında altı kez evlendi ve boşan-

dı. Fritz Mandl, Gene Markey, Sir John Loder, Ted Stauffer, W. Howard Lee (ki daha sonra oyuncu Gene Tierney ile evlendi) ve Lewis J. Boles onun kocaları oldular. 1966 yılında, Los Angeles'ta bir mağazada hırsızlık yapmaktan tutuklanınca yeniden uluslararası medyanın başlıklarında yer aldı. Ancak jürinin 10'a 2 oyuyla mahkemede beraat etti. Bu olayın yarattığı olumsuz reklam, sansasyonel otobiyografisi *Haz ve Ben* ile üst üste gelince (daha sonra bu kitabın kendi adı kullanılarak bir başkası tarafından yazılmış olduğunu iddia edecekti) sinema kariyeri söndü.

Sonunda, 12 Mart 1997 tarihinde, Elektronik Zirve Vakfı, topluma büyük katkıları için Hedy Lamarr'ı ödüllendirdi. Ödülü onun adına kabul eden oğlu Anthony Loder, izleyicilere annesinin bir ses kaydını dinletti. Bu, yirmi yıldan uzun bir süre sonra Lamarr'ın izleyici önündeki ilk konuşmasıydı.

Ne yazık ki, Hedy Lamarr 19 Ocak 2000 tarihinde, Florida'daki evinde hayata gözlerini yumdu. Yaklaşık üç milyon dolar değerindeki mal varlığının büyük kısmı iki çocuğu arasında paylaştırıldı. Ufak bir kısmını da özel sekreterine ve bir arkadaşına bırakmıştı. En şaşırtıcı olanı ise, son yıllarında kendisine arkadaşlık etmiş bir yerel polis memuruna seksen üç bin dolar bırakmış olmasıydı. Lamarr'ın isteği üzerine külleri Avusturya'daki doğum yerinin yakınlarında bulunan Viyana Ormanları'nın üzerine bırakıldı.

Hayatın garip tesadüflerine bir örnek olarak, yukarda bahsi geçen oğlu Anthony bugün Los Angeles'ta bir telefon mağazasının sahibi. Sattığı telefon sistemlerinin yarısı, annesinin öncü teknolojilerine dayanmakta.

FERMUAR

HEY! DÜKKAN AÇIK KALMIŞ!

Yıllar önce İnternet için yazdığım bir kısa öyküde, pantolonunuzun önünü kapalı tutmaya yarayan şeyin, yani fermuarın nasıl keşfedildiğini anlatmıştım. Yıllar içinde bu öyküye yanıt olarak gelen e-mail miktarı beni şaşırttı. Daha da ilginç olanı, bu mesajları gönderenlerin büyük kısmının, fermuar üzerine ödev hazırlayan öğrenciler olmasıydı.

Bir öğrencinin ödev konusu olarak fermuarı seçmesi beni ister istemez düşündürmüştür. Yapabildiğim tek açıklama ise şu oldu:

Bir öğretmen, öğrencisinden istediği herhangi bir konu üzerine araştırma ödevi hazırlamasını ister. Öğrencinin ne seçeceği hakkında en ufak bir fikri yoktur. (Bunu hepimiz yaşadık.) Ve bakışları önüne düşen öğrenci fermuarını görür.

Evreka! Öğrencinin kafasında bir ampul yanar. Ağzında şu sözleri geveler: “Ödevimi fermuarlar üzerine yapacağım!”

Tamam, harika! Ancak öğrenci büyük bir sorunla karşılaşacaktır: Fermuarın tarihçesi hakkında nereden bilgi bulunur ki? Herhalde bu konu üzerine fazla kaynak bulunmadığını söylesem kimse şaşırmaz. Ve öğrenciler kaçınılmaz bir şekilde benim öykümle karşılaşır. Ortalama bir öğrenci, benim hikayemi kesyapıştır yöntemiyle bilgisayarda kendi metnine ekler ve üstüne de kendi adını yazar.

Aslında bu öğrencilerin seçtiği konunun olağanüstü bir tarihçesi vardır. İnanması zor gelebilir ama ortaya çıkışının ilk otuz yıllık döneminde fermuarı görmüş olan herkes, bu ürünün kısa sürede unutulacağından emindi. Evet, fermuar bir zamanlar kesin bir başarısızlık olarak değerlendirilmişti.

Peki bu büyük icat nasıl ortaya çıktı?

Fermuarın patentinin, Whitcomb Judson isimli bir adam tarafından, 29 Ağustos 1893'te alındığı anlaşıyor. (Bu tarihi unutmayın, önümüzdeki hafta yapacağım sınavda sorabilirim.) Judson, yaşadığı sürece yaklaşık otuz farklı patent almış Chicago'lu bir makine mühendisiydi. Fermuar, hareket edebilen bir sürgü tarafından mekanik olarak birleştirilen bir dizi kancaydı. Judson'ın bu aleti sadece ayakkabıları bağlamak amacıyla yaptığını söylemek gerek. Fermuarların bugün pek kullanılmadığı nadir alanlardan biri bu doğrusu. Ayrıca ismi de 'fermuar' değildi; ona basitçe 'bağlayıcı' deniyordu. (Akılda kalan bir isim değil mi?)

Fermuarın (pardon bağlayıcının) tek bir sorunu oldu, başarılı olamadı. Sadece tutmamakla kalmadı, kimse onu istemiyordu. Judson, yirmi milyon kişinin takip etmesi beklenen 1893 Chicago Dünya Fuarı'nda ürününü sergilemeye karar verdi. Bu denli kalabalık bir kitle karşısında, büyük kazanç sağlaması kesindi.

Peki kaç tane sattı? Yüz bin? Bir milyon?

Hayır, sadece yirmi tane. Şüphesiz, emekliye ayrılmasına yetecek miktar bu değildi. Yirmi bağlayıcının tamamı, ABD Posta Hizmetleri tarafından posta çuvallarını kapatmak üzere satın alınmıştı. Daha sonra Judson'dan yeni bağlayıcılar sipariş etmediklerine göre, onların da üründen memnun kalmadıklarını var sayabiliriz herhalde.

Keşfinin onuncu yıldönümü itibarıyla, bu zimbirtıyı başarısız olmuş diğer keşif ve projelerden ayıran hiçbir şey yoktu. Böylece yüzyılın sonunda Judson bütün enerjisini otomobiller üzerin-

de çalışmaya vermişti ve bağlayıcının tasarımında da arada sırada kimi ufak değişiklikler yapıyordu. Fermuar onu hiçbir zaman zengin etmedi ama otomobil patentlerinden biri sayesinde oğlu milyonlarca dolar kazandı.

Judson'ın son patentinin, bağlayıcının parçalarını doğrudan giysilere takmak fikrini sunduğu anlaşıyor. Şirketi *Evrensel Bağlayıcı* (Universal Fastener) sonunda bir bağlayıcı üretilmeye başladı. 1905 yılında piyasaya sürdükleri *Güvenli* bağlayıcı, güvenli den başka her şeydi. Bir bayanın biraz öne eğilmesi bağlayıcının patlamasına yetiyordu. Ayrıca bu bağlayıcıların imalatı da çok pahalıya geliyordu ve üretildikleri çelik yıkandığında paslanan türdendi. İster inanın ister inanmayın, şirket, her yıkamadan önce bağlayıcının giysiden sökülmesini tavsiye ediyordu! (Bir insan bu işe neden kalkışsın ki?)

Bugün bizim için çok kolay gözükebilir ama o zamanlar insanlar fermuarı nasıl kullanacaklarını da çözemiyorlardı. Bağlayıcılar, kullanma kılavuzlarıyla birlikte satılıyordu! (Herhalde içinde 'Mahrem bölgelerinizin dışarı taşmadığına emin olduktan sonra bağlayıcıyı kapatın' gibi şeyler yazıyordu.)

Evet, anlaşılan fermuar asla...

Ama durun! Hepsi bu kadar olamaz. Fermuarları her yerde kullanıyoruz.

Öyleyse efsane devam ediyor...

1906 yılında, Gideon Sundback adlı İsveç doğumlu ve Almanya'da eğitim görmüş bir mühendis şirkette çalışmaya başladı. Sundback, endüstri devi Westinghouse'da çalışmak üzere bir yıl kadar önce Amerika'ya göç etmişti. Daha sonra, batıp çıkmakta olan bağlayıcı şirketinde çalışmak üzere işini bıraktı. Eminim, 'Bir insan neden batmakta olan bir şirkette çalışmak için böylesine sağlam bir işi bırakır ki?' diye düşünüyorsunuzdur. Cevabı, aşk! Sundback, Evrensel Bağlayıcı'nın baş tasarımcısının kızı Elvira Aronson'a aşık olmuştu.

Sundback'ın *Plako* adı verilen ilk tasarımı, 1908 yılında piyasaya sürüldü. Her ne kadar Judson'ın son tasarımına göre ilerleme kaydedilmişse de, yeni bağlayıcı da eski modelin birçok sorununu taşıyordu. Zayıf bir üründü ama yine de şirketi ayakta tutmayı başardı.

Sundback daha iyisinin yapılabileceğinden emindi. 1917 yılında, patentini aldığı paslanmaz bağlayıcıda, Judson'ın orijinal modelinin sorunlu mekanik kancaları yer almıyordu. İlk olarak belirlenen Kancasız Kanca ismi, daha sonra Kancasız #2 bağlayıcı olarak değiştirildi. (Kancasız #1 hiçbir zaman üretime geçemedi.)

Modern fermuar böylece doğmuş olduğuna göre öykümüz de burada bitti. Bitmemiş olduğunu biliyorsunuz, aşağıda daha bir sürü paragraf var!

Durun biraz! Şirketin büyük bir sorunu daha vardı. Bağlayıcının sorunları çözülmüştü çözülmesine ama hala kimse onu satın almak istemiyordu. Şirket yıllar boyunca bu alışılmamış aletin tanıtımını yapmaya çalıştı ama bir türlü sonuca ulaşamadılar. Eski *Güvenli* ve *Plako* bağlayıcılarının sorunlarını hala unutmamış olan insanlar, bu ürünü yeniden denemek istemiyorlardı. Kimileri de bu garip aletin yüksek fiyatından çekiniyordu. Geçmiş unutturmaya çalışan şirket ismini değiştirerek, *Kancasız Bağlayıcı Şirketi* adını aldı.

Fermuar ilk kez Birinci Dünya Savaşı sırasında düzgün bir şekilde kullanıldı. New York'lu bir terzi olan Robert J. Ewig, üzerinde *Zip* (Fermuar) markası bulunan fermuarlı bir pilot yeleği hazırlamıştı. Ancak, fermuar isminin yaygın kabul görmesi bu ürünle gerçekleşmedi. Ewig'in yelekleri tutmamıştı ama daha sonra tasarladığı fermuarlı para kuşakları, üniformalarında cep bulunmayan denizciler arasında son derece popüler oldu. Yaklaşık yirmi dört bin kemer satıldı ama savaşın bitmesiyle birlikte talep de sona erdi.

1919 yılında, *Locktite* tütün kesesi ilk başarılı fermuarlı ürün oldu. 1920'lerin ortasına gelindiğinde, her yıl yaklaşık iki yüz bin adet üretiliyordu. Bağlayıcı yavaş yavaş kullanım alanını genişletmekteydi ama esasında hala bir yenilik olarak kabul ediliyordu. İcadının üzerinden otuz yılı aşkın süre geçtikten sonra bile, yaygın bir kabul gördüğü söylenemezdi.

Bu durum 1921 yılında değişecekti. Frederick H. Martin isimli bir B.F. Goodrich mühendisi, çeşitli denemeleri sırasında, bağlayıcıyı Mistik Bot adı verilen bir çift lastik galoşun üzerine yerleştirdi. Şirketin yöneticisi, buna Fermuar (tanıdık geliyor mu?) adını verdi. Yalnız, tuhaf olan, Fermuar markasının bağlayıcıya değil, botlara verilmiş olmasıydı. Ürün büyük başarı elde etti ve Kancasız şirketi bağlayıcı talebini güçlkle karşıladı. 1920'lerin sonunda botlara ilgi kayboldu ama isim yerleşmişti bir kez.

1920'de yaklaşık 110 bin olan yıllık fermuar üretimi, 1929'a gelindiğinde 17 milyona ulaşmıştı. Tüm dünya Büyük Kriz'in pençesinde kıvrılırken, Kancasız Bağlayıcı büyümeye devam etti.

Elbette, tüm iyi ürünler gibi fermuarın da birçok taklidi çıktı. Kancasız, sürekli patent davalarıyla uğraşıyordu. Ne yazık ki, fermuarın mükemmel şeklini alması zor olmuştu ama kopyalanması çok kolaydı. Piyasada ayakta durmaya çalışan Kancasız, 1928 yılında *Talon* ismini benimsedi.

Yorumlara göre, fermuarın gerçek anlamda kabul edilmesi, Galler Prensi ve müstakbel İngiltere Kralı Edward'ın fermuarlı giysileri benimsemesiyle olmuştur. 1936'da tahttan çekildiğinde dünya çapında sansasyon yaratmasıyla, fermuarın popülaritesinin patlaması eş zamanlı gerçekleşmiştir. Halbuki, fermuarın başarısı yıllar süren pazarlama ve tanıtım çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

Talon'un büyümesi, fermuar yapımında kullanılan bakır,

çinko ve nikelin İkinci Dünya Savaşı sırasında yeterli miktarda tedarik edilememesiyle sekteye uğradı. Savaş sona erdiğinde, Talon'un fermuar patentinin de geçerliliği sona ermiş ve şirket dünya çapında ciddi bir rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Yıllar geçtikçe Talon'un piyasa payı da giderek azalmıştır.

Bu da bizi fermuarlarla ilgili en sık sorulan soruya getiriyor: "Fermuarımın üzerindeki YKK harfleri ne anlama geliyor?" Cevabı bulmak için, Tadao Yashida isimli bir Japonun fermuar üretmeye başladığı 1934 yılına gitmeliyiz. 1945 yılında Tokyo'ya yapılan bir hava saldırısı sırasında işyeri tamamen yok olan Yashida, küllerinden yeniden doğmayı başarmıştı. 1948 yılında fermuarlarına Yoshida Kogyo Kabushiki Kaisha'nın (bu aşağı yukarı Yoshida Limited Şirketi anlamına geliyor) kısaltılmışı olan YKK ismini verdi. (Tabii bir K'yi atmışlardı -ufacık bir fermuar etiketinin üzerine daha uzun bir isim sığmazdı.) Talon'un üretimini çoktan aşmış olan YKK, bugün dünyanın en büyük fermuar üreticisi konumundadır.

Fermuar sadece gardıroplarımızın değil, kelime dağarcığımızın da önemli bir parçası haline geldi. Örneğin, kendilerine söz verilmeden konuşan öğrencilerime "Ağzını fermuarla" derim. Artık bütün bir fermuar tarihinin fermuarını açtığımıza göre, bu meselenin fermuarının kapatıldığını varsayıyorum.

NIKOLA TESLA

ONUN YANINDA THOMAS EDİSON BİLE APTAL KALIR

İşte size bir ödev:

Ansiklopedilerinizi karıştırıp aşağıdaki soruların yanıtlarını kontrol edin (cevaplar parantez içinde verilmiştir):

- 1) Radyo'yu kim icat etti? (Marconi)
- 2) Röntgen makinesini kim icat etti? (Roentgen)
- 3) Triyot lambayı kim icat etti? (De Forest)

Hazır araştırmaya başlamışken, floresan ampulünü, neon ışıklarını, hız göstergelerini, otomobil kontak sistemini ve radar, elektron mikroskobu ve mikrodalga fırının esaslarını da kimin keşfettiğine bir bakın.

Muhtemelen, yirminci yüzyılın başlarında dünyanın en tanınmış bilim insanlarından olan Nikola Tesla'dan bahsedildiğine pek rastlamazsınız. Doğrusu, bugün onun ismini duymuş olan çok az insan vardır. Bunu sağladıkları için Thomas Edison ve *General Electric*'teki ekibine ne kadar teşekkür etsek azdır.

Tesla, birçoklarıncı, dört yüz kilometre mesafeden on bin adet uçağı yok edebilecek ölümcül ışıklardan bahseden tuhaf biri olarak kabul edilmiş ve edilmektedir. Yeryüzünü ikiye bölebileceğini bile iddia etmişti. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, ses ve görüntülerin hava yoluyla iletebileceğini iddia etmiş ve Edison'a, DC (Doğru Akım) elektrik sistemini alıp munasip bir

yerine sokmasını söylemişti. İncilere karşı olağandışı bir nefreti vardı ve yanında çalışanların herhangi bir şekilde inci takmasını kesinlikle yasaklamıştı. En tuhafı da, yemeden önce yiyeceklerinin hacimlerini hesaplamasıydı.

Bir başka deyişle, Tesla'nın bahsini duymuş olan herkesin onu birinci sınıf bir kaçık olarak değerlendirmiş olması muhtemeldir.

Ama bazı şeyler değişiyor.

Hayatının son kısmında ortaya çıkmış bütün olağandışı yönleri bir tarafa, Tesla bu bölümün başında saydığım her şeyin ve çok daha fazlasının mucididir. Ama bundan hiç bahsedilmez. Etrafınıza baktığınızda karşılaşacağınız, modern hayatı modern yapan birçok unsurdan bir şekilde o sorumludur.

Hiç şüphe yok ki, Nikola Tesla, Leonardo da Vinci'den beri yaşamış en büyük dehadır.

Peki kimdi bu deha?

Sırp kökenli olan küçük Nicky Tesla, 1856 yılında, Hırvatistan'ın Smiljan kentinde (o dönemin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırlarında) doğmuştu. Olağandışı bir hafızası vardı ve altı dilde konuşmayı öğrenmişti. Avusturya Teknik Üniversitesi'nde dört yıl boyunca matematik, fizik ve mekanik eğitimi aldı.

Ancak Tesla'yı esas önemli yapan, elektrik hakkındaki üstün kavrayışıydı. Elektriğin hala emekleme çağını yaşadığı bir dönemden bahsettiğimizi unutmayın.

Tesla 1884 yılında Amerika'ya ilk geldiğinde, Thomas Edison için çalışmaya başladı. Edison, DC elektrik sistemiyle ilgili ciddi sorunlar yaşıyordu. Tesla'ya, sistemdeki hataları düzeltmesi karşılığında büyük paralar vermeyi vaad etti. Tesla, Edison'u yüz bin dolarlık zarardan kurtardı (bugünkü karşılığı milyonlarca dolar) ama Edison anlaşmanın kendi üstüne düşen kısmını yerine getirmeyi reddetti. Tesla işi bıraktınca, Edison'un

ekibi onun dehasının gün ışığına çıkmasını engellemek için büyük çabalar sarfetti. Tesla'nın bugün pek tanınmamasının başlıca sebebi budur.

Tesla, elektrik iletimi için daha iyi bir sistem kurdu -bugün hala evlerimizde kullandığımız AC (Alternatif Akım) sistemi. AC'nin DC sistemine göre büyük avantajları vardı. Tesla'nın daha gelişmiş modellerini tasarladığı transformatörleri (bunları keşfeden o değildi) kullanarak alternatif akım volta jı artırılabilir ve ince teller vasıtasıyla uzak mesafelere aktarılabiliriyordu. DC bunu başaramıyordu çünkü her kilometre karede bir elektrik santrali bulunması gerekiyor ve elektrik ancak çok kalın kablolarla iletilebiliyordu.

Elbette, böyle bir akım sisteminin işe yaraması ancak bu sistemle çalışacak araç gereç varsa mümkündü. Bu yüzden, Tesla, evinizdeki hemen her alette kullanılan motorları icad etti. Bu öyle basit bir başarı değildi; on dokuzuncu yüzyıl sonlarında bilim insanları, alternatif akım sistemine uygun motorların yapılamayacağına, dolayısıyla AC'nin kullanımının tam bir vakit kaybı olduğuna kanaat getirmişlerdi. Ne de olsa, bir akım saniyede altmış defa yön değiştirirse, motor ileri geri sallanmaktan hiçbir işe yaramayacaktı. Tesla bu sorunu kısa sürede çözerek aksini ispatladı.

AC sistemi kulaktan kulağa yayılmaya başlamıştı ve doğal olarak George Westinghouse'un kulağına da ulaştı.

Tesla, Westinghouse ile imzaladığı anlaşmaya göre, satılan her AC kilovatı için iki buçuk dolar kazanacaktı. Tesla, birdenbire, hayalini kurduğu tüm deneyleri yapmasına yetecek paraya sahip olmuştu.

Sanayi onları 'icad etmeden' kırk yıl kadar önce, laboratuvarında flüoresan lambaları kullanmaya başladı. Dünya Fuarları'nda ve benzeri sergilerde, cam tüpleri alıp eriterek, onlarla ünlü bilim insanlarının isimlerini yazdı; bugün her tarafta kar-

şımıza çıkan neon ışıklarının ilk örnekleri. Tesla ayrıca, Niagara Şelaleleri'nde, dünyanın ilk hidroelektrik santralini kurdu. Bütün bunlara ek olarak, arabalar için ilk hız göstergesinin patentini aldı.

Ancak, Edison DC sistemine çok fazla para yatırmıştı ve bu yüzden General Electric, Tesla'nın her yeni keşfini karalamak için elinden geleni yaptı. Edison, sürekli olarak AC elektriğinin DC enerjisinden çok daha tehlikeli olduğunu göstermeye çalıştı.

Buna karşılık olarak Tesla da kendi pazarlama kampanyasını yürüttü. Chicago'daki (yirmi bir milyon insanın katıldığı) 1893 Dünya Fuarı'nda, yüksek frekanslı AC enerjisini kendi vücudundan geçirerek ampullere iletip, AC elektriğinin ne kadar güvenli olduğunu sergiledi. Bu sayede, kalabalığa zararsız elektrik şimşekleri gönderebilir hale geldi. Güzel numara!

Tesla'ya ödenmesi gereken ücret bir milyon doları geçmeye başlayınca, Westinghouse maddi sıkıntılarla karşılaştı. Tesla, anlaşmanın yürürlükte kalması halinde Westinghouse'un ayakta kalamayacağını anlamıştı ve alacaklılarla karşı karşıya gelmeyi de istemiyordu doğrusu. Onun hayali herkesin AC elektriğini ucuz fiyatlarla kullanabilmesiydi. Bu yüzden anlaşmayı yırtıp attı! Dünyanın ilk dolar milyarder olmak yerine, patentlerinin tamamı karşılığında 216 bin dolar aldı.

1898 yılında, Madison Square Garden'da, ilk uzaktan kumandalı maket gemiyi dünyaya tanıttı. Niyeti, bu icadı uzaktan kumandalı, insansız bir torpido olarak pazarlamaktı ama Savaş Bakanlığı buna karşı çıktı. Ama siz bütün uzaktan kumandalı uçaklar, arabalar, tekneler ve televizyonlar için Tesla'ya teşekkür edebilirsiniz.

Tesla'nın en büyük hayali, tüm dünyaya bedava bir enerji kaynağı sağlamaktı. 1900 yılında, J.P. Morgan'ın yatırdığı yüz elli bin dolarlık sermayeyle, New York'un Long Island bölge-

sinde, 'Kablosuz Yayın Sistemi' adını verdiği kulenin inşaatına başladı. Bu yayın kulesinin amacı, dünyanın telefon ve telgraf ağlarını birleştirmek; hatta görüntülerin, borsa bilgilerinin ve meteoroloji haberlerinin dünyanın her köşesine iletilmesini sağlamaktı. Ne yazık ki, bunun dünyaya *bedava* enerji sağlamak anlamına geldiğini fark ettiğinde, Morgan projeyi finanse etmekten vazgeçti.

Birçok yoruma göre, ABD hükümeti, Alman casus denizaltıları tarafından yön saptamada bir işaret olarak kullanılmasından endişe ettikleri kuleyi yıktı. Gerçekte ise, Morgan'ın sermayesini geri çekmesinden sonra maddi sıkıntı içine düşen Tesla, borçlarını ödemek için kuleyi düşük fiyata satmıştı.

Tüm dünya onun kaçığın teki olduğunu düşünüyordu. Ne de olsa, ses, görüntü ve elektriğin iletilmesi o dönemlerde duyulmuş şey değildi.

Ancak dünyanın bilmediği şey, Marconi'nin sözde keşfinden on yıl kadar önce, Tesla'nın radyonun temelini oluşturan ilkeleeri göstermiş olduğuydu. Hatta, Tesla'nın öldüğü 1943 yılında, Yüksek Mahkeme tarafından, Tesla'nın daha önceki tarifleri sebebiyle Marconi'nin patentlerinin geçersiz sayılmasına karar verildi. Buna rağmen, radyonun mucidi olarak Tesla'nın adı geçmez. (Not: Marconi'nin radyosu ses değil bir sinyal iletirdi ve Tesla bunu yıllar önce yapmıştı zaten.)

Yaşamının son döneminde, Tesla'nın iddiaları basın tarafından abartılmaya başladı.

Tesla, Mars ve Venüs'ten radyo sinyalleri aldığını bildirmişti. Bugün biliyoruz ki o sinyalleri uzak yıldızlardan alıyordu ama o zamanlar evren hakkında çok az şey biliniyordu. Basın da onun 'ahlaksız' iddialarıyla ortalığı ayağa kaldırdı.

Tesla, Manhattan'daki laboratuvarında, elektrikli bir diyapazonun (Titreştirilince ana seslerden birini veren U biçiminde küçük bir çelik araç -ç.n.) içinde dünyayı meydana getirdi. Buhar-

lı bir osilatörün (Radyoda elektrik titreşimleri meydana getiren aygıt -ç.n.) ayağının altındaki zeminle aynı frekansta titremesini sağladı. Eski Memorez reklamlarında Ella Fitzgerald'ın sesiyle bardakları kırması gibi.

Sonuç mu? Çevredeki bütün mahalleleri etkileyen bir deprem! Binalar sallandı, sıvaları döküldü ve pencereleri kırıldı.

Tesla, bu prensibin, teoride, Empire State binasını yıkmak veya dünyayı ortadan ikiye bölmek için de kullanılabileceğini iddia etti. Yeryüzünün titreşim frekanslarını, bilim bunları onaylayabilecek düzeye gelmeden neredeyse altmış yıl önce belirlemişti.

Yeryüzünü ikiye ayırmak gibi bir şeyi denemediğini de sanmayın. Yani, bir nevi.

1899 yılında, Colorado Springs'teki laboratuvarında, yeryüzüne enerji dalgaları göndermiş ve bunlar da doğal olarak kaynaklarına geri dönmüşlerdi. Aynı ilke bugünün güvenilir sismik deprem istasyonlarının temelidir. Dalgalar geri geldiklerinde, daha fazla elektrik gönderdi.

Sonuç mu? Kayıtlara geçmiş en büyük insan yapımı şimşek: Tam 40 metre! Hala kırılmamış bir rekor! Beraberinde oluşan gök gürültüsü otuz beş kilometre öteden bile duyulmuştu. Laboratuvarın etrafındaki çayırın üzerini tuhaf bir mavi alev kaplamıştı; tıpkı St. Elmo'nun Ateşi gibi. Ne yazık ki, yerel güç şebekesinin teçhizatını havaya uçurmuştu ve bu deneyi bir daha asla tekrarlayamadı.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, hükümet umutsuz bir şekilde Alman denizaltılarını tespit edebilmenin yolunu arıyordu. İyi bir yöntem bulması için Thomas Edison görevlendirildi. Tesla, gemilerin tespit edilmesi için enerji dalgalarının kullanılmasını önerdi -yani bugünkü radarların. Edison, Tesla'nın önerisini gülünç olarak niteledi ve dünya bu keşfin yapılması için bir yirmi beş yıl daha beklemek zorunda kaldı.

Yaşam boyu yaratıcılığı için ödülü ne mi oldu? Tesla'dan başka herkese verilen Edison Madalyası! Edison'dan işittiği bütün hakaretlerin üstüne gerçek bir tokat.

Daha nice anekdotlar aktarılabilir.

Sektörün kendisini bilim literatüründen dışlama çabası (belli ki çok başarılı olmuşlar) yüzünden yirmi yıl boyunca bir nevi sürgün hayatı yaşadı. Sermayesi olmadığı için deneyemediği teorileri sayısız defterin üzerinde kaldı.

Modern dünyayı icat etmiş olan adam, 7 Ocak 1943 tarihinde, 86 yaşındayken, neredeyse meteliksiz bir halde hayata gözlerini yumdu. Cenazesine iki binin üzerinde insan katıldı.

Tesla, yaşadığı süre boyunca, yüzden fazla patent almıştı. Sürekli beş parasız olmasaydı Edison'un rekorunu da geçebilirdi belki. Yaşamının son otuz yıllık kısmında, maddi imkanları patent işlemlerinin çok azını karşılamaya yetti.

Tesla, Edison ve döneminin birçok mucidinden farklı olarak, fikirlerine bilim tarihinde daha önce hiç rastlanmamış özgün bir düşündü. Ne yazık ki, dünya onun kadar yaratıcı insanlara hak ettikleri maddi takdiri veremiyor. Sadece bu fikirleri alıp basit, kullanışlı ürünlere çeviren kişileri ödüllendiriyor.

Bugünün bilim adamları hala onun notlarını inceliyor. En başarılı uzmanlarımız onun dünyaya yayılmış teorilerini şimdi anlıyor. Örneğin, tasarladığı döner alanlı türbin motorun, modern araçlarla birleştirildiğinde, bugüne dek üretilmiş en yetkin motorlardan biri olduğu anlaşıyor. Kriyojenik (Kriyojeni, derin soğutmanın eş anlamlısıdır -ç.n.) sıvılar ve elektriklerle yaptığı deneyler, modern süper iletkenlerin temelini sağlamıştır. Bir elektronun düşük yüklü parçalarına işaret eden deneylerden bahsetmiştir; yani, bilim adamlarının 1977 yılında nihayet keşfettikleri, kuarklar! (Fizikte, temel parçacıklardan oluşan bileşen -ç.n.)

İnanılır gibi değil!

Belki tarihin, gerçek bir dehayla karşılaştığında bunu anlayabileceği günler de gelecektir.

BÖLÜM 4
HİMM...

GEORGE WASHINGTON

O ASLINDA ABD’NİN DOKUZUNCU BAŞKANIYDI!

Hemen yanıt verin: ABD’nin ilk başkanı kimdi? Eminim birçoğunuzun aklına George Washington’un ismi geliyordur. Ne de olsa, akla başka isim gelmiyor. Ama derslerde okuduğunuz tarih kitaplarını bir gözünüzün önüne getirin. ABD, bağımsızlığını 1776 yılında ilan etti. Washington ise 30 Nisan 1789 tarihine kadar başa geçmedi.

Peki ilk yıllarında bu genç ülkeyi kim yönetiyordu? Tabii ki, ilk sekiz Amerikan başkanı. ABD’nin ilk başkanının ismi John Hanson’dı.

“John kim?” dediğinizi duyar gibiyim.

John Hanson, yani Amerika Birleşik Devletleri’nin ilk başkanı. Adamcağızın ismini ansiklopedilerde aramayın boşuna. Belki çok kısaca değinilen bir iki satır bulabilirsiniz ama o da çok şanslıysanız. Bu adamın yaşamı hakkında çok az şey yazıldı. Hanson, ismi tarihin sayfaları arasında kaybolmuş o büyük adamlardan biriydi.

Yeni ülkenin gerçek kuruluş tarihi, Konfederasyon Hükümleri’nin kabul edildiği 1 Mart 1781 tarihiydi. Bu belge Kongre’ye ilk kez 11 Haziran 1776 tarihinde önerilmişse de, 15 Kasım 1777’ye dek üzerinde mutabakata varılamadı. Maryland eyaleti imzalamaya yanaşmıyordu, çünkü öncelikle Virginia ve

New York'un, batı topraklarından çekilmesini istiyorlardı. (Maryland, geniş topraklara sahip bu eyaletlerin yeni hükümette fazla güç sahibi olmalarından çekiniyordu.)

1781 yılında hükümler imzalanınca, ülkeyi yönetmek için bir başkana ihtiyaç duyuldu.

George Washington'un da üyesi olduğu Kongre'de oy birliğiyle John Hanson seçildi. Zaten diğer olası adaylar ona karşı yarışmayı istememişlerdi, çünkü Hanson devrimin en önemli ve Kongre'nin son derece güçlü isimlerinden biriydi. George Washington, Hanson'a yazdığı bir mektupta, "Birleşik Devletler'in en önemli mevkiine atanmış olma başarınızdan dolayı sizi tebrik ederim" demişti.

İlk başkan olarak Hanson'ın işi oldukça zordu. Daha önce kimse başkanlık yapmamış olduğundan, yetkileri tam olarak belirlenmemişti. Dolayısıyla yapacakları, daha sonraki başkanlar için yol gösterici olacaktı.

Yönetime geçmesi ile Bağımsızlık Savaşı'nın sona ermesi neredeyse eş zamanlı olmuştu. Dolayısıyla, askerler para talep ediyordu. Bekleneceği üzere, böylesine uzun bir savaşın ardından ödeme yapmak için yeterli kaynak yoktu. Bütün Kongre üyeleri uzaklaşınca, Hanson hükümeti tek başına idare etmek zorunda kalmıştı. Bir şekilde askerleri sakinleştirmeyi başardı ve ülkede birliği sağladı. Eğer başarısız olsaydı, hükümet derhal düşerdi ve herkes bir kral ya da kraliçenin önünde eğilmek zorunda kalabilirdi.

Hanson başkan olarak, bütün yabancı birliklerin Amerikan topraklarını bayraklarıyla birlikte terk etmelerini emretti. Bu oldukça cesur bir hareketti çünkü Kolomb'un zamanından beri birçok Avrupa ülkesi, Amerika'ya kazık çakmıştı.

Hanson, *Büyük Mühür* uygulamasını da yerleştirdi. O günden beri bütün başkanların resmi belgelerde bu mührü kullanmaları zorunludur.

Başkan Hanson ayrıca ilk Hazine ve Dışişleri Bakanlıklarını kurdu, ilk savaş bakanını atadı.

Son olarak, “Bir sonraki Kasım ayının 28. günü, Tanrıya Şükran duygularının sunulacağı dinsel törenler gerçekleştirileceğini” ilan etti. Bu *Şükran Günü* meselesi size bir şeyleri çağrıştırıyor mu?

Konfederasyon Hükümleri, bir başkanın, üç yıllık dönemlerin sadece bir yılı boyunca görevde kalmasına müsaade ediyordu. Bu yüzden, Hanson’ın kısa sürede çok iş başardığını söyleyebiliriz.

Washington’un başa geçmesine kadar yedi başkan daha seçildi: Elias Boudinot (1782-83), Thomas Mifflin (1783-84), Richard Henry Lee (1784-85), John Hancock (1785-86), Nathan Gorman (1786-87), Arthur St. Clair (1787-88) ve Cyrus Griffin (1788-89).

Peki sorun neydi?

Neden ABD’nin ilk sekiz başkanından hiç söz edilmiyor?

Çok basit: Konfederasyon Hükümleri pek işe yaramıyordu. Eyaletlerin elinde çok fazla güç vardı ve hiçbir kararın üzerinde mutabakata varılamıyordu. Yeni bir doktrine ihtiyaç duyuluyordu; Anayasa olarak bildiğimiz şeye.

Ve bu da bizi en son anlaşmazlığa getiriyor.

Yıllar boyunca, bu hikayenin içinde kullandığım resmin yanlış olduğuna dair birçok itiraz aldım. Resimdeki adam beyazdı ve birçok kişi John Hanson’ın aslında siyah olduğunu söylüyordu. Hatta kimi zamanlar, ABD’nin ilk başkanının Afrika kökenli olduğunu gizlemeye çalışan bir tezgahın parçası olmakla suçlandım.

Bu tartışmanın varacağı sonuç aslında oldukça açık. John Hanson adında iki ayrı adam vardı.

Başkan olarak görev yapmış adam, 13 Nisan 1721 tarihinde Maryland’de, Mulberry Grove’da doğmuş ve 15 Kasım 1783’tе ölmüştü.

‘Bassa Bölgesinden bir senatör’ olması dışında, ikinci John Hanson’a dair çok az şey biliniyor. Kendisi, bir şekilde, ABD’nin Afrika kökenli Amerikalıları Liberya’ya yerleştirilme çabalarında rol oynamış. Kongre Kütüphanesi’nin İnternet sitesinde yer alan ve ‘1856 ile 1860 yılları arasında’ çekilmiş olduğu sanılan fotoğrafı, kesinlikle bir siyah adama ait.

Basit bir matematik işlemi yaparak bu resmin ilk başkana ait olamayacağını anlayabilirsiniz. Amerika’nın ilk başkanı olarak hizmet vermiş zat, fotoğraf teknolojisinin 1939 yılında ortaya çıkmasından elli altı yıl önce ölmüştü. Bu yüzden ona ait herhangi bir fotoğrafın bulunması mümkün değil. Kişisel olarak, ilk ABD Başkanı’nın siyah bir adam olması beni çok mutlu ederdi. Bu harika ama ne yazık ki uydurma bir hikaye.

İMPARATOR I. NORTON

ABD'NİN İLK VE TEK İMPARATORU

Evet, başlığı doğru okudunuz. Bir ara Amerika Birleşik Devletleri'nin bir imparatoru vardı. Hükümdarlığı süresince, ilk ve tek İmparator I. Norton olarak anıldı. Politik liderleri halkın seçtiği bir ülkede böyle bir şeyin gerçekleşmiş olması insanın kafasını karıştırırsa da, bu hikaye bütünüyle gerçek. Daha fazlasını öğrenmek için okumaya devam edin.

Birçok kral, kraliçe, prens ve prensesten farklı olarak, İmparator Norton bir kraliyet ailesinin ferdi olarak doğmuş değildi. O da bizler gibi sıradan biriydi. Doğum kayıtları bulunamamış olsa da, Joshua Abraham Norton, 1818 yılında Londra'da yaşayan bir Musevi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Norton iki yaşına geldiğinde, pılı pırtıyı toplayıp ailecek Güney Afrika'daki Ümit Burnu'na taşındılar.

Norton'ın yolu 1849 yılında bir şekilde San Fransisco'ya düştü. California'da Altına Hücum yıllarıydı ve Norton da madencilere araç gereç satarak kendi payını almaya kararlıydı. 1853 yılına gelindiğinde servetinin, ticaret ve arazi anlaşmaları sonucunda, çeyrek milyon dolara ulaştığı tahmin ediliyor. Bugünün standartlarıyla bile zengin bir adamdı.

Bütün bu süreçte, Çin'de büyük bir kıtlık baş göstermiş ve ülkedeki pirinç ihracatı durdurulmuştu. San Fransisco'da pirin-

cin kilo fiyatı sekiz sentten yetmiş iki sente yükselmişti. Bu sırada Norton hayatını değiştirecek kelimeleri duydu: Yüz bin kilo pirinç taşıyan bir gemi Peru'dan Amerika'ya gelmekteydi. Ne yapması gerektiğini biliyordu; bütün pirinci alacak ve piyasayı kontrol edecekti. Pirincin fiyatı tavana vuracak ve Norton da büyük kar kaldıracaktı.

Fakat, 22 Aralık 1852'de şansını deneyen Norton, kaybetti. İlerleyen haftalarda, Peru pirinciyle dolu gemiler arka arkaya ülkeye gelmeye devam etti ve pirincin fiyatı aniden düştü. Borca batan Norton 1858 yılında iflasını açıkladı. Evet, Joshua A. Norton meteliksizdi.

İflasını takip eden aylarda, Norton ortalıktan kayboldu. Ancak her şey 17 Eylül 1859 tarihinde değişecekti. ABD, ilk imparatorunu tahta çıkarmak üzereydi.

Joshua A. Norton, San Francisco'daki *Evening Bulletin* gazetesine, elinde şu bildiriyle geldi:

ABD vatandaşlarının büyük kısmının ısrarlı talepleri sonucunda, geçmişte Ümit Burnu Algoa Körfezi'nde yaşamış, son dokuz yıl on aydır da California eyaletinin San Francisco kentinde yaşayan, ben, Joshua Norton, kendimi ABD imparatoru ilan ediyor ve şahsıma verilmiş yetki uyarınca, tüm eyalet yetkililerinin, ülkemizin mücadele ettiği kötülüklerin düzeltilmesi ve gerek içerde gerek dışarıda istikrar ve bütünlüğümüze güven duyulmasını sağlamak amacıyla mevcut kanunlarda yapılacak değişiklikleri belirlemek için, önümüzdeki şubat ayının birinci gününde bu şehrin Müzik Salonu'nda bir araya gelmelerini emrediyorum.

*-I. Norton
ABD İmparatoru*

Norton'ın iddiaları, gazetenin editörü Deacon Fitch'i çok eğ-

lendirdiği için gazetede yayımlandı ve insanların ilgisini hemen çekti. Kimse onun ABD'nin imparatoru olduğuna inanmıyordu ama oyuna iştirak etmekte sakınca görmediler.

Üniforması, eski bir asker montu ile postallardan oluşuyordu. Buna tüylü bir şapka, kılıç ve çeşitli imparatorluk apoletlerini ekleyince, alın size gerçek bir imparator.

İmp (yakınları, tabii ki kendimden bahsediyorum, ona böyle hitap ederdi) San Francisco sokaklarında gururla yürüdü. Bu gezintileri sırasında, dünyayı dertlerinden kurtarmaya karar verdi. Sürekli emirler veriyordu. Örneğin, ülke İç Savaş'ın eşiğine geldiği için, Kuzey eyaletlerinin federatif birliğini lağvetti. Halk vergilerin yüksekliğinden şikayet ederse, vergilerin düşürülmesini emrediyordu. (Bugün yaşamış olmasını istemez miydiniz?)

Gazeteler onun bildirilerini yayınlamak için birbirleriyle yarışıyordu. Bunun için de geçerli bir sebepleri vardı: Bu bildiriler sayesinde daha çok gazete satıyorlardı. Tirajlarını artırmak istediklerinde, yeni Norton bildirileri uydurmaları yetiyordu.

İş dünyası da *İmp*'in varlığından faydalanmayı bildi. Daha çok giysi satmak isteyen, mağazasının camına (gerçek olsa da olmasa da) İmparator Norton'ı giydirdiğini yazıyordu. Restorana daha çok müşteri çekmek isteyenler, imparatorun da orada yemek yediğini söylüyordu. Durumu anlamışsınızdır. Bütün bunlar, Amerika'nın doğu kıyısında kullanılan uydurma 'George Washington Burada Uyudu' ibarelerini hatırlatıyor.

İmparator hakkında söylenenler kısa sürede kulaktan kulağa yayıldı. Şehri ziyaret edenler *İmp*'in biblolarını, kartpostallarını ve diğer hediyelik eşyalarını alıyorlardı. Evet, kendisi şehrin ilk turist tuzakına dönüşmüştü.

Birçok hükümdardan farklı olarak, İmparator Norton halkıyla yakın temas kurmak için elinden geleni yapıyordu. Tüm tören ve toplantılara katıldı. Eyalet meclisinde kendisine ayrılmış geniş, kumaş kaplı bir koltuk vardı. Hiçbir zaman özel şoförlü at

arabaları olmadı. Bunun yerine yürür veya bisikletine binerdi. Polis memurlarının görevlerini yaptıklarından emin olmak için sokakları teftişe çıkardı. İyi şeyler yapan insanlar gördüğünde, onlara unvanlar verirdi. Sıradan halka bahsettiği unvanlara çocukların ilgisi büyüktü. Onun peşinden dolaşp çöpleri toplar, iyilikler yapar ve bir günlüğüne de olsa kral veya kraliçe unvanını almayı umarlardı. Bazıları, ‘bir günlük kral’ deyişinin buradan kaynaklandığını düşünür.

İmparator Norton, birçok hükümdarinki gibi bir servete sahip değildi. Ancak, masrafları da pek azdı. Hiçbir restoran kendisinden para almıyordu. Her tiyatro gösterisinin açılış gecesinde, İmparator ve iki köpeği Lazarus ile Bummer için üç koltuk ayrılmış oluyordu. Bir zamanlar üyesi olduğu Mason Locası, küçük dairesinin kirasını ödüyordu. Üniformasının maliyetini şehir üstlenmiş gibiydi.

Para için, Norton kendi imparatorluk hisse senetlerini piyasaya sürdü. Bunların fiyatları elli sent ile iki dolar arasında değişiyordu. Bu evrakları, Cuddy & Hughes matbaacılık şirketi basıyordu. Her senet hamiline, itibar ve vadesi geldiğinde yüzde 7 oranında kar getiriyordu, yani 1880 yılında. Senetlerin gerçek bir değeri olmadığına göre, yapılabilecek en iyi şey onları 1900 yılında ödemesi yapılacak yeni bir senete çevirmektir. Bugün oldukça zor bulunan bu senetler, son derece kıymetlidirler.

En iyi imparatorlar bile sonsuza dek yaşayamazlar. İmparator Norton, 8 Ocak 1880 tarihinde öldü. *New York Times*’ta, “California ve DuPont caddelerinin köşesinde yere yığılıp öldüğü” yazdı. Bir bilim konferansına gitmekteydi.

İmparator Norton’ın cenazesine otuz bin kişinin katıldığı yazıldı. Kalabalığı kontrol etmek üzere polise ihtiyaç duyuldu. Şehrin mason mezarlığına gömüldü.

1934 yılında, Colma’daki Woodlawn mezarlığına nakledilmesi gerekti. Ölümünden elli dört yıl sonra, hala San Francisco

halkı tarafından hatırlanıyordu. Şehirdeki tüm bayraklar yarıya indirildi ve işyerleri onun şerefine kapılarını kapattılar. Düzenlenen törene yaklaşık altmış bin kişi katıldı ve askeri tören de gerçekleştirildi. Yeni granit mezar taşının üzerinde “*I. Norton, ABD İmparatoru, Meksika’nın Hamisi, Joshua A. Norton, 1819-1880*” yazıyordu.

Norton’ın akıl sağlığı çok kişi tarafından tartışıldı. Gerçekten imparator olduğuna inanıyor muydu? Yoksa herkesi kandırıp, buna inanmalarını mı sağlamıştı? Aklı başında olsun veya olmasın, modern politikacıların iyi etüt etmesi gereken bir örnek teşkil ettiği kesin.

İmparator Norton’ın ölümüyle ABD’de krallığın sona erdiğini sanmayın. Arkadaşım Kelly de kendisinin Prenses Kelly olduğunu ilan etti. Lütfen ondan bu unvanla bahsedin ve tüm paranız ile mücevherlerinizi ona göndermekten çekinmeyin.

ÜNİVERSİTE İÇİN BİRKAÇ KURUŞ

BİRKAÇ SENTE ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ

Üniversite eğitiminin çok pahalı bir yatırım olduğu sır değil. Aileler ve öğrenciler, yıllar boyunca o kahrolası öğrenci kredilerini geri ödemekle uğraşmayı göze alıyorlar.

Ama durun! Daha iyi bir yol var.

Kafanızı kullanın. Önce sorun (para yokluğu) ve olası bir çözüm (üzgünüm, Bill Gates tarafından evlat edinilmek geçerli bir çözüm yolu değil) üzerine odaklanın.

Mike Hayes adında biri, parasızlık sorunu üzerine odaklandı ve bunu çözmek için inanılmaz bir yöntem buldu.

1987 yılına geri dönelim. Mike, Illinois Üniversitesi kimya bölümünde birinci sınıf öğrencisiydi. Diğer öğrenciler gibi o da eğitim giderlerini nasıl karşılayacağını düşünüp duruyordu -dört yıl için 28 bin dolar gibi bir rakama ulaşacağını tahmin ediyordu bu masrafların.

Ve beyninde bir şimşek çaktı.

Chicago Tribune'de köşe yazarı olan Bob Greene'e mektup yazarak yardım istedi. Talebi çok basitti: Bob, milyonlarca okurundan, Mike'ın üniversite eğitimine katkıda bulunmaları için birer sent isteyecekti.

Biliyorum, kulağa çok saçma geliyor.

Ama sonuçta, bir sent nedir ki? Etrafınıza şöyle bir bakarsanız muhakkak unutulmuş bir sente rastlarsınız. Belki koltuğun minderleri arasında. Belki yatağın altında. Belki ceketinizin cebinde. Çoğu insan, kaldırımı düşmüş bir senti eğilip almaya tenezzül etmez bile.

Bob Greene, Mike'ın çılgın planına iştirak etmeye karar verdi ve duyuruyu 6 Eylül 1987 tarihli gazetede yayımladı. Tabii bir sent istemek kolay ama insanların o bir senti göndermelerini sağlamak bambaşka bir şey. Ne de olsa toplumumuz koca bir tembeller ordusu. Eminim ki birçok kişi makaleyi okuduktan sonra gülüp geçmiştir.

Başka bir ayrıntı daha söz konusu. Bir senti postayla göndermek de bedava değil. O zamanlar, birinci sınıf bir zarfla posta ücreti 22 sentti. Bir başka deyişle, bir sentlik bağışınız size neredeyse bir çeyrekliğe mal olacaktı.

Bu planın işe yaraması elbette mümkün değildi. Mike'ın ihtiyacı olan miktar aşırı büyüktü. Bir düşünün: 28 bin dolar, 2.8 milyon sente tekabül ediyordu. Bu haddinden fazla bozukluk demekti.

Makalenin ardından, mektuplar yağmaya başladı. Hepsi de Mike'ın Illinois'deki evine 'Mike İçin Bolca Sent' başlığıyla geliyordu. Bir kısmı şikayet mektuplarıydı. İnsanlar, Mike'ın böyle bir parayı talep etme hakkı bulunmadığını düşünüyorlardı. Orta sınıf mensubu, ortalama bir beyaz erkekti; ona gelene kadar bu paraya ihtiyacı olan nice insan vardı.

Ama sonuçta, kimse kimseyi Mike'a para bağışlamak konusunda *zorlamıyordu*.

Bir ayın sonunda, Bob Greene yeni bir makale yazdı. O ana kadar, 'Mike İçin Bolca Sent' fonuna yaklaşık yetmiş bin bağış yapılmıştı. Bağışların miktarı bir sent ile yüz dolarlık çekler arasında değişiyordu. Zarf başına ortalama otuz dört sent ediyordu.

Bir başka deyişle, Mike yaklaşık 23 bin dolar biriktirmişti. Amacına ulaşmasına sadece 5.000 dolar kalmıştı.

Zarfların yüzde 95'inden, parayla birlikte bir de mektup çıkmıştı. Birinde şöyle yazıyordu: “Yetmiş altı yaşındayım. İşte sana bir sent. Ama bunu uyuşturucu almak için kullanacak olursan, umarım üstüne bir yıldırım düşer de ölürsün.” Debra Sue Maffett'ın (1983 Amerika Güzeli) gönderdiği mektubun üzerinde ise “Sevgilerimle” yazıyordu ve içinde yirmi beş öpücüğe çevrilebilecek bir çek vardı.

Mike sonunda 28 bin dolarını ve gıda bilimi diplomasını aldı. Fazladan ne kadar para gönderilmiş olduğunu kimse bilmiyor ama Mike bunlarla bir eğitim bursu fonu kurmayı kabul etti.

Bu planla ilgili vergi dairesinin ne düşündüğünü merak etmekten kendimi alıkoyamıyorum. Eminim, gelecekte böyle bir durum yaşanırsa bütün parayı devletin almasını sağlayacak yasal düzenlemeleri yapmışlardır.

FU-GO

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN EN TUHAF SİLAHI

Buna inanmakta güçlük çekebilirsiniz ama ilk kıtalararası bombalama operasyonu Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı düzenlenmiş ve başarıyla da uygulanmıştır. Şimdi hafıza kayıtlarımızda bir yolculuğa çıkalım. İkinci Dünya Savaşı hakkında tüm bildiklerinizi aklınıza getirin. Bu saldırıları bir yere koyabiliyor musunuz?

Acaba Japon kamikazeleri mi saldırmıştı? Hayır, onlar Amerikan gemilerine saldırdılar, topraklarına değil. Japonların, Kaitan isimli, benzer bir kamikaze denizaltı programı da vardı. Kaitan ile ABD kıyı şeridinde saldırmışlardı. Ama bu kıtalararası bir saldırı olarak değerlendirilemez.

Almanlar olabilir mi? Hayır, onlar da Amerika'ya hiç dokunmamışlardı.

Bahsettiğimiz, Japon Fu-Go programı. (Belki bölüm başlığı gözünüzden kaçmıştır diye söylüyorum.) Fu-Go planı, bugüne dek gerçekleşmiş en gizemli ve benzersiz askeri bombalama saldırılarından biridir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika kıtasının ulaşamayacakları kadar uzakta olduğunu ve bu yüzden savaşın tahribatından etkilenmediğini kısa sürede fark eden Japonlar, Pasifik Okyanusu'nu aşip ABD'yi bombalayacak kağıttan balonlar yaptılar.

İtiraf etmeliyim ki, bu hikayeyi ilk duyduğumda biraz kafam karışmıştı. Japonya ve balonlar bana hemen *origami*yi çağırıyordu. Bilirsiniz, şu ilkokulda yaptığımız kağıttan küçük oyuncaklar. Birilerinin nasıl olup da ufacık bir kağıt balonun Pasifik'i geçerek Amerika'ya zarar vermesini beklediğini tasavvur edememiştim.

Amma da yanılmışım!

Kafamda canlandırduğım bu minik balonların çapları yaklaşık on metreydi ve içleri de hidrojen gazıyla doluydu. Her balon için, Amerikan sumağına benzeyen, Kozo çalılığından yapılma çok ince bir tür kağıt kullanılıyor ve altı yüzün üzerinde kağıt parçası, Konnyaku-nori adlı -bir tür Japon patatesinden imal edilen- yapıştırıcı ile birleştiriliyordu. Balonları suya dayanıklı hale getirmek için, sıkı durun, mayalanmış yeşil persimmon (abanozgiller familyasından, yaprak dökmeyen ve dayanıklı bir tropik ağaç -ç.n.) suyu kullanılıyordu.

Bu balonların yapılması öyle kolay bir iş değildi. Denemeler yaklaşık iki yıl boyunca devam etti ve harekete geçilene kadar dokuz milyon yen de para harcandı. (Savaş öncesi dönemde bu rakam iki milyon Amerikan dolarına eşdeğerdi.) Her balonun maliyeti on bin yenin biraz altındaydı. Balonların imalatında binlerce Japon vatandaşı görev almıştı ama hiçbirine ne için çalıştıkları açıklanmadı. İşgücünün önemli kısmını, enerjilerini savaş çabalarına yönlendirebilmeleri için okuldan erken bırakılan çocuklar oluştuyordu.

Balonlar, on ila on iki kilometre yüksekliğe çıkacak ve yukarda altmış beş ila yetmiş saat kadar kalabilecek şekilde tasarlanmıştı. Bu yükseklikte (dünyanın geri kalanının o dönemlerde bilmediği) jet akımı sayesinde, saatte 160-300 kilometre hızla ABD'ye ilerleyeceklerdi.

Doğrusu plan oldukça ustaca hazırlanmıştı. Her balon, beş veya altı adet yangın bombası ile bir konvansiyonel silah taşı-

yordu. Denge için, her balonda, sayıları otuzu bulan üç kiloluk kum torbaları vardı. Balon dokuz kilometre yüksekliğin altına her düştüğünde, bir kadranlı barometre tetiği tarafından kum torbaları birer birer bırakılıyordu. Kum torbaları bittiğinde balonun da ABD üzerine varmış olacağı ve gemideki bataryanın ateşleyeceği fünyelerle bombaların bırakılacağı hesaplanmıştı. Son olarak, bir imha sistemi ile balonun varlığına dair her türlü kanıt yok edilecekti.

En azından, teoride işlerin bu şekilde yürümesi gerekiyordu. Gerçekler ise tamamen farklıydı.

İlk balonlar, 1944 Haziran'ında havalandılar ve bir tanesi bile Pasifik'i geçemedi. Tüm balonlara yerleştirilmiş radyo vericileri sayesinde yetkililer güzergahı takip edebiliyorlardı.

Japonlar mecburen taslakların başına bir kez daha oturdular. Yeni bir tasarım, 1944 Ekim'inde tamamlanmıştı. On beş bin balon hazırlanması planlandıysa da, sonuğa sadece on bin adet balon imal edildi ve bunların ancak dokuz bin üç yüz tanesi yola çıkabildi.

Yeni balonlar 3 Kasım 1944 tarihinde yola çıktılar. İki gün sonra, yani 4 Kasım'da, California sahilinin yüz kilometre kadar açığında düşen ilk balonun haberi geldi. (Hayır, matematiğim zayıf değil; Uluslararası Zaman Çizelgesi'ne göre, iki günlük bir saat farkı söz konusu.) Bu balon sadece radyo teçhizatı taşıdığı ve yolundan çıkmış bir meteoroloji balonu zannedildiği için dikkat çekmedi.

Sonraki ay boyunca, çeşitli balon parçaları farklı mekanlarda tespit edildikçe, araştırmacılar silahı çözmeye başladılar. ABD hükümeti, bu balonların pek bir tehlike teşkil etmediklerini saptamıştı. Çünkü ciddi tahribata yol açabilecek ölçüde patlayıcı taşıyamıyorlardı. Hükümeti asıl endişelendiren, bu balonların ve ba ya da şarbon gibi biyolojik virüslerle yüklenip kıtanın önemli kısmına etki etmeleriydi. Ayrıca, halkın bu silahtan haberdar

olunca vereceği tepki de kaygı uyandırıyordu. Panik, bombaların sebep olabileceği her türlü tehlikeden daha büyük olabilirdi.

1944 yılı Aralık ayının son günlerinde, Thermopolis'te (Wyoming) tespit edilen bir balon basında yer aldı. Bu hikayeyi gizli tutmaları gerektiğini anlayan ABD hükümeti, gazete yöneticilerinden ve radyo yayıncılarından, Japon balonları hakkında haber yapmamalarını istedi. Balonların az da olsa başarı sağladığı haberi yayıldığı takdirde, Japonlar daha fazlasını gönderebilirdi. Medya, şaşırtıcı bir şekilde işbirliği yaptı ve Japonlar, savaş sona erene kadar, balonlardan bir tekinin bile bu ülkeye ulaştığını öğrenemediler. (Amerikan vatandaşları da öyle -bu balonlar, UFO gördüğünü söyleyenlerin sayısında yaşanan artıştan da sorumluydu.)

Balonlardan toplanan kum örnekleri, inceleme için Amerikan Jeoloji Araştırmaları'na gönderildi. Balonların denizden havalandığı varsayılıyordu. Ancak, birkaç ay sonra tamamlanan raporda, öncelikle taşlaşmış kanıtlara dayanarak, Japonya'da balonların havalandığı iki bölge tespit edildi. Yoğun bombardımanla, Japonya'nın balonları imal etme ve havalandırma imkanları büyük ölçüde yok edildi. Japon komuta zinciri de balonların ABD'ye ulaşamadığını düşündüğü için, bu tesislerin onarımıyla uğraşılmadı ve proje, 1945 yılı Nisan ayında durduruldu.

Peki, bu bombalar ne kadar hasara sebep olmuşlardı?

Doğrusu, pek az. Japonlar, Amerika'nın Batı kıyısının geniş ormanlarla kaplı olduğunu zannediyorlardı. Orman yangınları başlattıkları takdirde, halkın paniğe kapılmasını sağlayabileceklerini sanmışlardı. Ancak, Japonlar büyük bir hata yapmışlardı; balonların hemen hepsi kış mevsiminde gönderilmişti ve yağmur yağarken hiçbir şey öyle kolayca yanmazdı.

Ne yazık ki, 5 Mayıs 1945 tarihinde (yani, projeden vazgeçilmesinin ardından) Fu-Go bombaları altı kişinin ölümüne yol açtı. Bir rahip ile karısı, bir grup çocuğu Oregon'daki Bly yakı-

nında bulunan Gearhart Dağı'na pikniğe götürmeye karar vermişlerdi. Peder Archie Mitchell arabayı park ettiği sırada, çocuklardan biri metal bir nesneye takıldı. Çocuklar bu nesneyi hareket ettirmeye çalışınca bir patlama meydana geldi. Elsie Mitchell ile yaşları 11 ile 13 arasında değişen beş çocuk orada öldüler. İkinci Dünya Savaşı boyunca, ABD'nin kendi toprağında bilinen tek saldırı sonucu ölüm vakaları bunlar oldu. 1950 yılında bölgeye bir anıt dikildi. Bronz plaketin üzerinde *"5 Mayıs 1945 tarihinde, Japon bombası sebebiyle ölenlerin anısına adanmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca, Amerika kıtasında bir düşman saldırısı sonucu can kaybı meydana gelen tek nokta burasıdır"* yazıyordu.

Bu hikayenin finalinde yaşanan beklenmedik bir gelişme, bir başka balonun, Doğu Washington bölgesindeki Hanford Mühendislik'in elektriğini kısa bir süre için kesmiş olmasıdır. Burası, ilerde Japonya'ya atılacak atom bombaları için uranyum üreten bir atom enerjisi santraliydi. Jeneratörler devreye girdi ama üretimde üç günlük bir aksama oldu ve bu da Manhattan Projesi'nde ufak bir gecikmeye yol açtı. Soğutma sistemi tamamen devre dışı kalsaydı nasıl bir nükleer felaket yaşanırdı, düşünün. Çernobil'i hatırlıyor musunuz?

Kuzey Amerika'ya yaklaşık bin Fu-Go balonunun ulaştığı tahmin ediliyor. Bunlardan sadece 285'i tespit edildi. Kuzeyde Alaska, güneyde ise Meksika'ya kadar bu balonlara rastlandı. Balonların çoğu Pasifik sahiline yakın noktalarda görüldüyse de, iki tanesi Michigan'a kadar ulaştılar.

Fu-Go projesinin başarılı olmadığı ortada. Balon saldırısını hazırlamak için Japonların harcadığı çaba, verilen zarardan çok daha büyüktü. Yine de, eğer balonlar California'ya sıcak ve kuru yaz mevsimi sırasında gönderilselerdi, büyük bir tahribata yol açmaları muhtemeldi. Daha da kötüsü, bu balonlara biyolojik veya kimyasal silahlar da yerleştirilmiş olabilirdi. Buna cesaret

edememişlerdi, çünkü Amerika'nın da aynı şekilde yanıt vermesinden korkuyorlardı.

Belki de, tek bir savaş uçağı inşa etmek için milyarlarca dolar harcamaktan vazgeçmeli ve daha ucuz seçenekler aramalıyız. Bir düşünün: Nükleer silahlarımız yerine milyarlarca gaz dolu balon yapabiliriz! Fazla bir şey yapmaları da gerekmez; sayıları bile yeterli tehdidi oluşturur.

YARASA BOMBALARI

BİR BAŞKA ÇOK GİZLİ SİLAH

Amerika Birleşik Devletleri'nin, Japon şehirleri Hiroshima ve Nagasaki'ye atom bombası atmasının ardından İkinci Dünya Savaşı'nın kısa bir sürede sona erdiğini biliyorsunuzdur. Geçenlerde, Amerika'nın o dönemde üzerinde çalıştığı alternatif bir silahtan haberdar oldum. Bu silah, nükleer silahların sebep olduğu can kaybına da yol açmadan Japonların boyun eğmesini sağlayabilecekti. Yarasalardan bahsediyorum. Canlı, nefes alan, memeli yarasalardan.

Sizi göremesem de kafanızın karıştığından eminim.

Savaşı kazanmak için yarasaları kullanma fikri, Lytle S. Adams adlı Pennsylvanialı bir diş doktorunun parlak buluşuydu. Anlayacağınız, Doktor Adams boş zamanlarını bir tür mucit olarak değerlendirirdi. En başarılı icadının savaşı kazanmakla hiçbir ilgisi yoktu. 1930'larda tasarladığı hava posta sistemi, uçakların postayı teslim almak için yere inmesini gereksiz kılmıştı. Ortağı Richard du Pont ile birlikte kurdukları Tri-State Havacılık şirketi, Federal Express'in 1930'lardaki karşılığıydı. Yıllar içinde, Tri-State Havacılık birçok isim değişikliği geçirdi. Sonunda da ismini muhtemelen duymuş olduğunuz dev bir kuruluşla dönüştü: US Airways.

Bir alçaklık olarak tarihe geçmiş olan 7 Aralık 1941 tarihin-

de, New Mexico'daki Carlsbad Mağaraları'nı ziyaretten dönen Adams, Japonların Pearl Harbor'ı bombaladığını arabasında öğrendi. Doktorun beynindeki sinirler derhal ateşlendi. Tutukluk yaptı demek daha doğru olur aslında. Aklına, Carlsbad Mağaraları'ndaki milyonlarca yarasa gelen doktor, savaşı bu şekilde kazanabilecekleri sonucuna vardı.

Bütün bunlar kulağa ne kadar saçma gelse de, Doktor Adams'ın kafasında her şey yerine oturmuştu. Önerdiği şey, esas olarak, bir milyonun üzerinde yarasanın üzerlerinde yangın bombalarıyla şafak vakti bir uçaktan Japonya üzerine bırakılmasıydı. Uçuştan önce sakinleştirilen yarasalar, yarı kış uykusu halinde sokulacaktı. Uçak hedefin üstüne geldiğinde yarasalar bırakılacak ve düşerken kendilerine gelen yarasalar her tarafa uçmaya başlayacaklardı. Gece yaratıkları oldukları için, kolayca yatabilen Japon binalarında buldukları her deliğe gireceklerdi. Yaklaşık on beş dakika sonra, zaman ayarlı bombalar şehrin dört bir yanında binlerce yangın başlatacaktı. Hiçbir şehir böyle bir felakete karşı hazırlıklı olamayacağı için, 'yarasa bombardımanına' maruz kalan her şehir alevlere teslim olacaktı.

Peki, aklınıza böyle çılgınca bir plan gelse ne yapardınız? Herhalde pek bir şey değil. Ancak, Adams'ın tanıdıkları vardı. Aynı zamanda havayoluyla posta sisteminin sahibiydi ve o sıralarda ABD'nin First Lady'si Eleanor Roosevelt'e birçok seyahatinde eşlik etmişti. Bu da Doktor Adams'ı, Başkan'a yaklaştırıyordu. FDR (*Franklin Delano Roosevelt*) koordinasyon danışmanına yazdığı bir notta "Bu adam deli değil" demişti. "Kulağa ne kadar olanaksız gelse de önerisini düşünmeye değer." FDR'nin desteğiyle -buna destek demek doğru olursa- yarasa bombası projesi, Ulusal Savunma Araştırmaları Komitesi ve Hava Kuvvetleri'ne gönderildi.

Bomba taşımaya uygun birçok tür yarasa vardı ama sayıları bu projeyi yürütmek için yeterli değildi. Tercih edilen yarasa tü-

rü, New Mexico ve Texas'taki mağaralarda sıkça rastlanan, kuyruksuz Meksika yarasaıydı. Başlangıç testleri, bu yarasaların en fazla on gram ağırlık taşıyabildiklerini göstermişti. Testlerin daha ileri aşamalarında, on beş ile on sekiz gram arasındaki ağırlıkları da kaldırmayı başardıkları anlaşıldı. Bu düşük yük kapasitesi, minyatürleştirme öncesi bir dönem için büyük bir sorundu. ABD ordusunun elindeki en ufak yangın bombası yaklaşık bir kilogram ağırlığındaydı! Bu bombayı bir yarasa sürüsü bile taşıyamazdı! Ayrıca, yarasaların uçakla çıkartılacakları yüksek irtifada yaşayıp yaşamayacakları da bilinmiyordu. Çok sayıda test yapılması gerektiği ortadaydı.

Bir sonraki yıl, tüm yarasaları incelemek üzere bir ekip oluşturuldu. Oldukça ilerleme kaydettiler ama ordudaki birçok yetkilinin anlam veremediği bu proje birkaç kez rafa kaldırılma tehlikesi atlattı. 'Adams Planı'nın sürebilmesi için doktorun sık sık Washington'a ziyaret yapması gerekiyordu. Doktor, bu seyahatlerden birinde, milyonlarca dolar değerindeki bir başka çok-gizli projenin kendi projesini gölgede bıraktığını öğrendi. Görüşmelerden sonra evine döndüğünde, bugüne dek duyduğum en unutulmaz açıklamalardan birini yaptı: "Evet! Biz burada savaşı kazandırması garanti olan yarasa bombaları üzerinde çalışıyoruz, onlarsa küçük atomlarıyla oynuyorlar. Ağlamak istiyorum."

Hükümet, atom bombası projesine çok fazla para harcadığı için, Doktor Adams'a fazla destek olamıyordu. Doktor masrafların büyük kısmını kendi cebinden karşılıyordu. (Maliye vergiler için peşine takıldığında, bu durum başını çok ağrıtacaktı. Devletin kendisine hiç geri ödemediği borcu kapatmak için evini satmak zorunda kalacaktı.)

Doktor, proje için önerdiği yarasa taşıyan kovanın bir örneğini hazırladı. Bir konvansiyonel hava bombasına benziyordu ama içinde, yarasaları tutmak için tasarlanmış, yumurta kabına

benzeyen yirmi altı tane bölmeden oluşan bir istif vardı. Toplamda, her yarasa bombası, 1040 tane yarasayı ve bir paraşütü uygun koşullarda taşıyabiliyordu. Metal plakadan kaplamalar, ünlü kadife sesli şarkıcı Bing Crosby ve pek ünlü biri olduğunu söyleyemeyeceğim erkek kardeşi Larry'nin sahibi olduğu Crosby Şirketi tarafından yapılmıştı.

Adams Planı'nda görevlendirilmiş baş kimyager Louis Feiser, minyatür bir bomba hazırlamaktan sorumluydu. 'Napalm' adını verdiği yeni bir yanıcı maddeyi kullanmayı tercih etmişti. (Bugün duyulmamış bir isim olmadığı muhakkak!) Bunu, yanabilir bir selüloit kabın içine yerleştirmişti. Böylece, toplam ağırlığı 17.5 grama indirmişti.

3 Mayıs 1943'te, California'daki Muroc Gölü'nde (artık bir Uzay Mekiği iniş alanı olarak kullanılıyor) yapılan ilk testler başarıya ulaşmadı, çünkü parçaların neredeyse hiçbiri hazır değildi. İkinci posta testler, 15 Mayıs 1943'te, New Mexico'da yeni inşa edilmiş Carlsbad Hava Kuvvetleri Merkezi'nde gerçekleştirildi. Üzerlerine sahte bombalar bağlanmış olan yarasalar uçaklardan atıldılar, paraşütleri açıldı ve kendilerine bir sığınak arayan yarasalar bulabildikleri her deliğe girdiler. Araştırmacılar, yarasaların üzerinde gerçek patlayıcılar olduğu takdirde binaların yanacağından emindi.

Feiser, testlerin fotoğraflarının çekiliyor olmasından faydalanmaya karar verdi. Altı tane sakinleştirilmiş yarasayı aldı ve üzerlerine gerçek bombalar yerleştirdi. Yarı kış uykusundaki yarasaların, bombalar patlayıp onları bin parçaya ayırana kadar hareketsiz duracaklarına inanmıştı. (Böyle bir zamanda hayvan haklarını umursamadıkları açık.) Ama yanlış.

İşte hikayenin bundan sonrası gerçekten şahane.

Çöl sıcaklığı ile kendilerine gelen yarasalar her yönde uçuşmaya başladılar. Birkaç dakika içinde, kontrol kulesi alevler içinde kaldı. Barakalar cehennem yerine döndü. Yangın binadan bina-

ya sıçrayarak bütün tesisi sardı. Projenin gizliliği nedeniyle, testler sürerken hiçbir itfaiyecinin merkeze sokulması söz konusu değildi. İtfaiye araçları geldiğinde, görevliler onları içeri bırakmadı. Elllerinden gelen tek şey, tüm tesisin kül oluşunu ve kara duman bulutlarının gökyüzünü kaplayışını uzaktan izlemektir.

Bu, hiç şüphesiz, Adams Planı ekibi için büyük bir utançtı. Ancak, yine de yarasa bombalarının işe yaradığını göstermişti. Altı yarasa tüm bir hava kuvvetleri merkezini küle çevirmeye yetiyorsa, bir milyon yarasanın tamamen kağıt malzemeden inşa edilmiş bir Japon şehrine neler yapabileceğini düşünün.

Fakat ordu hala ikna olmuş sayılmazdı. Adams Planı'na verilen destek geri çekildi ve proje suya düşmüş kabul edildi.

Gerçekten öyle miydi?

Anlaşılan şans yarasa ekibinden yanaydı, en azından bir süre daha. Kaderin oyunu olarak, Louis DeHaven adında bir deniz subayı, Carlsbad testleri sırasında ortaya çıkan felaketi izlemişti. Ordu gözlemcilerinden farklı olarak, DeHaven'ın üstlerine raporu son derece olumluydu. Bu tavsiye, Adams'ın etkili halkla ilişkiler kampanyasıyla birleşince, bu projenin umut vaat ettiğine donanmayı ikna etti. Ekim 1943'te projenin başına geçen Deniz Kuvvetleri, Adams Planı ismini de değiştirdi. Yeni isim, Proje X-Ray'di. Doktorun sadece ismi değil kendisi de ortada yoktu. Donanma onu sepetledi.

Yeni yarasa bombası testleri, 15 Aralık 1943'te, Utah'daki Dugway Deneme Alanı'nda başladı. Yerel inşaat metot ve malzemeleri kullanılarak taklit Alman ve Japon köyleri inşa edildi. Bir dizi kontrollü deney ile (iki itfaiye aracı hazır bekliyordu!) yarasa bombaları sınıandı. Donanmaya sunulan Ulusal Savunma Araştırmaları Komitesi raporunda şöyle diyordu: "X-Ray'in etkili bir plan olduğu sonucuna varılmıştır." Bir uçak dolusu yarasanın, yangın başlatmak konusunda, ABD cephanesinde bulunan tüm silahlardan daha etkili olabileceği görülmüştü.

Bu başarının ardından, Mayıs 1944'te geniş kapsamlı üretime geçilmesi emri verildi. Bir milyon adet yarası bombası üretilmesi planlanıyordu. Tam Adams'ın çılgınca rüyası gerçeğe dönüşmek üzereyken, 1945 Mart'ında, donanma projeyi durdurdu. Yirmi yedi ay ve araştırmalara harcanan yaklaşık iki milyon dolardan sonra, yarasalar havalanamadılar. Yarasaların neden savaşa gitmediğini hala kimse kesin olarak bilmiyor.

Fikir Doktor Adams'ın aklına düştüğünden beri geçen yıllar boyunca, elektronik bilimi minyatürleştirildi ve plastik patlayıcılar keşfedildi. Belki de yarası bombalarını yeniden ele almanın zamanı gelmiştir. Yarasaların bizim yerimize savaşmasını sağlayabilecekken, atom bombalarına ne gerek var?

BÖLÜM 5

**İNANILMAZ
KURTULUS
HİKAYELERİ**

TITANIC

VIOLET JESSOP'UN LANETİ

Titanic. Titanic. Titanic.

Bu gemiye dair her şey büyük. Büyük gemi. Büyük felaket. Büyük enkaz. Büyük film.

Sizi yaşananların detaylarıyla sıkmayacağım. Eminim birçok kez duymuşsunuzdur. Ayrıca, ben burada batmayan Violet Jessop'tan bahsetmek istiyorum.

Ne düşündüğünüzü biliyorum. Batmayan Molly Brown, değil miydi o? Elbette ama siz başka bir hikayeden bahsediyorsunuz. Molly tek bir deniz kazasından kurtuldu. Violet Jessop ise, her nasılsa, üç!

Önce, Violet'in yaşam öyküsüne bakalım ve bu felaketlerden nasıl zarar gördüğünü öğrenelim.

Violet, 2 Ekim 1887'de, ailesi Dublin'den Arjantin'e göç ettikten kısa süre sonra doğmuştu. On sekiz yaşına geldiğinde babası öldü ve annesi de taşı tarağı toplayıp Avrupa'ya geri dönmeye karar verdi.

Violet, yirmi bir yaşına geldiğinde, hangi mesleği seçmek istediğine karar vermişti. Hostes olmak istiyordu. Hayır, bir uçak hostesi değil; büyük bir geminin kamarotu. Kamarot, zengin insanların kaprisleriyle uğraşan kamara hizmetçileri için uydurulmuş şık bir isimdi.

İlk yolculuğu, 28 Ekim 1908'de denize açılan Royal Mail'in *Orinoco*'sunda başladı. 28 Eylül 1910'da, White Star Hattı'na geçti ve *Majestic* adlı gemiye bindi.

White Star, sermayedar J.P. Morgan'ın büyük mali yardımı sonucunda, tüm zamanların en büyük gemilerini inşa etme projesine başlamıştı. Üç tane kardeş gemi yapılacaktı: *Olympic*, *Titanic* ve *Gigantic*.

En büyük gemiler için, en iyi ekibe ihtiyaç vardı. Şirketin hatlarında çalışan her gemiden en iyiler özenle seçildi. Violet Jessop seçilmiş olanlardan biriydi. Genç, çalışkan ve çekiciydi.

Denize açılan ilk gemi *Olympic* oldu. O zamana kadar İngiliz bayrağını taşımış en büyük ve en iyi gemiydi. Violet Jessop da birinci sınıf bölümünde kamarot olarak görev yapıyordu.

Olympic'in ilk seferleri olaysız geçti. Ancak, beşinci yolculuk aynı ölçüde şanslı değildi. 20 Eylül 1911'de, Kaptan E.J. Smith'in (evet, battığında *Titanic*'e komuta eden aynı kaptan) yönetimi altındaki *Olympic*, küçük İngiliz kruvazörü HMS Hawke ile çarpıştı. Hawke, *Olympic*'in omurgasına doğru, su düzeyinin altında on iki metre uzunluğunda derin bir yarık açtı. Her iki gemi güçlükle limana ulaştı. *Olympic*'in acil tamirata sebebiyle, *Titanic*'in tamamlanması yaklaşık bir ay gecikti.

Eee? Ne olmuş ki, diyebilirsiniz. Ama öykümüz daha bitmedi. Okumaya devam edin...

White Star'ın kıymetli bir çalışanı olan Violet, yeni denize açılan *Titanic*'e transfer edildi.

Bu gemide başına neler geleceğini hepimiz biliyoruz sanırım.

Evet, *Titanic* 15 Nisan 1912 tarihinde Kuzey Atlantik'in dibini boyladığında, Violet de bahtsız gemideydi. *Titanic* heybetli buzdağına çarpıp okyanusun dibine doğru inişine başladığında, odasında kitap okuyor ve uyukluyordu. Görevlilerden biri olduğu için, tüm yolcular tahliye edilene kadar cankurtaran san-

dallarından birine binmeyi düşünmüyordu. Birkaç kilometre ötede başka bir geminin (büyük ihtimalle, motoru ve telsizi kapalı duran *Californian*) ışıkları gözüküyordu ve herkes bu geminin gelip kendilerini kurtarmasını bekliyordu.

Görevliler, dil sorunu sebebiyle, göçmen kadınları sandallara bindirmekte zorlanıyorlardı. Bir görevli, diğer kadınlara örnek oluşturması için cankurtaran sandallarından birine binmesini istediğinde, Violet arka tarafta bekliyordu. Violet sandala bindi, kucağına bir bebek verildi ve diğerleri de onu izledi. Sandal suya indirildi. Violet, geride bıraktıkları insanların büyük ihtimalle öldüklerini ancak ertesi gün Atlantik'in ortasında beklerken anladı.

Violet'in cankurtaran sandalı, kurtarma çalışmalarına yardım etmek için Akdeniz güzergahından dönen *Carpathia* tarafından kurtarılan son sandaldı. *Carpathia*, kurtulanlar ve cesetlerle birlikte New York'a döndü. Violet kimseyle konuşmama kararı aldı ve ilk gemiyle İngiltere'ye dönmeyi bekledi.

Titanic'in batışının ardından, Olympic de altı ay sürecek düzenlemeler için limana geri çekildi. Bazı yapısal değişiklikler yapıldı ve cankurtaran sandallarının sayısı artırıldı. Geminin yeniden elden geçirilmesi tamamlandığında, Violet yeniden görev aldığı *Olympic*'te denize açıldı. Birinci Dünya Savaşı patlak verene dek gemide kaldı. Savaşta faydalı olmak istediğinden, hemşire olarak Gönüllü Yardım Müfrezesi'ne katıldı.

Bu sırada, büyük kardeş gemilerden üçüncüsü olan *Gigantic* için (Allah'tan sadece üç tane yapıldı) çalışmalar başlamıştı. *Gigantic* ismi çok fazla *Titanic*'i çağrıştırdığından, isim *Brittanic* olarak değiştirildi. Daha sonra, 13 Kasım 1915'te, *Brittanic*'e resmen el koyan İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı gemiyi bir yüzer hastane olarak tamamladı. Gemi ilk yolculuğuna 23 Aralık 1915 tarihinde başladı.

21 Kasım 1916'da Napoli'den yola çıkan *Brittanic*, altıncı yolculuğuna Ege Denizi'nde başladı.

Ve bilin bakalım ne oldu? Violet Jessop da hemşire olarak gemide görevliydi. Yeni bir trajedinin yaklaşmakta olduğunu düşünüyorsanız, kesinlikle haklısınız.

Violet, yemek salonunda hasta bir kadına kahvaltısını hazırlarken, kulakları sağır eden, boğuk bir ses duydu ve geminin sarsıldığını hissetti. Gemi bir Alman mayınına çarpmıştı ve batmaya başladı.

Herkes cankurtaran sandallarına!

Kamarasına dönen Violet, en değerli eşyalarını önlüğünün ceplerine doldurdu. Sonra da dört numaralı cankurtaran sandalına bindi.

Geminin kaptanı, son bir çabayla daha sığ sulara ulaşmak için motorları yeniden çalıştırdı. Kaptanın farkında olmadığı şey, cankurtaran sandallarının o sırada indirilmekte olduğuydu. Motorlar çalışınca oluşan girdap sandalları *Brittanic*'in devasa pervanelerine doğru çekti. En usta kürekçi bile böylesine güçlü bir akıntıyla başa çıkamazdı.

İçinde bulunduğu sandalın suya inmesinden birkaç dakika sonra, Violet herkesin denize atlamakta olduğunu fark etti. Arkasını dönünce, devasa pervanelerin önlerine çıkan her şeyi parçaladıklarını gördü.

Violet'in de atlamaktan başka şansı yoktu. Ancak, ne yazık ki, yüzme bilmiyordu. Ayrıca, paltosunu cankurtaran yeleğinin altına giymek gibi bir hata yapmıştı. Bu yüzden, suyla dolduğunda paltosunu çıkarmayı başaramadı.

Suya daldı. (Violet'ten bahsediyorum.)

Ancak batmayan vücudu yavaşça yüzeye çıktı.

Küüüt!

Violet'in kafası sert bir şeye, muhtemelen sandalın kışına çarpmıştı. Sonra ikinci kez çarptı ve üçüncü kez.

Violet kurtulabilecek miydi? Hiç şüpheniz olmasın. Burada batmayan Violet Jessop'tan bahsettiğimizi unutmayın!

Violet'in burnu, dalgalı suyun ancak üstüne çıkabiliyordu. Gözlerini açtığı anda, yanında yüzen bir başka cankurtaran yeleğini fark etti. Suyun üzerinde kalabilmek için buna tutundu. Bundan sonra gördüğü ilk şey, yarılmış ve beyni dışarı taşmış bir kafatasıydı. Vücut parçaları ve geminin kalıntıları etrafında yüzüyordu. Tüyler ürpertici bir görüntü.

Biraz ötede, *Brittanic*'in suyun dibine batışını görebiliyordu. Daha bir yaşında bile olmayan gemi, elli beş dakikada batmıştı. 1976 yılında Jacques Cousteau tarafından bulunana kadar gemiyi bir daha gören olmadı.

Kısa bir süre sonra, *Brittanic*'in deniz motorlarından biri Violet'i kurtarmaya geldi. Hasar mı? Violet'in bacağında derin bir yarak vardı. Yıllar sonra bir diş röntgeni çektiğinde, kafatasının ciddi bir şekilde kırıldığı anlaşılabilecekti ama o an bunu gösteren hiçbir işaret yoktu.

Başkaları onun kadar şanslı değildi. Sadece yirmi sekiz kişi ölmüş olmasına rağmen, birçok kişi ciddi yaralar almış hatta kimileri kollarını, bacaklarını kaybetmişti. Neyse ki, *Brittanic*'te o sırada hiç yaralı hasta yoktu. Aksi takdirde ölüm oranı *Titanic*'e eşdeğer olabilirdi.

Herhalde Violet elinde diş fırçasıyla kurtarılan tek *Brittanic* yolcusuydu. Gemi batmaya başladığında kamarasına gidip diş fırçasını alması gerektiğini, dört yıl önceki *Titanic* kazasından öğrenmişti.

Savaştan sonra, kamarot olarak çalışmaya devam etti. 1950 yılında, denizlerde geçirdiği kırk iki yılın ardından emekli oldu. 1971 Mayıs'ında vefat etti. Ölümünden sonra, 1934 yılına ait el yazmaları yeğenleri tarafından bulundu. 1997 yılında *Titanic Kazazedesi* adı altında yayınlandılar. Bu el yazmaları olmasaydı, öyküsünün bütünüyle gün ışığına çıkması mümkün olmayacaktı.

İşte hepsi bu. Violet Jessop sadece zamanının en büyük gemilerinde görev yapma ayrıcalığına kavuşmamıştı; aynı zamanda üç bahtsız kardeş gemiden de kurtulmuş tek kadın olma şerefine ulaşmıştı.

Violet Jessop çok şanslı bir bayandı. Ama bu gemilerin diğer yolcuları için de bir lanetti. Benimle aynı gemide olduğunu bilsem herhalde rahat uyuyamazdım.

POON LIM

KURTULMAYI NASIL BAŞARDI?

İnsanlar bir dünya rekoru kırabilmek için her türlü tuhaf şeyi yapabiliyorlar.

Dünyanın en büyük pizzası. En uzun tımak. Dişleriyle bir treni çekebilen adam. En gürültülü rock konseri. Vesaire, vesaire...

Yine de kimsenin kırmak istemeyeceğinden emin olduğum bir dünya rekoru daha var.

Rekoru elinde tutan kişi Poon Lim adlı bir adam. Atlantik okyanusunun güneyinde, bir cankurtaran botunun içinde tam 133 gün boyunca hayatta kalmayı başardı.

Öncelikle Poon hakkında biraz bilgi. Çin'in güney kıyısı açıklarındaki Hainan Adası'nda doğdu. Yirmi beş yaşına geldiğinde, İngiliz Ticaret Filosu'nun yardımcı kamarotu olarak *S. S. Benlomond*'da çalışmaya başladı. Güney Afrika'daki Cape Town'dan yola çıkıp Güney Amerika'daki Alman Ginesi'ne (Surinam) giden geminin elli beş kişilik ekibinin parçasıydı.

Şu ana kadar anlattıklarımdaya olağandışı bir şey yok, bütün bunların İkinci Dünya Savaşı'nın en civcivli günlerinde geçiyor olması haricinde. Atlantik okyanusu Alman Nazi denizaltıları kaynıyordu. Kaçınılmaz olarak, 23 Kasım 1942 tarihinde, bir denizaltı *Benlomond*'u Brezilya'nın kuzey kıyısı açıklarında tespit etti ve üzerine bir torpido gönderdi.

Boom! Tam isabet! Yıllar sonra ‘Amiral Battı’ oynayanlar ‘Denizaltımı batırdın’ diye ağlayacaklardı.

Gemi hızla battığı için, Poon Lim ve diğerleri suya atladılar. Poon Lim’in üzerinde cankurtaran yeleği vardı ve batmakta olan gemiden yüzerek uzaklaştı. Islanan giysileri onu yavaşlattığı için, üzerindeki çıkarması gerekti. Bu akıllıca bir hareketti çünkü kazanları patlayan gemi suyun dibine gömüldü, bir daha görülmemek üzere.

Şimdi, zavallı Poon’un yerinde olduğunuzu düşünün bir. Atlantik Okyanusu’nun ortasında, cankurtaran sandalınız da olmadan başınızı suyun üzerinde tutmaya çalışıyorsunuz. Her yer karanlık, siz çırılçıplaksınız ve dört tarafınız uçsuz bucaksız deniz. Ne yapardınız?

Herhalde elinizden sadece bir mucize için dua etmek gelirdi.

Poon Lim’in mucizesi gerçek oldu. Yani, bir bakıma.

Poon, bir şişme bota rastlamak umuduyla suyu tarıyordu. Her dalgayla kendini suyun üzerinde yükselterek ilerlerde bir şey olup olmadığına bakıyordu.

Önce, içinde beş adam olan bir cankurtaran botu gördü. Bir Alman denizaltısı tarafından alındılar ama birkaç dakika sonra yeniden botlarına döndüler. Denizaltı ekibinden biri, suyun içinde mücadele eden Lim’i gördü. Yardım etmek yerine, silahını o yöne çevirip ateş ediyormuş gibi yaptı ve onu kaderine terk etti. Lim, dalışa geçen denizaltının doğruca cankurtaran botunun üzerine gittiğini anladı. Halk arasındaki deyişle, adamları biçip geçtiler. Lim’in bu konudaki şüpheleri kurtarıldığında doğrulanmış oldu (ve bu çok ama çok uzun vakit alacaktı) çünkü adamların hiçbirini kurtarılmamıştı.

Ama durun!

Poon Lim hala Atlantik’te çıplak bir şekilde yüzüyordu!

İki saat daha sürüklendikten sonra, yüz metre kadar ilerde bir cankurtaran botuna rastladı. Tabii ki ona doğru yüzdü ve içine atladı.

İki metre kare genişliğindeki bu bot, etrafında kereste bir çerçeve olan altı tane su geçirmez silindirden oluşuyordu. Ortadaki bir boşluğun iki yanında da birer metreden toplam iki metre uzunluğunda tahta çıkıntılar vardı. Botta kırk beş litrelik bir su deposu, bir miktar işaret fişeği ve bir el feneri vardı. Ayrıca bir kilo çikolata, beş teneke suyu alınmış süt, bir çuval arpa şekeri, bir şişe ıhlamur suyu ve bir kutu çok sert bisküvi buldu. Kabul edelim ki botun lüks bir gemi olduğunu söylemek mümkün değil ve kurtulmak için bu yiyeceklerin depolanmasının gerekli olduğuna kanaat getirmiş kişi gerçekten aklını kaçırmış olmalı. Lim, kahvaltı ve akşam yemeğinde birkaç yudum su ve ikişer bisküvi ile kendini sınırladığı takdirde en azından bir ay boyunca hayatta kalabileceğini hesapladı.

Başlangıçta, Poon Lim'in umudu vardı. Birkaç kez neredeyse kurtarılıyordu. Çetin sınavın yedinci gününde, geçmekte olan bir geminin dikkatini çekebilmek için çılgınca çabaladı. Mürettebat kendisini fark etsin diye işaret fişeklerinden birini yaktı. Onu fark ettiler de ama Çinli olduğunu görünce ölüme terk ettiler. Evet, geminin tek yaptığı bu oldu; geçip gitti. (Neden Barry Manilow'un 'Biz farklı yönlere giden iki ayrı gemiyiz' şarkısını söylediğini duyar gibi oluyorum?)

Daha sonra altı veya yedi devriye uçağının üzerinden geçtiğini fark etti. İşaret fişeği kalmadığı için, dikkatlerini çekebilmesi zordu. Yine de bir şekilde bunu başardı. Etrafında dönen bir uçak, yeri işaretlemek için bir teneke yağ kutusu bıraktı ve uzaklaştı. O gece şiddetli bir fırtına çıkınca Lim de uzaklara sürüklendi haliyle. Uçaklar onu aramak için geri dönmediler.

Poon Lim, daha uzun süre denizde kalacağını anlamıştı. Pes edip ölmeyi de seçebilirdi ama bunun yerine becerilerini ve sıırlı imkanlarını kullanarak hayatta kalmaya karar verdi.

Botta bulunan iki geniş çuval bezini, kendisini kızgın güneş ışınlarından koruyacak bir çatı olarak kullandı. Çıplak olduğunu

unutmayın. Çadır bezini, yağmur suyunu toplayacak şekilde biçimlendirdi ve topladığı suyu kırk beş litrelik deponun içinde biriktirdi. El fenerini parçalayıp, içindeki zembereği bir balık oltası olarak kullandı. Botu bir arada tutan çivilerden bazılarını dişleriyle söküp (Aa!) başka oltalar yapmakta kullandı. Daha sonra, sıkı kenevir ipini kullanarak kaba bir balık ağı hazırladı. Botta oluşan midyeleri de yem olarak kullandı.

Her şey yolunda gittiği takdirde, hayatta kalmak için gerekli teçhizata sahipti. Artık tek yapması gereken bir şeyler yakalamaktı.

Yakaladığı ilk balığı, içinde kalan bisküvileri tuttuğu teneke kutuyla ikiye böldü. Balığın yarısını yedi, diğer yarısını ise bir sonraki öğününü avlarken yem olarak kullanmak amacıyla ayırdı. Balık tutup, bunları kendi kurduğu ipin üzerinde kurutmayı sürdürdü. Kurutulmuş balık hazırlıyordu.

Balık avlama denemelerinin birinde, işler hesapladığı gibi yürümedi. Ağa takılan balık bir köpekbalığıydı. Elbette Jaws gibi bir şey değildi ama bir metre kadardı ve aynı ölçüde korkutucuydu. Köpekbalığını botun içine çekti. Hayvanın saldıracağını düşünerek, kollarını çuval beziyle kaplamıştı. Köpekbalığı bota girdikten sonra gerçekten de saldırdı. Poon Lim kısmen dolu su bidonuyla kafasını ezerek öldürdüğü köpekbalığının içini açtı ve iç organlarındaki kanı emdi.

Bir süre sonra, gökyüzünde martıların uçuşunu fark etti. Bu yüzden, karaya yaklaştığını düşündü ama sizin de bildiğiniz gibi daha haftalarca sürüklenmeye devam edecekti. Balık stoku azalmaya başladığında, Klim kuşlardan birini yakalamaya karar verdi. Denizden topladığı yosunla bir kuş yuvası yaptı. Ölü balıklardan bazılarını yuvanın yanına koyarak kuşları çekebileceğini düşündü. Şanssız bir kuş, balık yemek için indiğinde, Poon Lim onu yakaladı. Kuş onu biraz tartakladı ama mücadeleyi kazanan Lim oldu.

Sonunda kara göründü. Artık güvende miydi? Elbette hayır. Amazon ormanlarının açığında ilerliyordu. Bu bölge, herhangi bir insanın yürüyerek geçmesi için fazla zorluydu. Ayrıca dev yılanlara ve başka yırtıcı hayvanlara yem olma riski vardı. Elindeki en iyi silah, teneke kaptan yaptığı kör bıçak olduğundan, Lim botla ilerlemeye devam etmenin en doğrusu olacağına karar verdi.

Botuyla yola devam etti.

5 Nisan 1943'te (yalnız geçen 130 günün sonunda) ufukta bir balıkçı teknesi göründü. İşaretini fark eden tekne ona doğru geldi. Balıkçı teknesindeki üç Portekizli denizci Lim'i gemilerine aldılar. Lim, bir şekilde güçlü Amazon Nehri'nin ağzına kadar gelmişti. Ona ikram edilen su ve fasulyeyi büyük minnettarlıkla kabul ettiğinden şüpheniz olmasın. Ancak, Lim'i hemen limana götürmediler. Zavallı Poon Lim, balık avının sona ermesini beklemek zorunda kaldı. Böylece, karaya ulaşması üç gün daha gecikti. Onu, Brezilya'daki, Belem adlı bir İngiliz sömürgesine götürdüler.

Yolculuğun izlerini silmek için dört hafta boyunca hastanede tedavi gördü. Aslında vücudu iyi durumdaydı. Sadece on beş kilo kaybetmişti. Pek iştahı yoktu ve uzun süre sadece süt içebildi. Bacakları güçsüzleşmişti ama yardım olmadan yürüyebiliyordu. Tabii, güzelce de bronzlaşmıştı!

İngiliz konsolosu, Miami ve New York üzerinden İngiltere'ye dönmesini ayarladı. Miami'de olduğu sırada, Çince tercüman aracılığıyla kurtuluş hikayesini anlattı. ABD Deniz Kuvvetleri, hayatta kalma başarısından o kadar etkilenmişti ki, yaşadıklarını yeniden canlandıran kısa metrajlı bir belgesel film bile hazırladılar. Bu filmi eğitim amaçlı kullanıyorlardı ama Poon Lim donanmaya katılmak istediğinde, düz taban olduğu için geri çevrildi! Herhalde Deniz Kuvvetleri'nin bürokratları, denizde yaşamak için öngördükleri asgari gereklilikleri karşılayamayacağına düşünmüşlerdi.

16 Temmuz 1943 tarihinde, New York'ta bulunduğu sırada, İngiliz İmparatorluk Madalyası ile ödüllendirildiğini öğrendi. Savaş kahramanları için verilen en önemli sivil nişan olan bu madalyayı bizzat Kral VI. George'dan almak üzere yeniden İngiltere'ye davet ediliyordu.

Çalıştığı şirket, elbette böyle bir reklam fırsatını kaçıramazdı. Ben Yolcu Gemisi Şirketi, ona ünlü şirket hediyesini takdim etti: Doğru tahmin ettiniz, altın bir saat!

Poon Lim, savaş sona erdiğinde Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmeye karar verdi. Ne yazık ki, 105 kişilik Çinli göçmen kontenjanı dolmuştu ve vatandaşlık başvurusu kabul edilmedi.

Ama o ünlü bir savaş kahramanıydı, düz taban olsa da. Başkan Harry Truman'ın 27 Temmuz 1949'da imzaladığı 178 numaralı Özel Yasa ile "Poon Lim'in ABD'ye kabulüne ve kendisine kalıcı oturma hakkı verilmesine" olanak sağlandı.

Poon Lim'e, bir cankurtaran botuyla denizde en uzun süre hayatta kalma rekorunun kendisine ait olduğu söylendiğinde, sakince "Umarım kimse bu rekoru yeniden kırmak zorunda kalmaz" yanıtını verdi.

Bence de.

PELEE DAĞI

BİR SEÇİM NASIL TÜM SEÇMENLERİ ÖLDÜRDÜ?

Politikacılar seçim kazanmak için her şeyi yaparlar; hatta tüm seçmenlerini öldürmeyi bile göze alırlar! 1902 yılında, Martinique'teki güzel kent St. Pierre'de böyle bir vaka yaşandı.

Benim gibi zamanında coğrafya derslerine yeterli ilgiyi göstermemişseniz ve bu adanın yerini bilmiyorsanız, sizi atlas karıştırma zahmetinden kurtarayım. Martinique, Karayip Denizi'nde, Venezüella'nın yaklaşık altı yüz kilometre kuzey doğusunda bir adadır.

Bu arada, Kolomb Amerika'yı hiç keşfetmemiş olabilir ama tarihçiler onun bu küçük adayı 1502 yılında keşfetmiş olduğuna eminler. (İki soru: 1- İnsanların zaten yaşamakta olduğu bir adayı nasıl keşfetmiş olabilirsiniz? ve 2- Kolomb Tanrının unuttuğu minicik bir adaya rastlarken nasıl olur da koca bir kıtayı bulamaz?)

Öykümüze dönelim:

Adanın her iki bölgesinden de Fransa için bir temsilci seçmek üzere, 10 Mayıs 1902 tarihinde sandık başına gidildi. Seçim sonuçlarının adadaki güç dengelerini değiştirmesi ihtimali oldukça yüksekti.

Bir köşede, adadaki beyaz üstünlüğünü temsil eden ve yüz yıllardır iktidarda bulunan İlerici Parti; karşı köşede, Martini-

que'in siyah ve melez çoğunluğunu temsil eden, yeni kurulmuş Radikal Parti. Üç yıl önceki 1899 seçimlerinde, Amèdee Knight adlı siyah bir adam senatör seçilmişti. İlerici Parti, başka hiçbir siyahın siyasi bir mevkie çıkamamasını sağlamaya kararlıydı. Zengin ile yoksul, siyah ile beyaz arasındaki çekişme kızışıyordu.

Ancak, adanın üzerinde kurulduğu dev Pelée Dağı ortalığı daha da ısıtacaktı.

Nisan başlarında, Pelée Dağı gümbürdemeye başladı. Yanardağ ağzından kül bulutları ve zehirli gazlar püskürtmeye başladı. St. Pierre'in dar sokakları ince kül tabakalarının altına gömülmeye başladı.

Halk endişeliydi ama kimse Vali Mouttet kadar endişeli olamazdı. Yedi ay önce Fransız hükümeti tarafından atanmıştı ve temsilcilerin her ikisi de Radikal Parti'den seçilirse, bu onun için büyük utanç kaynağı olacaktı. Başa baş geçmesi muhtemel seçimi yönlendirmek için elinden geleni yapıyordu. İhtiyacı olan son şey insanların panik halinde adayı terk etmesiydi. Sadece beyaz azınlığın göç etmeye yetecek kadar parası olduğunun farkındaydı. Onlar da giderse, İlerici Parti seçimi kaybederdi. Adayı terk etmelerini engellemek için bir şeyler yapması şarttı.

Adanın en büyük gazetesi *Les Colonies*'i, volkanın tehlike unsuru olmadığına ve giderek büyüyen panik ortamından Radikal Parti'nin sorumlu olduğuna dair haberler yayımlamaya ikna etti. Gazete, yıllar boyunca her konuda iktidarı desteklemişti ve bu da bir istisna değildi. Mouttet, gazetenin editörü Andreas Hurard'ı, Pelée'nin tehlike içerdiğine dair her türlü düşüncüyü göz ardı etmesi için ikna etti. Hurard'ın, valinin ricasını kabul etmekten başka şansı yoktu, çünkü Mouttet gazetenin reklam gelirlerinin büyük ölçüde düşmesini sağlayabilecek konumdaydı.

3 Mayıs'ta volkanda meydana gelen yarık sonucunda, kül ve

çamur bir dağ köyünü yok etti ve St. Pierre'in içinden geçen nehir boyunca yol almaya başladı. Amerikan elçisi, Washington'u tehlikeden haberdar etmek için bir telgraf çekti. Fakat telgrafı durduran Mouttet, patlamaların yatıştığını ve tehlikenin sona erdiğini belirten kendi mesajını yolladı.

Ne yazık ki gerçek böyle değildi. Kül yağmaya devam etti ve tüm şehirdeki çatılar yıkıldı. Volkana yakın bölgelerde yaşayan yüzlerce insan patlamalar sonucunda öldü. Kurtulanlar St. Pierre'e kaçınca, kentin nüfusu 30 bine fırladı. Şehir sakinleri adayı terk etmek istediler ama Mouttet bunun gerçekleşmesine izin veremezdi. Vali, St. Pierre halkının adayı terk etmesini engelleyen emirler vermişti.

Tesadüfen, 7 Mayıs tarihinde de yakındaki St. Vincent adasındaki Soufrière volkanı patladı ve yaklaşık iki bin kişinin ölümüne yol açtı. Soufrière'in patlaması St. Pierre halkını biraz rahatlattı; bu patlamanın kendi volkanlarındaki basıncın azalmasını sağlayacağını düşündüler.

Aynı gece, vali ve karısı St. Pierre'i ziyaret edip Bağımsızlık Oteli'nde konakladılar. Halkın güvenini tazelemek amacıyla kente gelmişlerdi. Durumun ne kadar kötü olduğunu gözleriyle görünce, şehri boşaltmanın vaktinin geldiğine karar verdi. Açıklamayı yapmak için, ertesi gün katedralde gerçekleşecek Ekmek ve Şarap Ayini'nin bitişini beklemeyi uygun gördü. Ne yazık ki Mouttet tahliye emirlerini asla veremeyecekti. Ertesi sabah 07: 59'da, Pelée Dağı'nda patlamalar duyulmaya başlandı.

Bu, sonun başlangıcıydı.

Volkan, büyük ve siyah bir duman püskürttü. Kabaran dumanın içinde şimşekler çaktı. Daha da kötüsü, volkanik gaz ve parçalardan oluşan yakıcı bir çığ dağdan aşağı inmeye başladı. Teknik ismi *nuee ardente* olan bu ateşten bulut, yokuş aşağı St. Pierre'e doğru ilerledi.

Sıcaklığı yedi yüz dereceyi aşan çığ, saatte yüz kilometrenin üstünde bir hızla ilerliyordu.

Dünyanın kentten duyduğu son söz, St. Pierre telgraf operatörünün Fort-De-France operatörüne saat 08:02’de çektiği “Gidin” mesajıydı. Sadece bir dakika sonra, *Pouyer-Quertier* gemisindeki bir telsiz operatörü şu mesajı çekti: “Pelée patlaması sonucu St. Pierre yok oldu. Yardım gönderin.”

St. Pierre saniyeler içinde alevler içinde kaldı. Uzaktan, yanmakta olan insanların alev topundan kaçıp kendilerini denize atarak kurtulmaya çalıştıkları görülebiliyordu. Kavrulmuş etleri, suya girdikleri an cızırıyordu. Limana ve ticaret gemilerine akan alev duvarı, suya yayılarak, oraya kadar kaçmayı başaramış olanları da öldürüyordu.

Kurtarma ekipleri geç kaldılar. Uzaktaki gemiler patlamanın Soufrière’de gerçekleştiğini sandıkları için Martinique’i es geçtiler. İngiltere, Japonya, Almanya ve ABD deniz kuvvetleri, tüm yardımları St. Vincent’e gönderdiler. St. Pierre’deki durumun daha beter olduğunun farkında değillerdi.

Elbette, kurtarma ekiplerinin de pek bir faydası olmazdı. Felaket, yirminci yüzyılın en büyük ve son iki bin yılın ise en büyük üçüncü patlamasıydı.

Vali Mouttet ve eşi de dahil olmak üzere, otuz bin kişinin tamamının canlı canlı yandığı tahmin ediliyordu. Ölülerin çoğu çıplak halde bulundu. Giysileri üstlerinde buharlaşmıştı adeta. Isı o kadar yüksekti ki her türlü cam ve çelik bile erimişti. Şehir tamamen yok olmuştu.

Kurtarma ekipleri arama çalışmalarına başladıklarında, kurtulmayı başarmış üç kişiye ulaştılar. Bir ev kadını olan Yvette Montferrier, şehrin bir buçuk kilometre dışında, bir hendeğe sığınarak kurtulmuştu. Kötü bir şekilde haşlanmıştı ve birkaç saat ya da günden daha fazla yaşayıp yaşayamadığını bilmiyoruz.

Yirmi sekiz yaşında bir ayakkabı tamircisi olan Lèon Compère-Lèandre, şehrin rıhtıma yakın varoşlarındaydı. Patlamadan önce, sığınmacılar evini işgal etmiş ve çıkmayı reddetmişlerdi.

Onlarla tartışmak yerine evinin bodrumuna sığınan Compère-Lèandre, her şey bittikten sonra yukarı çıktığında, evinin yok olduğunu ve tüm sığınmacıların da öldüğünü gördü. Kolları, bacakları ve göğsü yanıklar sebebiyle kanadığı ve acı verdiği halde, Fort-De-France'a giden ana yol olan beş kilometre ötedeki 'Le Trace'a ulaşmayı başarmıştı. Kurtarma ekipleri tarafından hastaneye götürüldü ve tedavi edildi. 1936 yılına dek yaşadı.

Bu öykünün son sürprizi ise, bir yeraltı hapisane hücresinde bulunan, on dokuz yaşındaki Auguste Ciparis. Kötü bir şekilde yanmıştı, hücresi molozla dolmuştu ve üç gün boyunca kurtarma ekiplerinin gelmesini beklemişti.

Peki neden oradaydı?

Ciparis'in, beyaz bir Fransız'ı öldürmek suçundan ölüm cezasına çarptırılmış bir siyah olduğu anlaşılıyor. 8 Mayıs Salı günü asılacaktı, yani, patlama günü! Elbette, cellatları onu götürmeye asla gelmediler. Kaderin bir cilvesi olarak, ölenler Ciparis'i ölüme mahkum edenlerin de aralarında bulunduğu otuz bin kişi olmuştu. Şehrin içinde kurtulmayı başaran tek kişi, bir idam mahkumuydu.

Bundan daha traji-komik bir durumla karşılaşamazsınız.

Ciparis'in cezası hafifletildi. Daha sonra öğrenildiğine göre, seçimi garantilemek isteyen vali de son bir çaba olarak adam için af çıkartacaktı. Ciparis yaşamının geri kalanında Barnum & Bailey Sirki'nde gösteri yaparak geçindi. Gösterisi ne miydi? Günlerce hücresinin bir kopyasında kalmak. Ciparis, 1929 yılında öldü.

BÖLÜM 6

AY

İNANMIYORUM!

NIAGARA ŞEHALESİ -BÖLÜM I

ŞEHALENİN KURUDUĞU GÜN

Eğer Niagara Şelalesi'ne hiç gitmediyseniz, olağanüstü bir manzarayı kaçırmışsınız demektir. Şelalenin kuvvetini, hiddetini ve eşsiz güzelliğini anlatmaya kelimeler yetmez. Suyun bir kısmı Niagara Nehri üzerindeki büyük hidroelektrik santrallerine yönlendirilmeden önce, dakikada 350 milyon litrenin üzerinde suyun yaklaşık 58 metrelik yükseklikten aşağı aktığı tahmin ediliyordu. Evdeki duş gibi bir şey değil kuşkusuz.

Eğer balayı, tatil veya herhangi bir sebepten dolayı Niagara Şelalesi'ne bir seyahat planlıyorsanız, şelelede su olmasını umut edersiniz. Ne de olsa kuru bir şelele yüksek bir kayalıktan başka bir şey değildir ve bunun da hiçbir özel tarafı yoktur.

Amerikan Şelalesi'nin, askeri mühendisler tarafından, 1969 yılında, nehre bir set kurularak kapatıldığını duymuşsunuzdur. Ancak şelele bütünüyle durdurulmamıştı; su, Horseshoe Şelalesi'ne ve elektrik santrallerine yönlendirilmişti.

Benim burada bahsedeceğim ise, 29 Mart 1848 tarihinde şelalenin kuruduğu gün meydana gelen bir dizi tuhaf olay. O günlerde kuraklık falan da yoktu.

Peki ne olmuştu?

28 Mart gecesi, şelalenin gürültüsüne alışmış bölge sakinlerinin alışılmamış bir sessizlik sonucunda uyandıkları anlaşıyor. Kudretli Niagara susmuştu. Sanırım bu tren yolu çevresinde ya-

şamak gibi bir şey; bir süre sonra gürültüyü fark etmez hale geliyorsunuz ama ses kesildiğinde yadırgıyorsunuz. (En azından annemin iddiası bu; çocukken ne zaman büyükannemlerin evinde kalsam, tren yüzünden bütün gece uyuyamazdım.)

Yüzlerce insan evlerinden çıkıp ne olduğunu anlamaya çalıştılar. Şaleleden geriye birkaç küçük su akıntısı kaldığını gördüler. Herkes evlerine çekildiği sırada suyun normal seviyesinde olduğuna emindiler.

Kimse ne olup bittiğini bilmiyordu. Nasıl olsa kimsenin bir uçağa atlayıp ırmağın yukarı kısımlarının ne durumda olduğuna bakma şansı yoktu. Birilerini aramak için telefon da yoktu. Ve elbette, televizyon ya da radyo gibi lükslere de sahip değillerdi.

Bir başka deyişle, ne olup bittiği hakkında kimsenin en ufak bir fikri yoktu.

Kimileri bunun dünyanın sonu, kutsal kitapların bahsettiği mahşer günü olduğu sonucunu çıkardı. Bölgedeki kiliselere doluşup, her şeyin yoluna girmesi için dua ettiler.

Kimileriye biraz para kazanmaya karar verdi. Nehir yatağı ilk kez ortaya çıktığı için, hatıra avcıları işe koyuldu. Bir sürü ıvır zıvır buldular; daha çok 1812 Savaşı'ndan kalma eski silahlar, kılıçlar, baltalar ve paslı eşyalar. Girişken bir adam nehir yatağındaki kütükleri çıkardı; böylesi ağaçları kesmekten daha kolaydı. Elektrikli testerenin olmadığı bir dönemden bahsediyoruz. O güne kadar tekne seferlerini hep engellemiş olan kayalar kırılıp parçalandı.

Peki bütün bunlara ne sebep olmuştu?

Kesin cevabı hala bilmiyoruz. En sık bahsi geçen açıklama-ya göre, o gün rüzgar öyle güçlüydü ki nehirdeki su seviyesinin düşmesine sebep oldu. Aynı anda, Niagara Nehri'nin Erie Gölü'nden ayrıldığı nokta bir buz kütlesi yüzünden tıkanıp, herkesi uyandıran kurumuş şelaleyleydi. Buz tıkanıklığı otuz saat kadar sürdü ve 1 Nisan'da şelale normale döndü. Sanırım doğa bu şekilde Niagara Şelalesi halkına 1 Nisan şakası yapmıştı.

NIAGARA ŞEHALESİ -BÖLÜM II

ALİŞILMADIK BİR YARIŞMA

Önceki Niagara Şealesi öyküsünü araştırırken, bu boğazı geçen ilk köprüünün de aynı dönemde inşa edildiğini öğrendim. Charles Ellet Jr. tarafından yönetilen bir şirket, at arabalarını, trenleri ve iki ayaklıları (yani yayaları) taşımak üzere bir asma köprü inşa etmek için anlaşma imzalamıştı.

Ellet'in karşısında, köprüyü inşa etmesine engel olan gerçekten büyük bir sorun vardı. Bir asma köprü yapmayı önerdiğine göre, iki yüz elli metrelik boğazdan ilk kabloyu geçirmenin bir yolunu bulmak gerekiyordu. Bu hiç de kolay bir iş değildi. O dönemde, güçlü 'Girdap Akıntıları'nı geçebilecek tekne yoktu. Ellet, ip bağlanmış bir roketin boğazın üzerinden fırlatılmasını önerdi. (O zamanlar roket var mıydı ki?) Bazıları da bir top fırlatılması fikrini öne sürdü.

Hmmm. Bu kafa karıştırıcı bir meseleydi.

Ama öğrencilerime hep söylediğim gibi, en doğru cevap çoğu zaman en basit olanıdır. Ellet, boğazın üzerinden bir uçurtma geçirebilen ilk çocuğa para ödülü vereceğini açıkladı. Kısa süre içerisinde, çok uzun ipleri olan uçurtmalar gökyüzünü kapladı. Ancak Homan Walsh isimli on beş yaşında bir oğlan çocuğu ortaya çıkana dek, kimse başarılı olamadı.

Nehrin Amerika kıyısından Kanada kıyısına feribotla geçen

Walsh, köprünün yapılacağı noktaya kadar da üç kilometre yürüdü. İlk denemesinde, *The Union* (Birleşme) adını verdiği uçurtması boğazı geçti ama kayalıklara takılan kordonu kırıldı. Yeniden denemeye kararlıydı ama buz kütleleri sebebiyle feribot seferleri sekiz gün boyunca gerçekleştirilemeyince, uçurtmasını diğer taraftan kurtarması gecikti. İkinci denemesinde başarıya ulaşan Walsh, para ödülünü kaptı.

Walsh'ın uçurtması boğazı başarıyla geçince, köprü mühendisleri uçurtmanın ipine bağladıkları daha ağır bir sicimi diğer tarafa ulaştırmayı başardılar. Bu işlemi ileri geri tekrarlayarak, her geçişte kablonun çapını genişletip gerekli hattı oluşturdular. 1848 yılı Temmuz ayında bir yaya köprüsü hizmete açıldı. Öyle popüler oldu ki, ünlü feribot *Maid of the Mist* (Sis Hizmetkarı) sadece gezi turları amacıyla kullanılmaya başlandı. Ancak, devreye politika girdi ve Ellet'in şirketi projeyi asla tamamlamadı. Demiryolu trafiğini boğazın üzerinden geçirebilen bir köprü, ancak yedi yıl sonra, John Roebling tarafından inşa edildi.

EL-KUVEYT

VAKVAK AMCA GÜNÜ NASIL KURTARDI?

Muhtemelen sizin de farkında olduğunuz gibi, okyanusların dipleri, hedeflerine asla ulaşamamış gemilerin enkazlarıyla doludur. Bu gemilerin bazıları altın ve değerli mücevherat taşıyordu. Bazılarıysa muharebe sonucu batmıştı. Şimdi bahsedeceğim gemiyse, çizgi roman kahramanı Vakvak Amca (*Donald Duck*) dehası olmasa, tarihte bir dipnot olarak bile anılmayacaktı.

O halde, *El-Kuveyt* isimli yük gemisinin Basra Körfezi'nin zemininde limana 87 derece açıyla yan yattığı 1964 yılının Aralık ayına geri dönelim.

Aman ne mühim, diyebilirsiniz.

Ama Kuveyt halkı için bu gerçekten mühimdi. Gemi, Kuveyt'in ana su kaynağının ortasında, yaklaşık altı bin koyunla birlikte batmıştı. Tuz rafinerileri, deniz suyunun içilebilmesini sağlamak için sudaki tuzu arıtmak amacıyla tasarlanmışlardı. Binlerce çürümüş hayvan leşinin etkilerine karşı işe yaramıyorlardı. Su kaynağını kurtarmak için enkazı çıkarmak gerektiği açıktı, ama kimse bunun nasıl yapılabileceğini bilmiyordu.

Çözüm, o dönemde Kuveyt'te çalışan Danimarkalı bir mühendisten, Karl Kroyer'den geldi. 1949 Mayıs'ında çıkmış bir Walt Disney çizgi romanında, Vakvak Amca'nın da benzer bir sorunla karşı karşıya kaldığını hatırlıyordu -amcası Varye-

mez'in batmış yatını sudan çıkarmak. Vakvak ve üç yeğeni (eğer isimlerini unuttuysanız: Can, Cin ve Cem) harika bir çözüm bulmuşlardı: Yatın içini pinpon toplarıyla doldurarak suyun üzerine çıkmasını sağlamak.

Kroyer de benzer bir yöntemi denemeye karar verdi. İki bin groston ağırlığında bir yük gemisinin yükselmesini sağlayacak kadar pinpon topu bulmak elbette kolay bir iş değildi. Kroyer, bunun yerine, polistiren tozunu kaynatarak inci büyüklüğünde içi hava dolu toplar elde edecek bir sistem geliştirdi. Esasında, kendi küçük pinpon toplarını yapıyordu. Balonlar hazırlandıktan sonra, bunları geminin omurgasına yerleştirecekti.

Bütün kazanlar, pompalar ve kimyasallar hava yoluyla Danimarka'dan Kuveyt'e getirildi. Makineler sürekli olarak pompaladı, pompaladı ve pompaladı.

Peki, bu çılğınca plan işe yaradı mı?

Kesinlikle. 150 ton köpük, yani 27 milyon polistiren topu ve üç ay süren çalışmalar sonucunda, *El-Kuveyt* başarıyla su yüzüne çıkarıldı ve güvenli bir şekilde kızağa çekildi. Kuveyt su kaynakları kurtarılmıştı. Gemiye kurtarmak toplam 435 bin dolara mal olmuştu. Geminin iki milyon dolarlık sigortası bulunduğundan, sigorta şirketi masrafı karşıladı. İyi iş!

Bu olağandışı kurtarışın haberleri ve resimleri dünyanın her yerinde basıldı. İyi reklam yapılmıştı ama gemiyi çıkartan şirket BASF, işlemin patentini almak için başvurduğunda reddedildi. Vakvak Amca, büyük şirkete sıkı bir darbe indirmişti. Vakvak Amca'nın dahiyane çözümü önceden basılmış olduğu için, kamusal bilgi olarak değerlendiriliyordu. Eğer şirket özgün fikrin nereden alındığını dünyaya hiç açıklamamış olsaydı, herhalde patenti alırdı.

Kuveyt halkı, su kaynaklarını kurtardığı için Vakvak Amca adlı kurmaca bir karaktere ve çizeri Carl Barks'a teşekkür edebilir.

BEBEK YARIŞI

BİR KADIN ON YIL İÇİNDE KAÇ ÇOCUK DOĞURABİLİR?

Zaman makinemize atlayıp, tarihi 31 Ekim 1926'nın 16.30'una ayarlayalım. Bu tarihte, Charles Vance Millar adlı zengin bir Kanadalı avukat, 73 yaşında hayata gözlerini yumdu. Masasının başında oturuyordu ve tam konuşmaya başlamak üzereydi ki “başı öne düştü ve ses bile çıkarmadan vefat etti.”

Ne olmuş yani, diyeceksiniz. İnsanlar her gün ölüyor.

Bu doğru. Zaten onun ölümüyle ilgili olağandışı bir durum yok. Bizim ilgimizi çeken, son arzusu ve vasiyetnamesi.

Millar hiç evlenmemiş ve çocuk sahibi olmamıştı. Ailesi olmadıği için servetini bırakacağı biri de yoktu. Bu yüzden, Millar vasiyetini bir insanın para için neler yapabileceğini gösterecek bir dizi eşek şakası şeklinde düzenledi.

Vasiyetindeki bir madde ile, Ontario Jokey Kulübü'ndeki değerli hisselerini, kumar karşıtı olmalarıyla ünlü bir yargıç ile bir rahibe bırakıyordu. Ne mi yaptılar? O güne kadarki laflarını bir kenara bırakarak derhal bu hediyeı kabul ettiler. Hisselerin üçüncü kısmı, iki rakip atın sahibi olan ve güvenilmez karakteri yüzünden çoktan üyelikten çıkarılmış olması gereken bir adama bırakıldı.

Bir başka madde ile, ‘günahkarlar için kutsal kitabı’ yorumlayan şehirdeki her Hristiyan papaza Kenilworth Jokey Kulü-

bü'nden bir hisse senedi bıraktı. Uzun tartışmalardan sonra, ruhban sınıfının ancak bir kısmı bu hediye kabul etti. Daha sonra, her senedin sadece yarım sent değerinde olduğunu öğreneceklerdi.

Toronto'daki her papaza, O'Keefe Bira Şirketi'nin bir hissesini bıraktı. Öyle ki, bira fabrikası Katolik mülkiyetine girmiş olacaktı. İki grup arasında büyük düşmanlık olduğu bir dönemdi ama hak sahibi 260 rahipten 91'i, her biri 56 dolar değerindeki hisseleri kabul ettiler.

Ancak, vasiyetinin en ünlü kısmı Bebek Yarışı ile ilgiliydi.

Bebek Yarışı nasıl gerçekleşecekti?

Çok basit. Millar, servetinin kalanını 'ölümünden on yıl sonrası itibarıyla "Toronto şehrinde en fazla sayıda çocuk doğurmuş olan anneye" bırakacaktı. Bir başka deyişle, tüm servetini, tahminen 100 bin doları, ölümünü izleyen on yıllık süre içerisinde en çok çocuk doğuran kadına bırakıyordu.

Elbette, kendi yeğenleri de dahil olmak üzere, birçok kişi bu maddeye itiraz etti. Bazıları ise, vasiyetinin toplumsal ahlaka uygunluğunu tartıştılar. Gayri meşru veya ölü doğan çocuklar da ayrı bir meseleydi. Fakat unutmayın ki, Millar bir avukattı ve dosya eksiksizdi. On iki yıllık yasal mücadelenin ardından, Kanada Yüksek Mahkemesi'ne gelen vasiyetnamenin içeriği kabul edildi.

İlk başta, bu yarışma sadece biraz merak uyandırdı. Fakat Büyük Kriz patlak verince insanlar iş ve paraya muhtaç duruma düştüler. Aynı dönemde Millar'ın, bir tünel projesinin yüz bin adet hisse senedini satın aldığı öğrenildi. Öldüğü sırada toplam iki dolar eden senetler tamamen değersizdi. Ama Windsor, Ontario ve Detroit, Michigan arasındaki tünel projesi gerçekleştirildi. Millar'ın mal varlığı birdenbire 750 bin dolara fırladı. Millar'ın serveti artık çok daha çekiciydi.

Böylece büyük yarış başladı.

Yola çıkıldı!

Toronto'nun gebelik merkezleri dolup taşıyordu. Gazetelerde, hangi kadınların önde gittiğine dair listeler yayımlanıyordu. İkiz veya üçüz doğuran anneler özellikle dikkat çekiyordu. Şehrin çocukları kayıt etmekten sorumlu dairesi 'unutulmuş çocuklar' için gelen yeni başvurulara boğulmuştu. İlave başvuruların reddedilmesi gerekti.

Bahislerin de yürütüldüğünden emin olabiliriz.

Millar'ın öldüğü saniyeden tam on yıl sonra yarışma sona erdi. Vasiyete dair tüm yasal tartışmaların sona ermesinin ardından, sıra ödülü vermeye gelmişti.

Bugünün standartlarına göre, Pauline Clarke adlı bir kadın, on yılda on çocukla kazanmış olmalıydı ama diskalifiye edildi. Neden mi? Çünkü çocukların babaları farklıydı. Eski kocasıyla boşanma işlemleri henüz tamamlanmamışken yeni sevgilisinden çocuk sahibi olduğu ortaya çıkmıştı. 1930'lar için büyük bir hata.

Lillian Kenney adlı bir başka kadın, on yılda on iki çocuk doğurmuştu. Vay canına! Fakat sonuçta o da diskalifiye edildi çünkü çocuklardan bazıları doğumda ölmüştü. Ölüm belgelerini sağlayamadığı için, ölü doğmuş olduklarını ispatlaması mümkün değildi.

Yine de tüm 'çabaları' ve çektikleri inanılmaz acılar için iki kadına da 12 bin 500 dolarlık teselli ödülleri verildi.

Tüm mahkeme ve avukat masrafları düşüldüğünde, Millar'ın serveti 500 bin dolara düşmüştü. Arta kalan ganimet dört kadın arasında bölüştürüldü: Annie Smith, Kathleen Nagle, Lucy Timleck ve Isabel MacLean. Dördü de on yıllık süre içerisinde dokuzar çocuk doğurmuştu.

Bu yarış, her türlü at yarışından daha ilginçti ve birçoğundan da daha iyi para veriyordu.

ÇIKAN KİTAPLAR

TARİH

- EĞER ÖYLE OLSAYDI... ÇİLT 1
ALTERNATİF DÜNYA TARİHİ *Robert Cowley*
- EĞER ÖYLE OLSAYDI... ÇİLT 2
ALTERNATİF DÜNYA TARİHİ *Robert Cowley*
- BAŞKA TARİH
BAŞKA TÜRKİYE *Seyfi Öngüler*
- ÖTEKİ AMERİKA *Howard Zinn*
- TARİHTE BÜYÜK FİYASKOLAR *W.R. Farnitch*
- TÜRK TARİHİNDE
FİYASKOLAR *B. Fawcett*
- 2500 YILLIK SAVAŞ TARİHİ *Seyfi Öngüler*
- LİDER BİYOGRAFİLERİNDEKİ
TÜRKİYE *John Keegan*
- TARİHİN BÜYÜK SIRLARI *Seyfi Öngüler*
- ALTERNATİF
TARİH HİKAYELERİ *Paul Aran*
- ÇOK UZUNLUMLU TARİH
ANSİKLOPEDİSİ *Harry Turtledove*
- SALAKLIK TARİHİ *Paul Kuttner*
- 1688-BİR DÜNYA TARİHİ *Bob Fenster*
- TARİHİN BÜYÜK YALANLARI *John E. Wills, Jr.*
- TUZ İNSANLIĞIN TUZLU TARİHİ *Richard Shenkman*
- TARİHİ DEĞİŞTİREN *Mark Karlsbaky*
- BAŞARISIZLIKLAR *Donald S. Beare*
- BATI NEDEN KAZANDI? *V. Davis Hanson*

ROMAN

- BALIĞIN BİSİKLETE
İHTİYACI NE KADARSA
KADININ ERKEĞE
İHTİYACI O KADARDIR *Fay Weldon*
- ATLIKARINCA *J. Robert Jones*
- ELBİSENİN KİRAÇISI *Sheri Holman*
- APTAL İNCİR AĞACI *Eudora Welty*
- KONGO ATEŞİ *Robert Bennett*
- MİRİAM'IN ŞARKISI *Mark Mathabane*
- AZİZE KATHERINE'İN
ÇALINAN DİLİ *Sheri Holman*

- İMPARATORDAN BİR ARMAĞAN *Therese Park*
- AYAKTA KALAN SON KADIN *Winona LaDuke*
- DOKUNULMAZ *John Banville*
- RHODE ISLAND BLUES *Fay Weldon*

BİYOGRAFİ

- PEÇEYE ÖFKE *Parvin Dursbi*
- KANARYA *R.P. Thompson*
- HAYATIM HARBİDEN *Canary Conn*
- ROMAN *Mehmet Kartal*
- HER ŞEY SU İLE BAŞLADI *Helen Keller*
- ARAP KAYMAKAM *Orhan Kokoğlu*
- BAYKUŞ İMPARATORLUĞU *O'Brien • Phillips*
- TESLA *Margaret Cheney*

ARAŞTIRMA

- KUTSAL DEHŞET *James A. Haught*
- KUTSAL NEFRET *James A. Haught*
- GEÇENİN GÖZLERİ *Mehmet Kartal*
- BİR GÖKKUŞAĞI PROJESİ *Daniel Singer*
- AMERİKAN
MUHALİFETİ KONUŞUYOR *South End Press*
- UZUNLUMLU BİLGİLER
ANSİKLOPEDİSİ 1-2 *Tamer Karaman*
- KÖŞTEBEK İNSANLAR *Jennifer Toth*
- MASKELER *Pinar Selek*
- SÜVARİLER, GACILAR *İsmail Tufan*
- ANTİK ÇAĞDAN
GÜNÜMÜZE YAŞILIK *John Colapinto*
- DOĞANIN YARATTIĞI GİBİ

GÜNCEL

- KIRMIZI İLE YEŞİL
YEŞİL İLE KIRMIZI *Soner Yardımcı*
- MARKS DÖNDÜ *Abdurrahman*
- MİLİTARYİZM, FAŞİZM *Ölçülük*
- VE MHP *Howard Zinn*
- NEW ORLEANS'TAN KOSOVA'YA *Seyfi Öngüler*
- MOLLIENİN İŞİ *İdil Elverly*
- PARANIN SATIN ALABİLECEĞİ *William Adler*
- EN İYİ DEMOKRASİ *Greg Palast*
- KAYIP BEYZ KABİLELER *Ricardo Ortizo*

İSTEYİN GÖNDERELİM!

- Kitaplarımızı kolayca ve uygun fiyatlarla edinmek ister misiniz?
- Peşin alıŖlarda %20 indirimden yararlanıyorsunuz
- Vadeli alıŖlarınız ise kitapların üst fiyatı üzerinden
- SipariŖleriniz en geç on gün içinde posta/kargoya veriliyor
- 20 milyon TL ve üzerindeki sipariŖlerinizde posta/kargo ücreti demenize gerek yok. Bu masrafı yayınevimiz üstleniyor
- demelerinizi kredi kartı ile yapabiliyorsunuz
- Bütün yapacağınız aŖaėıdaki adresten bir sipariŖ formu istemek

Hepsi bu!

Aykın Yayıncılık

Alemdar Mah. ataleŖme Sok. Fırat Han No: 30 Kat: 2 Çağaloğlu/İSTANBUL

Tel: 0.212.513 81 57 Faks: 0.212.511 62 52

aykiri@aykiri.net www.aykiri.net

**Kadıköy'deki
yeni yaşam
merkeziniz**

**aykırı yayınları
üyelerimize
%30 indirimli**

Haykırın!

İNANILMASI ZOR AMA AYNIYLA VAKİ!

Bu kitapta birbirinden tuhaf, inanılması hayli güç öyküler var. Ancak tuhaf olduğu kadar da ilginç ve eğlenceli olan bu öykülerin her biri gerçektir, yaşanmış olaylardır.

Kafası kesilmiş olduğu halde aylarca yaşayan, hatta şehir şehir dolaştırılıp sahibine ufak bir servet kazandıran tavuktan, yangın bombası olarak kullanılmaya kalkışılan yarasalara; petrol için sondaj yaparken açılan delikten akıp giden gölden, seçimi kaybetmek endişesiyle boşaltılmayan şehirle birlikte yanardağ lavlarının altında kalan valiye kadar her şey gerçek, hepsi yaşanmış olaylardır.

İnsan denilen yaratık gerçekten tuhaf bir hayvan ve bu yeryüzünde zavallının başına gelmedik şey kalmıyor! Evet, okuyunca inanmakta zorluk çekeceksiniz ama hepsi aynıyla vaki!

internette sipariş için

www.kitapyurdu.com

